

आन यङ

दुङ ६

बान्तावा भाषा

कक्षा ६

नेपाल सरकार
शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय
पाठ्यक्रम विकास केन्द्र
सानोठिमी, भक्तपुर

आन यङ

दुङ ६

बान्तावा भाषा

कक्षा ६

नेपाल सरकार
शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय
पाठ्यक्रम विकास केन्द्र
सानोठिमी, भक्तपुर

प्रकाशक : नेपाल सरकार
शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय
पाठ्यक्रम विकास केन्द्र
सानोठिमी, भक्तपुर

© पाठ्यक्रम विकास केन्द्र

यस पाठ्यपुस्तकसम्बन्धी सम्पूर्ण अधिकार पाठ्यक्रम विकास केन्द्र सानोठिमी, भक्तपुरमा निहित छ । पाठ्यक्रम विकास केन्द्रको लिखित स्वीकृतिविना व्यापारिक प्रयोजनका लागि यसको पूरै वा आंशिक भाग हुबहु प्रकाशन गर्न, परिवर्तन गरेर प्रकाशन गर्न, कुनै विद्युतीय साधन वा अन्य प्रविधिबाट रेकर्ड गर्न र प्रतिलिपि निकाल्न पाइने छैन ।

पहिलो संस्करण : वि. सं. २०८२

हाम्रो भनाइ

विद्यालय तहको शिक्षालाई उद्देश्यमूलक, व्यावहारिक, समसामयिक र रोजगारमूलक बनाउन विभिन्न समयमा पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक विकास तथा परिमार्जन गर्ने कार्यलाई निरन्तरता दिइदै आएको छ । विद्यार्थीमा राष्ट्र राष्ट्रियताप्रति एकताको भावना पैदा गराई नैतिकता, अनुशासन र स्वावलम्बन जस्ता सामाजिक एवम् चारित्रिक गुणका साथ आधारभूत भाषिक तथा गणितीय सिपको विकास गरी विज्ञान, सूचना प्रविधि, वातावरण र स्वास्थ्यसम्बन्धी आधारभूत ज्ञान र जीवनपयोगी सिपका माध्यमले कलासौन्दर्यप्रति अभिरुचि जगाउन, सिर्जनशील सिपको विकास गराउनु र विभिन्न जातजाति, लिङ्ग, धर्म, भाषा, संस्कृतिप्रति समभाव जगाई सामाजिक मूल्य र मान्यताप्रतिको सहयोगात्मक र जिम्मेवारीपूर्ण आचरण विकास गराउनु आजको आवश्यकता बनेको छ । यही आवश्यकता पूर्तिका लागि विद्यालय शिक्षाका लागि राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ को सैद्धान्तिक मार्गदर्शनअनुसार बान्तावा कक्षा ६ को यो नमुना पाठ्यपुस्तक विकास गरिएको हो ।

यस पाठ्यपुस्तकको लेखन श्री माया राई र श्री पदमकुमार राईबाट भएको हो । पाठ्यपुस्तकको लेखन तथा सम्पादन कार्यमा श्री डिक बान्तावा र श्री चन्द्रकुमार राई 'हतुवाली' ले महत्त्वपूर्ण योगदान दिनुभएको छ । पाठ्यपुस्तकलाई यस रूपमा ल्याउने कार्यमा महानिर्देशक श्री युवराज पौडेल, डा. बज्रमुनि बज्राचार्य, श्री बरुण वैद्य, श्री डम्बर आडम्बे, श्री राजु श्रेष्ठ र श्री कुमार घिमिरेको विशेष योगदान रहेको छ । यस पुस्तकको लेआउट डिजाइन श्री भक्तबहादुर कार्कीबाट र चित्राङ्कन श्री कुलदीप जङ्गबहादुर गुरुङबाट भएको हो । उहाँहरूलगायत यसको विकासमा संलग्न सम्पूर्णप्रति केन्द्र हार्दिक कृतज्ञता प्रकट गर्छ ।

पाठ्यपुस्तकलाई शिक्षण सिकाइको महत्त्वपूर्ण साधनका रूपमा लिइन्छ । अनुभवी शिक्षक र जिज्ञासु विद्यार्थीले पाठ्यक्रमद्वारा लक्षित सिकाइ उपलब्धिलाई विविध स्रोत र साधनको प्रयोग गरी अध्ययन अध्यापन गर्न सक्छन् । यस पाठ्यपुस्तकलाई सकेसम्म क्रियाकलापमुखी र रुचिकर बनाउने प्रयत्न गरिएको छ तथापि यसमा अझै भाषा प्रयोग, भाषाशैली, विषयवस्तु तथा प्रस्तुति र चित्राङ्कनका दृष्टिले कमीकमजोरी रहेको हुन सक्छन् । तिनको सुधारका लागि शिक्षक, विद्यार्थी, अभिभावक, बुद्धिजीवी एवम् सम्पूर्ण पाठकहरूको समेत महत्त्वपूर्ण भूमिका रहने हुँदा सम्बद्ध सबैको रचनात्मक सुझावका लागि पाठ्यक्रम विकास केन्द्र हार्दिक अनुरोध गर्छ ।

सायान्ड

खिप	छोड	नड	चिरि
१	यावा	सालाम	२
२	चासुमनेन आङ्लाहोप्पा	दोदुम	९
३	छोङ्खा साकेन्वा	रिदुम	१९
४	निछाओ निकि छाप्लाहान	छाप्लाहान	२९
५	भि.सि. अगमसिड राइ	हाङ्पोक	३७
६	किरावा दक्छाचि	दोदुम	४३
७	लोमालो	लोकालो	५१
८	सायाओ मिन्छाम लाम	फेछाप	५८
९	आन्को रिमाचोड	सालाम	६७
१०	सोम्सेतओ यादेन	छादुम	७३
११	ढिसान्दिवादा पावाछाप	पावाछाप	८६
१२	घल राइ	हाङ्पोक	९४
१३	निनाम्मा कि हेन्खामा	सालाम	१०५
१४	एन्चेप्ला	चेप्मायु	११३
१५	आन हाङ्होनदाओ थुप्सड	फेदुम	१२३
१६	साम्योक कि साङ्गेन	दोदुम	१३३
	अनुसुचि		१३८

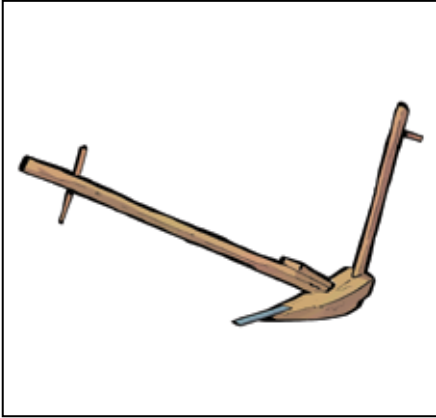
१. चासुम सिमादा चाहा मदोतओ खाम्माचि ।

ढोक्सो

कोम्चुवा

हारा

बान्टा

२. चासुमिआ खाउपारा चासुम सिसु ?

यावा

अङ्का आम यावा
खाना अङ यावा
यावा यावा तोङ्चिकि
सिमादोत चासुम ।

टेन साप्टेन तोङ्सा
ढोक्मादोत वक
नोप्मादोत बाखा
खोक्मादोत सङ ।

चासुमिओ यावा
साम्पिचा कि काया
मनाओ सावा
चासुमओ साया ।

यावा यावा तोङ्माकि
हाङ्होन एम्मा
छुकदा छुक तोङ्सा
नेपाला बुया खात्मा ।

यङ्फान

यावा	:	चक्दाओ मना
सिमा	:	चासुम पाक्मा
खोक्मा	:	चेन्मा
चासुमि	:	चासुम सिकावा
साम्पिचा	:	चामायु चासुम
हाङ्होन	:	सिङ्वाड

सान्लाभुड

१. सान्लाचि खिष्टानुम :

वक, सङ, मना, अङ, सावा, चासुमि

२. ह्युनाओ सान्लाचिदाङ्का याङ्ला बने मुवानुम :

साम्पिचा, चासुम, हाङ्होन, टेन, यावा

३. ह्युनाओ सान्लाचिओ फाम्मायु (पर्यायवाचि) पुवानुम :

भाक, लोङ्गा, दिवा, दिमा

४. तोङ्ओनेन काम्सानुम :

कोन्मा	खिवाचा (मुन्दुमि)
साम्पिचा	बिमा
चेप्मा	कप्मा
खोक्मा	हान्मा

कोइत्तुप

१. 'यावा' सालाम भाराक्का खिष्टानुम ।

२. सालाम ओन्सामि भेम्सानुम ।

चासुमिओ .....

..... कि काया

मनाओ .....

..... साया ।

३. ह्युनाओ सेन्मायुचिओ अक्तेत याइलादा लामायु छाष्टानुम ।

क) यावा यावा तोइमाकि दि सिमादोत ?

ख) साड साड तोइसा वक ढोक्मादोत ?

ग) चासुमिओ यावाचि दि दि ?

घ) हाइहोन खाउपारा एम्मा ?

४. सान्दिवाआ ह्युनाओ दुम एन मेत्तिन । मो एनानुमकि छाष्टानुम ।

खाना कि अइका यावा-यावा युइचिइचि । आन्काचि तोइचिकि चासुम सिमादोत ।
चासुम सिमा बाखा नोप्मादोत । वक ढोक्मादोत । चासुम लिप्मादोत । टेन कि
साष्टेन तोइमादोत । सड खोप्मादोत । भाराक तोइमाकि नेपाला पोन्मादोत ।

५. गच्चदा तोइसानुम ।

खाइलि : सिमादोत चासुम

चासुम सिमादोत ।

- क) खोक्मादोत सड ।
- ख) ढोक्मादोत वक ।
- ग) नोप्मादोत बाखा ।

६. सालाम ओन्सामि लामायु छाप्टानुम ।

- क) यावाचिआ दे चमादोत ?
- ख) नेपाला खाउपारा बुया खात्मादोत ?
- ग) ओ सालामदाङ्का दि लेमा लिसा ?

७. पोइसानुमकि छाप्टानुम ।

छुकदा छुक तोइसा
नेपाला बुया खात्मा ।

८. 'यावा' सालामओ दुमदाङ्का दि सिन्मा लिसा ? छाप्टानुम ।

यङ्रोड कि सान्लाबोपहा

१. चिन्चियाङ्मा लेसानुम ।

नङ

मना, ठोड, खाम्मा, भुड वाको दुम नङ निकि सिन्मा लि । साङ कि दि निओ सेन्मायुदा लामायु ता नालो मो नङ नि लोमा लि ।

खाङ्लि : पारुहाङ, साङ्वा, किवा ।

बारानङ

नङओ अफानदा याङ्मायु दुम बारानङ युड ।

अङ्का, खाना, खो ।

२. ह्युनाओ खिप खिप्टानुम :

नुमा कि सावा

नुमा कि सावाओ खिम भोजपुरा । खोचि यावा-यावा युड्चिड्चि । खोचि दुड ६ दा खिप्वि । खोचि खिप्मा लेचि । नुमा कि सावा तोड्चि । खोचि कोन्सा तायाखिम खिप्सि खात्वि । खिपओ दुमदा सेन्कासेन मुचि ।

नुमाओ पापा मामाचि चासुमि ममुयाड । खोसाआ खिमदा काचि मुमा फासुचि । खो सित्वा हेक । साड्वा, पित चान ।

सावाओ मामा सान्दिवा मयुड्याड । पापा लो रात्कामि ममुयाड । सावाओ चुप्पाड निछा युड्याड । खो निछा मु । कोक खान भाड ।

क) ह्युनाओ सान्लाचिदाड्का नड्चि ओन कुआनुम ।

नुमा	चुप्पाड	खिम	हेक
साड्वा	खो	भोजपुरा	मामा
कोन्सा	मु	चान	चासुमि

ख) ह्युनाओ चक पाक्टाओ नडओ अफानदा बारानड पाक्टानुम्कि छाप्टानुम ।

अ) नुमा तायाखिम खात । नुमा नुलोक खिप ।

आ) सावा तायामि युड्याड । सावाओ खिम इलाम याक्याड ।

इ) इलामदा चिया सि । इलामदा चिया चोप्सि तावाड्चि मता ।

ग) ह्युनाओ सान्लाचिदाड्का नड कि बारानड हासानुम ।

नुमा, खो, पारु, खाना, सान्दिवा, मो

घ) लासा तोड्सानुम्कि छाप्टानुम ।

चासुमी, नीछा, तायाखीम, साम्पीचा, नूमा

एन्मायु कि चेप्मायु

१. अनुसुचि चिरि १३८ डाओ खिप १ नुलोक एनानुम्कि ह्युनाओ तोडा हे मान्तोड ?
यडानिन :

- क) पारु किरावा छा ।
- ख) सुम्दि लिम्बु छा ।
- ग) ढिटैनओ नड भोजपुरा ।
- घ) आन्कान टोक्कावा अलिसिमिन ।

२. खिप १ एनानुम्कि सेन्मायु लासानुम :

- क) पारु दे च ?
- ख) आन हाङ्होन्ओ नड दि ?
- ग) इलामदा दि सि ?
- घ) तावाङ्चिआ दि अतात ?

काचि मुमायु

१) आम्नो खिमदा दि-दि काचि कामु मनाचि मयुङ्याड ? मनाओ नड कि काचि
छाप्टानुम ।

२) ह्युनाओ छोङ्चिदा सालाम छाप्टानुम :

- अ) हाङ्होन
- आ) टेन
- इ) ताया

ह्युनिओ सेप खानुम्कि ओ दुडदा यायोक् मुवानिन् ।

चासुमनेन आङ्लाहोप्पा

अक्तात तेनदा चासुम नङ्ओ दुवाछा युडाडा । खो अमा-अपा, अनिछाचि कि अदिवा अदिमाचिनेन युडाडा । ओ दुङ ह्वादा खिप्ताडा । अतायाखिम बद्धे ह्याना युडाडा । चासुम बद्धे डे साप्सामि कि मान्कयाडओ छा युडाडा । मो छा मोन्तिका डे अनुवाक कि अचङ्पाङ्वा छे मुवाडा । चासुम खिमदा छे अनु चेरुडोओ छा याआडा । तायाखिम खोप्ताओ लेन छाङ खिमदा अमा अपाचि फासुडोचिओ याआडा ।

अक्लेन तेनदाओ नाना बुआचिनेन खोक्लिदा सित्वा हेक्सि मखारा । खोक्लिदा खोचि अनु एन्नुलो छाम लुसा सित्वा हेक्सा अपुङ्सा । चासुमआ खान्नुओ सित्वा खाकि हेक्सा हेक्सा खारा । चकिन हेक्सा खाराडा हिदा अबुदा अक्पाङ **खोक्वा** मना खा धिरु । मो मना दुन्को मुवाडा नुछाङ अताङ्मुवाचि ओम्पुवाचिचि भुत्तुओ कि ओन्दा मात्को ममुवाडा । अदो मुवाचि छाङ ख्वाको डा ममुवाडा । हुम्सुचिओ अतित्चि छाङ मओमाडा । 'ओको साङ ओन्दे !' निकि चासुमआ छे चोउदिसु । मो खोक्वाआ चासुम खोयात्ति डा वुत्तु । चासुम छाङ खोक्वाह्यात्ति खारा ।

मो खोक्वा ख्वाको कमा कात्तुओ वात्ति मान्दात्याङ । आन स काप्तुओ डा दाराडा । चासुमनेन मो खोक्वा लाम वाडाचि । मो खोक्वाआ चासुम अक्तात **बुक्ताङ्**दा तारुलो । बुक्ताङ हुत्दा मि लेराडाओसा खा दाराडा । चासुमआ बुक्ताङ खान्नुलो खा कि अनडा नुसु । मो खोक्वानेन चासुम बद्धे मेल्लो हान्ताचि । मो खोक्वा अक्दु बुक्ताङदाङ्का लोन्ता । बुक्ताङ लासाहिदा अक **धिरि** ओम्पिवा तारुकि ता । खोक्वाआ तोप्पो कोक भाङ्खा खेङ्दा खिरिकोक भाङ्सुकि हवाङ्साआ अचाचु ।

मो सित्वा कालाम भाराचिओ अचो **खुन** याआ । सित्वा मछसाकि चासुम अलामा । साङ्आ छाङ खादा छाङ मान्खाङअदा । चासुम अलामाडा हिदा खा खुत्ताखाराकि मोन्तिकाडा खिम मलासा । चासुम माखाराओ तेन भेप्पो रडा । चासुमओ अखिमदा अमा खाप्पा पुङ्सु । खा

खुत्ताकि कुन्च्याधेक लिसा । भारा **बासड** मओड्साकि चासुम लाम्सि खोक्लि मखारा । अखाखुतभेप्लो खोक्लि, बुक्ताड, खेरेक्ला, होड्कु अलामा । खादा छाड मान्धित अदा । अमाड्कोलेन छाड अखोलेन अखाखुत डा अलामा मान्धित्चि । भारा तेन्पाड, खिम्पाड्चि दोम्तुदोचि । भारा मिन्नाकदा मछुक्ता । फेक छुकालेन अलामाकि छाड मान्धित्अदा । मोदाड्का लाम्मा अछिरा । अमा-अपाचिआ ओन लेन्ओ लेन खाप्सा अलामाचु । चासुम माखाराओ छाड १५ कालेन लिसा । खात्ति छाड धित्मा मारचि ।

अक्लेन चासुमओ अपा खोक्लिदा पित चान्सा चासुम लामुडो । मोत्ति डा अपाआ एवाडाओ धिरु खात्तुकि खिमदा तारु । भारा तेन्पाडचि चासुमओ अखिमदा मता । भारासाआ ‘खाना खात्ति तखाराओ ?’ निकि असेना । खोन नुछाड चासुमआ दिच्छाड यड मान्लादो । ना खिमदाओ अमाअपाचि डा खाएत्तुचि । चासुमआ छाड असिन्तुन्योन । मो खोक्वाआ देत्ति बुत्तुकि बुक्ताडह्यात्ति खात्तु निकि । देकि नालो मो खोक्वाओ अयडदुम चासुमआ मान्तुप्पोडो । खोन नुछे दे लोडोओ तुप्पुडोओ याआडा । चासुम देत्तिकि मोलेन खारा ? दे लिसा ? मो खोक्वानेन दि यायोक मुवाचि ? साड्आ छे मान्सिन्चि । खा लुमा अनुनिन निकि कमा खाड मेत्तु हे सोन्तुधान्तु हे ! खो डे सिन ।

तेनदाओ अधुवाचि मयडा ‘ओको छा बद्धे दुम मान्सेन्दानुम । अनाप्मा लुयाड ओन्दे । बद्धे अनाप्मा लुकि हान छाड माखात नालो ! छा धिरा, ओडा तोक्पो दुम लिसा । चित्दाओ छाचि नुलोक सोम तुक्मा, खाड्माचि दोत ।’ चासुमओ तेत मो खोक्वाआ चानुओ चामायु प । चानुलो हान्ताचि । खान्नुओ चाखुडदा चामा प । चानुलो हान्याड्सा जत्योको चिन्तु । चाचड बुड्वाचिदाड्का ओक्तो मेत्मा चिन्तु । मना माड एप्मा, सिट्मड्लावाचि रमा लोन्मा चिन्तु । मो खोक्वाआ बद्धेकातेत ओक्तो मेत्मा कि माड एप्माओ दुम्चि चिन्तुचिउकि सोनाओ मानि, सोनाओ केन साड्मा छाड चिन्तु । मोन्कि खोक्वाआ ‘चासुम ! आम तेन खाराकि उड्का चिन्नाओ वात्ति मनाचि ओक्तो मेत्तुचि । **सारिमा**चि सेड्सुपचि’ नि लो । ओको दुम एनुकि चासुमओ अनडा छिरा । खो मिना, ‘ओको काचि मुड नालो देम्खा देत्ति खिण्डाओ ?’ निकि खोक्वाओ अदुम अनुवाक एनु नुछाड देड्दा लोओ दुम फक्नि डा अनडा छिरा ।

ओको भारा दुमचि मित्तु । अयावाचिनेन अक्नि मखिप्ताओ, ममेत्ताओ, खिमकाचि मुवाओ, सान्दिवाआ सावानाम पओ दुम मित्तु । दिवादिमा, अपामाचिआ तायाखिम

अछुत्ताओ । अनिछाचि तायाखिम तित्तुखात्तुचिओ दुम मित्तु । ओको खोक्वाआ अलुवाड रड्दा चडा नालो खिप्पा बेन अतोक्नड नि मिना । मोन अनुवाक खोक्वा देड हत्मा छाड अनुनिन नि मिना । कि खोक्वाआ पओ चामायुचि चामा छाड चानुलो चामा छिरु । चिन्मायु दुमचि छाड नुलोक खेड्मा छिरु । त्वासुम्कालेन देड्दा खोक्वाआ चासुम लो 'आइ खाना आम खिम खारा' निकि अछुकदा बुलुओ खेड, **छुमायु**दा दाबि कि भाक्टाडदा केन कड्सु प । 'ओको खाम्माचि खात्तुड्चड्ओ परना ओ खोक्वा यड रड्दा डा चमादोत ।' वात्ति मान्चदामा निकि चासुम लोमावा काड्मा छिरु । 'खेड्मा योक्दा खान्नुओ सोनाओ खेड, सोनाओ डे **केन** तपनि । ओगरिओ तेत वाको सडरोक्वाओ केन तपनि ओ ? उड्का अखात्नड' निकि मो केन बुक्ताडदुड्का लाथिया धाउधान्तु । केन ह्युना धाकि केरा । मो केन केरा छे मो खोक्वाआ चिन्तुओ ताया छाड मान्तुकेसु । चासुमआ अमक चिमक्नि मुहिदा अपा पित चान्ताडाओ खोक्लि चक्दा ए एवाडाओ तोक्नु ।

चासुमआ ओको जत्योको मलिसाओ चमाथाड्माचि साड छाड खा मान्एत्तोचि । चासुमओ अपाआ तेनदाओ काले दोवा बुत्तुकि सारि खाड मेत लुवाहिदा चासुम ना आड्लाहोप्पाआ खात्तुओ निकि कान्सु । चासुम छाड सिन्तान्चिन । मो आड्लाहोप्पाआ १५ लेनतारि युड्सुओ । खोना अक्लेन ओन्डा युडाओ रड्दा लुवाडा । तेनदाओ माड्पाआ चासुम निम्पाड आड्लाहोप्पानेन फेन्मा लिसाओ निकि छुक फाड मेत्तु । माड्पाआ चासुम लो 'खाना मान्कदा छुन्छा ! माड्पा तलिओ नालो अड्का फानाने ।' खोन नुछाड चासुम मुयुक्नि इया ओन्डा । अमिन्मादाओन यडा 'उड्काना नसेत्डा नुछाड माड्पा अमुनड !'

माड्कोलेनदाड्का चासुम अधुन रड्दा डा अनडा नुसा तायाखिम खात्मा पुड्सु । मिन्मा पाक्तुकि खिप्पा पुड्सु । खोन नुछाड आड्लाहोप्पाआ खोक्लिदा दे मु निकि साड्छा खाड माम्मेत्तोचि । इदेड तेनदा भारासाआ ओ दुम असिन्ता । भारा मनाचिआ असेना नुछाड देम्खा छे खा मान्तु । चासुमआ अखिप्पा काचि नुलोक मुसा खात्तु । अकलिप नुछाड आड्लाहोप्पाओ अखेड्कावा लिसाओ निकि आड्लाहोप्पा खोक्वा छाड चासुमओ अतुप्सि ताडा ।

अक्लेन चासुमओ अयावा रसुमआ सेनु 'खाना आड्लाहोप्पा तखा नालो उड्का छाड खाड मेत्ताड्नाड ।' चासुम यडा, 'नुयाड, पितथोड्दा इमिचिने, मोदा ता ओन्दे ।'

मो अखाखुत मोचि पितथोड्दा साड्वा छानेन इम्साचि । कुन्च्याधेक अखाखुत साड्वाछाओ अमुवाआ रसुम हाड्तु । 'ह्यात्ति खारा !' रसुमआ रेन्तु खोन नुछाड मो साड्वा छा लासाता कि रसुमओ अचक्दा डा इम्सा ।

अवायड रसुमआ चासुम सेनु, 'खाना ना आड्लाहोप्पा खाड मेत्तानि तलुवाडओ, खादा युड्याड मो !' चासुम भवाक्भवाक इयाड्सा चासुमआ लो, 'खाना ह्वालिप मोको साड्वाछा तरेन्तुखान्सु नि, मोको डा आड्लाहोप्पा युडाडा । मोसाआ आन्काचि अचिन्ताखाडाचिओ याआडा ।' रसुम दोम्तुदो । मड्कलड्लड लिसा । खोन नुछाड अकमा मान्कात ।

सान्त्ताफान

आड्लाहोप्पा	:	खोक्लिहाड, खोक्लिदा कायुड माडपा
बुक्ताड	:	लुडछान भेन्दाओ युडखा
केन	:	सा होक्वाआ होम्ताओ साड्मायु
धिरि	:	लुक्भाओ चाक्वा युडखा
चेत्मा	:	खारु याक्मा
खुन याक्मा	:	खुन्मा रम ओनओ भुड
बासड	:	साम्बाओ अचेन
छुमायुक	:	छुम्बुलिकोम छिप्पायड छखा याम
खोक्वा	:	दिवा लिसाओ मना
सारि खाड्मा	:	दोवाचिआ मनाचिओ नुवाक अवाक लिमाओ पुयाड खाड्मा

सान्नाभुड

१. ह्युनिओ सान्नाचिओ देइसा अतुप्यडचिनेन तोइसानुम ।

मि	अतोडनिनओ
दुन्को	तोइमा
तोइओ	नेक्मा
म्हुमा	इमा
साप्सामि	चक्दा
खाप्मा	फान्ता
माइखादा	चाक्वा
छियामा	मेत्को
खोक्वा	कुइयामा
नोत्मा	कामाभोम

तुप्पायु कि चेप्पायु

१. इखिपदा युडयाडओ वात्ति दुनको सेनयड लासानुम :

- क) चासुम खादाइका माखारा ?
- ख) चासुम साइआ बुत्तुकि खात्ति खारा ?
- ग) चासुमओ खिम्पाड कि तेन्पाइचि देकि मिन्राक्दा मछुक्ता ?
- घ) बुक्ताडदा चिन्तान्चिनओ दुम चासुमआ देकि मान्तुकेसु ?
- ड) चासुमआ बुक्ताडदा चिन्तान्चिनओ दुम देकि खा मान्तु ?

२. खिप ओन्सामि तोडा लो तोडा नि मान्तोड लो मान्तोड्नि छाप्तानुम :

- क) खोक्वा आन स काप्तुओ याआडा ।
- ख) चासुमआ खोक्वाओ अदुमयड जत्योको तुप्तुडो ।
- ग) चासुम तोक्पो सान्दिवा लिमा बद्धे अछेमा काराडा ।
- घ) चासुम तायाखिम खात्मा छिरु ।
- ङ) चासुमआ खो माखाराओ दुम भारा खा एत्तुचि ।
- च) खोक्वाओ भारा अदुमचि चासुमओ अनडा छिरा ।

३. सेन्मायुओ लामायु लासानुम :

- क) आङ्लाहोप्पा यडा काङ्साओ खाङ्दे चासुम दे लिसाडाओ ? आम्नो मिचिनड युडसानुम ।
- ख) आङ्लाहोप्पाओ खाक्को अदुमचि चासुमओ अनडा छिरा ?
- ग) दोदुमओ हुवाउ कि सुम्काउ थुइत्भुड खिप्तानुम्कि छुकातात सान्लाचि छाप्तानुम ।
- घ) दोदुमओ बुदाओ थुइत्भुडओ अचोमयड छाप्तानुम ।
- ङ) दोदुमदा मयाक्याडओ ह्वापाड अचोम्ला मनापाङ्चिओ अतुक्वादा छाप्तानुम ।
- च) खाना डा चासुम तलिसाओ खाङ्दे दे तचुवाओ ?

यड रोड कि सान्लाबोपहा

१. ह्युना मपुवाओ याङ्लाचिदा नङ्फान सान्लाचि कोम्सामहुतदा मयुङ्याड । मोचि खिप्तानुम्चुम् :

मामाआ खिमदा भाराकचि अक अक्तात काचि पचि :

- क) निनाम खाना सड खोआ । (खाना)
- ख) निनामओ अपा खानानिन होक्मा बानिन । (खानानिन)

ग) दिवा खानानिन खिमदा युडानिन । (खानानिन)

घ) मोको कुतिवा तुम्पासा र । (मोको)

ड) उड्का खान लासि खाट्डा (उड्का)

२. धानिओ नड्फानचि याडानुम्कि याड्लादा छाप्टानुम ।

३. याड्लादा मताओ नड्फानचिदाड्का छेन्तानुम्कि भेम्सानुम :

साड, उड्का, मो, खाना, खानानिन, खोन्कि

क) आइ सुम्दिमा, हेन्खामा खोन्कि नुमा मेत्सि मता । साड-साड मेत्सि मता, मोचि मछो ।

ख) ..... खोक्लिकोक चासि खाट्डा ।

ग) ..... अस्सावा मयुड ।

घ) ..... खिमकाचि अधुन डे मुमादोत ।

ड) ..... अक्लेन छाड तायाखिम खात्मा मान्लेत्दो ।

च) ..... छाड मेत्मासि तखान ?

एन्मायु कि चेप्मायु

१. खिप २ ओन्सामि ह्युनिओ याड्लाचि नुवाक याक्याड्लो ✓ कि अवाक याक्याड्लो × वाको सिन्मेत पाक्तानुम :

क) साड्केनओ लेन्चा सुप्खोप चेवा ।

ख) मिनाआ लेन्चा सुप्खोपनेन खिया ।

ग) साड्केनआ मःमः खुयुओ लेन पुलेन याडा ।

घ) लेन्चा सुखोप्आ चाउचाउ खाकि अडायुवा सिप्तु ।

ड) लेन्चा सुखोप्आ खाम्लेन वाचिपा दोरा ।

२. खिप २ ओन्सामि ह्युनिओ खासेनचिओ दोछोप यड लासानुम :

क) दोदुमदाओ टोप्पाड मना साड ?

ख) लेन्चा सुखोप दि दोरा ?

ग) साडकेनआ खाउ लेन मःमः तारु ?

घ) साडकेनओ लेन्चा सुखोप खावाको मुयाड ?

ड) दोदुमओ लुक्चिन्दा दि चामायु दोत ?

३. खिप २ ओन्सामि ह्युनि मसेनाओ खासेनचिओ यड लासानुम :

क) साडकेनओ लेन्चा सुखोप देकि चेप्पा पुड्सु ?

ख) मिनाआ साडकेन दे लोसा इमा पुड्सु ?

ग) दोदुमआ आन्कान दि ताया मपयाड ?

४. ह्युनि छाप्ताओ याइलाओ तुपयड यडानिन :

‘लेनओ लेन सोज्जेओ लेन्चावान उड्का चेप्पा डे दोत ।’

काचि मुमायु

१. मपुवाओ अतुप्यङ्चिआ लाम खाड मेत्तिन रड्दा दोदुम मुइन्सानुम्कि छोडनड छाड पाक्तानुम :

क) अक्तात खोक्चाले अखाखुत बद्धे चुडा सेरु ।

ख) माड्कोलेन बद्धे सड खोपडाकि मि भुक्डा नि यडछाड मु ।

- ग) माङ्कोलेन नाम बान्कि नाम भुक्ताहिदा डा खाखुत्ता ।
- घ) ओलिप छाड बुया रड्दाडा माङ्कोलेन सड खोप्पा अछड मु ।
- ङ) अक्लेन चुङ्धि सोन ता । 'रकावा चुड चा, मान्कादा चुडाआ चा ।' निओ दोयड्ला रड्दा मो खोक्चाले छाड ओलिप चुडाआ चो ओन्दे ।
२. धिवाङ्पाङ्चि सेनानुम्चुमकि आङ्लाहोप्पाओ तुक्वादा माङ्लो दोवा माङ्पाचिओ तुक्वादा दोदुम छाप्तानुम ।

ह्युनाउ लावाछाप खाइसा सेप्चिओ नइदा यायोक् म्वानिन :

डोकेनि थोम्मा

या:लाङ थोम्मा

मारुनि थोम्मा

सङ्गिनि थोम्मा

छोड्खा साकेन्वा

किरावाचिओ साकेन्वा निओ अढिवाड चानुचा युड्याड । साकेन्वाओ अनड्चि छे बड्ढेकातेत मयुड्याड । वाको नड्चि साकेवा, साक्खेवा दि-दि । साकेन्वा नालो 'सा' कि 'केन्वा' टोडाचिकि लिसाओ । 'सा' न्यो 'ओ हेन्खामादा कायुड साक्सि कि सड्ताड'चि निकि सिन्मा लि । 'केन्वा' निओ 'काकेन्वा माड' निकि सिन्मा लि । ओसा दि सिन्मा लि

नालो साकेन्वा न्यो हाड्छा कि साक्सि, सड्ताड्चि कारात हेन्खामा, निनाम्मा, सुम्दिमा पारुहाड माड्चि बक्सा सावा दोत्मा सेवा निकि सिन्मा लि ।

साकेन्वा टेन टेनदा बक्मा लि । साकेन्वा काबक मना नाक्छोड नि लोमा लि । नाक्छोडनेन डे साकेन्वा माड छे लोन । साकेन्वा कालोन नाक्छोड धाखात बेन इदेड लोन्ओ नाक्छोडआ थोकमा लि ।

छोड्खा साकेन्वा छे अक्तेत अढिवाड साकेन्वा मारा । ओ साकेन्वाओ माड्खाम खोटाड ढिटैन, जन्तेढुङ्गा टेन्टुवा ४, डम्बर्खुदा छुक । ओसोओ थेत्लुड नालो भोजपुर ढिटैनओ आमचोक टेन्टुवा ४, छोड्खादा युड्याड । ओदा डा ओसो साकेन्वा साप्टेनतुप्ला लि । खोन्ओसा डे छोड्खा साकेन्वा नि लोमा लियाडओ । छोड्खा नड बान्तावा यड्दाड्का युडाओ । ओ खामदा आराड छोड चा नुवाडाओसा छोड चा नुखा छोड्खा नि बुत्मा लिसा ।

किरावा टेनदा मबक्याडओ साकेन्वाचिदा ओ साकेन्वा भाराकदाड्का बुया लोन्ताओ निकि सिन्मा लि । ओ साकेन्वा बड्ढे आराड लोन्ताओ निकि सिन्मा लि । छादिवा माड्फाड कि

माक्या हाड्खिमआ **रिमाचोड** खोक्लिदा ओ साकेन्वालुड धित्मा लिसा । छोड्खा खात्माकि ब्रम्मादोत नि यड्सा डम्बर्खुलाम यत्मा लिसा । डम्बर्खुदा तालाचि छे, खुन्खा इचिवा लेनु धान्तुकि बाखादा हुप्तादिसा । ओ लुड लात्मा देम सावा अपाक्ताचु कि छे, मान्लोन । आप्पि लोन हे निकि छे, देम अहुडाचु, मान्लोन । मोनदेड रड्गिओ साप्टेनचि खाडमेत्सा यायोक्टुप ममुवा । मोनदेड डम्बर्खुदा साकेन्वा ब्रम्मा कि साप्टेनतुप्ला छोड्खादा पुड्मा लिसा ।

साकेन्वा ब्रम्मा पुड्सादाड्का ओ भान्पाओ साप्टेनछाचिओ हाड्पोक, चासुम, छेन्बि, साया खान्नुलो लिमा पुड्सु । मोदाड्का ओयामोयाओ टेनदाड्का १० कातेत टेनदाड्का १० कापाड नाक्छोडचि मलोन्ताकि ओ साकेन्वा थोक्मा पुड्सा । १० कातेत टेनदाड्का नाक्छोडचि निपाड दस पगरि नि सिन्मा लि । ओ दस पगरि नाक्छोडचिदा टोप्पे नामन्ता, मुक्सु डम्बर्खु, सिबो छोड्खा, दुप्पि दाड्खा कि बोप्पोड, ठिवाड चुप्पे भिरगाउँ कि रोल्ला, चुप्पो चुप्पे खावा, आना चुप्पे चुमाराड कि चुप्पे वासिड ।

ओ साकेन्वा अक दोड्दा ह्वादुक ब्रम्मा लि । हाक्कि कि गोतादा दोड्वाडा सेवा कि चासुम्लादा दोड्दावा सेवा मुमा लि । दोड्वाडा सेवादा नाम, वा बेनदा तामा निकि, चासुम, छेन्बि खान्नुलो लिनइ निकि कि साक्सि हाड्दिचि थड्मा लिने । हाड्छाचि खान्नुलो मलिनइ न्यो सावा दोत्मा लि । बुड्खा काखात्चि रात्तिकुक्कि निकि खायड ममु । मोहावा डे दोड्दावा सेवादा नालो दोड्वाडा सेवादा दोत्मा लिसाओ सावाचि भाराक पमा लिसा निकि माड्चि निपाड आलाड्ने पमा लि ।

साकेन्वा थोक्मा योक्दा तेन, साप्टेनदाड्का भाराक साप्टेनछाचि माड मुसि तामा लि । ओ बेन्ता सायाकाम्मु ममुवाकि निसाप्टेन मखाराओ छेत्कुमाछाचि कि रसिकोन्सि मखाराओ टेनदाओ मनाचि छे तामा लि । मो योक्दा माड ब्रम्मा अचानुमा लाक लुमा छे लि । डाप्पा डाप्पा तुप्पा, **डाड्माक** छे खाड्मा, यावा तुप्पा लि । वात्ति सुम्कालेनतारि साकेन्वा माने मुसा चिन ।

सान्लाफान

रिमि	:	यड, रिदुम दिदिआ हामा लिसाउ मनाभुड
रिदुम	:	मुन्दुमदा याक्याड वा आन तुङ्मा थाङ्मा
थेत्लुड	:	साकेन्वादा लाक लुखा खाम
साप्टेनतुप्ला	:	इन्खित्ला कि मना तुप्खा खाम
रिमाचोड	:	टेम्के खामओ बुयाउ अन्ड
डाङ्माक	:	सायाकाम्मु निम्पाड दुवाछा मेत्छाछा खाड मुमा

सान्लाभुड

१. ह्युनाओ यङ्बोप कि अयङ्चि काम्सानुम्चम :

सुन्तुमखाम	सायाकाम्मु निपाड दुवाछा मेत्छाछा खाड मुमा
वा	निसाप्टेन
माड	चाओ मुन्दुमदाङ्का बुत्मा नड
निटेन	सुन्तुमचिओ युङ्खा खाम
डाङ्माक	नाम्चोकदुङ्का धाओ चाक्वा ।
थेत्लुड	बक्मायड डिवापा डिवामाचि
	साकेन्वादा लाक थोम्खा खाम

२. अक्निह्वाउ खायड काप सान्ला खिपदाङ्का लाम्सा छाप्टानुम :

फेक्वा, याम, चासुम, लिप्सा, साकेन्वालुड, बक्मा, हेन्खामा

३. फाम्मायु सान्त्वानेन तोड्याडो काम्युडवेला (क्रियापद) छेन्सा काम्सानुम्चुम :

भेरेक्नि	चाक्वा धामा
खुरुरु	पात्याड
धोरोरोवा	लोत्मा
भिप्लेक्नि	चाक्वापिलेक खात्मा
डकडकडक्वा	मक्वा धामा

४. पउ काटेट फाम्मायु सान्त्वाचि कुप्सा याड्लादा याडानुम्चुम ।

तुप्पायु कि चेप्पायु

१. सालान टोड्सा तुप्पा रम्वा याड्ला म्वानुम :

क) छोड्खा	चुड्वानाम लोन्मा
ख) रुमाचोड	साकेन्वा काबक्पा मना
ग) दोड्दावा	लाक लुखा खाम
घ) नाक्छोड	टेम्केभर
ड) थेत्लुड	छोड चा नुओ यडदाड्का युडाउ खामओ नड
	बालाड्खा

२. खिपओ हुवाउ थुइत्भुडओ भेनयुड्दा दोयड लासानुम :

- क) किरावाचिओ अढिवाड चानुचा दि युड्याड ?
- ख) दि-दि काम्साकि साकेन्वा लिसाउ ?
- ग) साकेन्वा काबक मना देत्ति लोमा लि ?
- घ) नाक्छोड धाखातबेन साकेन्वा साडा बक्तु ?

३. सान्दिवादाइका एन्सा छाप्तानुम कि छाप्मा लिसाओ सान्लाचि आप्पि डे
टोइसानुम :

अचानुमा, केन, हिलिम, दक्खबुआ, चासुमखिवा, यायोकटुप, माइफाड, हाइखिम,
हेन्खामा, पारुहाड, साकेन्वा लाक

४. खिपओ भेनयुइदा दुन्ओ दोयड लासानुम :

क) साकेन्वा न्यो दि एखा ?

ख) छोइखा साकेन्वा खादा छुक्क्याड ?

ग) छोइखा साकेन्वाओ साकेन्वालुड खादाइका तात्मा लिसाउ ?

घ) छोइखा साकेन्वादा देम्का पगरि मयाक्क्याड ?

ड) दोइवाडा कि दोइदावा निकि देत्ति सिन्मा लि ?

५. खिपओ भेनयुइदा भान्को दोयड लासानुम :

क) छोइखा साकेन्वा खाउपारा तात्मा कि थोक्मा लिसा ?

ख) ओ साकेन्वादा हाइछाचिआ दि-दि दोत्मा लि ?

६. थुइत्तुड खिप्तानुम कि छुकातेत छाप्पुन कुप्सा दुडदा खाड मेत्तानुम्चुम :

बान्तावा यडदा आप्पि निपाड किरावा निकि सिन्मा लि । बान्तावा नड निपाड आराड
बोन्तावा, बान्तवा याइमा लिसाड । आइमित छाप्सा ताराड हिदा बान्तावा नि
अछड लिसा युइसा । ओ नड बोन कि तावा, तावाड काम्साकि बोन्तावा लिसाओ ।
'बोन' न्यो 'बोन्वा' मोहावा डे 'चाक्वा लोन्खा खाम' नि सिन्मा लि । मोहावा डे
'तावा' निओ 'तावाड' नि सिन्मा लि । वात्ति बान्तावा निओ बोन्वा चाक्वा लोन्खा
खामदाइका ताओ अनड्वा मना निकि सिन्मा लि । मो चाक्वा लोन्खा खाम खादा
छुक्क्याड ? सिन्मा मान्लियुक ।

बान्तावाचिओ अचो युड्खा खाम नेपालाओ बेड्वाहोनदा छुक । अचो सुन्तुम पुक्खा खाम भोजपुराओ हतुवा, आमचोक कि दिल्पा छिन्तामुखु मयुड्याड । ओदाड्का डे भाराक बान्तावाचि मफेसाओ निकि सिन्मा लि । अचो आप्पिओ मामायड युड्याड । बान्तावा भुड्दा छुकाभुड लेका पाछाचि मयाक्याड । बान्तावाचिओ ढिवाड माड दिवापामाचि मयुड । दिवापामाचि सुप्तुलुडदा ब्रक्मा लि । ओनदेड **रियोड** छे ब्रक्मा लि ।

७. आमनो साप्टेन कि खिमदा माने मुसा मुयाडओ चालड्वा दुमदा छाप्टानुम :

यड रोड कि सान्लाबोपहा

१. थुइत्भुड मिन्माकोड्दा खिप्टानुम्कि हालाछोप छाप्ला छाप्याडओ सान्लाचि यावा निपाड एन मेत्तानुम्चम :

आराड भोजपुरादा कायुड किरावाचि टुक्लो **सावा कापाक** मना मयुवाडा । खोचि युम लासि चतरा धामा दोराडा । मुयु तामालामा चक्किदा **अक्लेन ह्वालेन** लागा लिसाडा । लामदा खोक्लि, होड्कु, हक्हक्मा भिराचि मयाडाओसा आप्पि धामा कमा युवाडा । **हुहुड्वादा** मना कोन्मा कमा युवाडा । खोन्ओसा टेनदाओ भाराक मना तोड्माकि धामा लिसाडा । मुयु धामा योक्दा टेनदा मस्याओ छोक्वासि, बेलाखाड, खइसि, रिठ्ठा, दि-दि धान्मा लिसाडा । मोचि इन्माकि **आप्पि** चाहा लिसाडाओ युम, आक्वा, बाड्गा तात्मा लिसाडा ।

धानाड थुइत्भुडदाड्का तालिकादा मटोड्याडओ सान्लाचि कुआनुम्चुम :

‘द्याको’ ओ दोयड टाओ सान्लाचि	सावा कापाक
‘देम्कालेन’ ओ दोयड टाओ सान्लाचि	
‘खाक्को’ ओ दोयड टाओ सान्लाचि	
‘साड्को’ ओ दोयडदा टाओ सान्लाचि	

याङ्लादा नङओ बुदा ताकि 'द्याको', 'देम्को', 'देम', 'खाक्को' कि 'साङ्को' ओ दोयङ मटाओ पदचि लुमायु (विसेसन) मारा ।

२. पमायङओ याङ्लादा मयाक्याङओ लुमायु सान्ला सिन्सा छाप्तानुम :

- क) ओना अनङ्वा कम्प्युटरा ए मोक ।
- ख) चोमोलुङ्मा अचोम चोचोचोवा मुयाङ ।
- ग) मो मना खान्नुवाओ डे रछ ।
- घ) अङ बेखा खान्नुवो लोकतादाङ्का बामा लिसाउ ।
- ङ) किरावाचि ओम्पोचिवा चोङ वात्मा लि ।

३. थुइत्भुङ खिप्तानुम कि हालाछोप छाप्लाबोपदा छाप्मायङओ कि रेत्मायङओ सान्लाचि :

ओ हेन्खामादा अखाला अखालाओ <u>बङ्ढे</u> मनाचि युङ्मा लि । देम मना खान्नुवो युङिन, देम खान्अत्ओ युङिन । खान्नुवो मनाआ <u>भाराक</u> मना रिमिचिओ निपाङ यावा पमा लि । खान्अत्ओ मनाआ नालो मना, रिमिचि तुक्लो मुमा लि । द्याको मना निकि सिन्मा अचालङ्वादा याक । चालङ्वा न्यो अतुङ्मा, ठाङ्मा निकि सिन्मा लि । खान्नुवो मना नालो टेन, रिमिचिओ भाराक चाअत्मा कि चानुवा काचिचिदा यावा पमा लि । वाको मना दि-दि छुक स्वाकोदा काचि, छेन्वि कि मिचिनङ <u>चलोक</u> सावा पमा लि । खान्अत्याङओ मना नालो मना, रिमिचिओ हाप्मादिमा , चाअत्मा मलियाङ्हिदा नोङानोमा लि । खो मिन खुन्चिङ लिसा । हान्छे बङ्ढे तुक्लो लिने ।	
हालाछोप सान्लाचि	भेनदा रेत्मायङ सान्लाचि

बक्साहुत्दा छाप्मायङओ छाप्लाबोपदा पमायङओ सान्ला सिन्यायु लुमायुचि । खान्नुओ, खान्अत्ओ, नुलोक अत्लोक, छोसाङ्वा मान्छोकादापा सिन्मायु (गुनबोधक)

लुमायुचि मारा । ओचिआ सिन्मा, अत्पाड, द्याको खाड मुमा लि । रेत्मायड सान्लाचिआ देम्कातेत निकि खिप्मासिन्मा खाड कामेत सिन्मायु लुमायु मयुड्याड ।

४. ह्युनाओ लुमायु निपाड देम कि द्याको सिन मेत्मा मलियाडओ लुमायुदा हासानुम्चुम :

उत्को, चानुवो, अढिवाड, चुप्पो, लेम, सुन, खक्मा, सुमा, अनड्वा, अरोक्वा, गगगवा, सुरदासे, अक्तेत, ह्वातेत, बड्ढे, उन्नि

५. ह्युनाओ याड्लादा खिप्मा कि सेवा ओन्सा लुमायु टोड्सा छाप्टानुम :

क) पापा खिमदा डे युड्याड ।

ख) माकाचक मनाचि नुछे आन यड खान्नुलो हान ।

ग) किरावा छा हालाछोप्पा ममु ।

घ) बुत्थरक्वा लुड्डुडचिदा खान्नुवो बान्तु युवाडा ।

ड) आहा, देम चानुवाओ छोक्वासि खा ।

६. बु, कोड कि देडदाउ बुकुड ( ) याक्याडओ सान्ला छाप्टानुम :

एन्मायु कि चेप्मायु

१. खिप ३ एन्सा खाम भेम्सा याड्ला चुप्सा मुसा यडानिन :

क) इमानसिड चेम्जोडआ बुया किरावाचिओ.....छाप्ला लिसा । (बुसुयड्रि, दोदुम, छाप्सक)

ख) खोसाआ किरावाचिओ मुन्दुम.....लिसा । (एन्मा, छाप्ला, खाडमा)

ग) मोहा डा बइरागि काइलाआ छे ..... छाप्ला लिसा । (मुन्दुम, दोदुम, छाप्सक)

घ) राइचिओ छे चोम्पि-चोम्पि .....लोन्मा लियाड । (मुन्दुम, दोदुम, छाप्सक)

२. खिप ३ एन्माओ भेनयुडदा टोडओ सान्लानेन तोड्सा खिप्टानुम :

प्वाओ

यडमायड

बुदा बसुयडरि काछाप

बड्ढे मुन्दुम लोन्मा लिसायुड्सा

इदेड किरावाचिआ छे

सालाम छाप्सा बसुयडरि छे छाप्सा पुड्सु

रिदुमपादुमन्यो छे

खोम्मा, छाप्सा कि लोन्मा लिसा युड्सा

बड्ढेकातेत मुन्दुमचि

इमानसिड चेम्जोड युवाडा

बइरागि काइलाआ छे

मुन्दुम डे मारा

३. खिप ३ एन्मादा भेनयुडदा युड्सा दोयड यडानिन :

क) इमानसिड चेम्जोड साड एखा ?

ख) इमानसिड चेम्जोडआ दि-दि छाप्सा लिसा खा ?

ग) इमानसिड चेम्जोडआ पुड्सुओ लामदा इदेड साड वाड्मा लिसा ?

घ) इदेड साड साडच्या छे मुन्दुम छाप्सा अपुड्सा ?

नड्वापुड/काचिकाप्खा

१. 'अड नडा नोसुओ चानुचा' नड्दा अक थुइत्भुड छाप्सा दुडदा खाड मुसानुम ।

२. आप्पिओ टेनदा युड्याडओ माड्खिमओ नड्दा अक थुइत्भुड छाप्टानुम ।

ह्युनिओ लावाछापओ छोड्दा खानानिन्विआ यायोक मुवाने :

छाप्लाहान

छाप्लाहान पाक्खा

टेलिभिजना

रेडियो

निछाओ निकि छाप्लाहान

लेन- २५/०१/२०८२

निछा सिम्मा,

बड्ढे-बड्ढे सायोक ।

आइतारि अड्का नुवाक डे युड्डाडा । अड्को निकि दिच्छाड मिन्नाक मुमा लिनिन । ओडा ढाउखिमओ बाडा जुम्दो छाड नुवाक डे याआड । पलटनाओ छुबुन मुस्को डे मोलो । खिमदा उस्को लिनिन । निमनाचिओ छुमदा युड्मालि । खिमदा खास्को याआड ? मोडा छाड नुवाक डे मारा ।

ओ छेन्खालादा खाना दे लिसा ? दुड ६ दा खारा हे माआड । कोड पाक्टुकि खिप्मालि सिम्मा ! माआड्ना लो मायड बड्ढे छुबुन टोकिटन । अड्का खाडे, बसि खिप्मा मारुदोड, सोमा कारा । आइमि सोम्बोड्मा कात । खारालेवाओ लेन्चि मित्तुम्किया दे चमा ना ? मुसाकिया खानाआ आइदाड्का डे मिन्मालि, मिन्मालि । आइमिओ छाचि एन्चेप्ला धिरुलो खिप्मा, छाप्मा, चामा, ओक मुमा भारा मान्तुकेसुचि । एन्चेप्ला बड्ढे याडिन नालो बाखुवा मेत । सिम्मा खाना तायामि छा ! बड्ढे एन्चेप्ला मान्याड्दे होउ । एन्चेप्लादा सोज्जे-सोज्जे छाप्ताओ, सोज्जे-सोज्जेओ लावाछापचि खाडुलो खाटोक्मा छाड छित । एने सिम्मा ! एन्चेप्लाआ आम मक चा, कोड पाक्टुकि खिप्तुलो आम मायड ता ।

सिम्मा ओडाओ नड्वा यड्खान दिच्छाड मान्नुड । मेन आइमि भारतानिन पाकिस्तानाओ म्हु पहलग्रामादा लिमा मुयाड । म्हु लिलो अड पलटना छाड मोडा खात्ति माड । अड्का छाड खाटडा । दे चमा ना निछा ! साड्को युम चामा खोसोओ डे नोनोद्वा लिमालि । उन्धरि टेनओ, यावाकुवाचिओ मित्मा सडाडा । बड्ढे लो खिम्पाड, टेनओ मित्मासि मुडाडा । मित्तुडहिदा चुवालुड केत्खात उस्कोलि । आन लुड्बादा डे जागिरा टोकिटन देलो

देना उसाकिया निओ लुङ्बादा बान्मालि मोलो । आप्पिओ लुङ्बादा डे ओक मुम्का । सिम्मा मनाचि समा लेत्मा निनाम्माआ छाप्पारिदा छाप्पुओ याक्नि माड । पापा छाड कारगिलाओ म्हुदा ढाखारा । पल्लनादा आन्काओ पापाओ नड भाराचिआ सिन । सुबेदारा लालबिरा राइओ छा युङ्मा अङ्का उम्लोडा । मोघरि अड नाबु पोन्, साया पोन् । साप्सामि पापाओ नड युङ्मा अङ्का छाड पहलग्रामदा खात्डा । आन माङ्मिचि, सुम्दिमा पारुहाङ्ओ सायोक्का अङ्का दिच्छाड लिनुड । खोचि डे आन रात्कावाचि याआड ।

निछा ! बड्ढे मिन्त्राक मान्मुदे नाम्माड लो टेन ताडालाडा । भोर्ति लिमा लाम्काबा टेनदाओ फान्टाचि पल्लनादा बड्ढे छुबुन लिनि माड खात्मा नुनिन माका लोचे होउ । देना निलुङ्बादा खात्मा, नियुङ्दा खात्मा ? आन टेनदा डे दिचि-दिचि मुसा, चसा युङ्मा खान्नु ।

बड्ढे देना छाप्पा ? टेनओ भारा रुमिपामिचि खास्को याआड ? भाराचि डे नुवाक मारा । अङ्का सेन्कावाचि भारा अड सेवा एन मेत्ते होउ सिम्मा ।

आम बुवा

मनाहाड राइ

सान्लाभुड

१. ह्युनि छाप्ताओ सान्लाचिओ तुप्यड तुप्ताकि जोड टोइसाने (काम्साने) :

म्हु	केत्खात
एन्वेप्ला	लालबिरा
युम	पहलग्रामा
चुवालुड	छाचि
सुवेदारा	नोनोद्वा

२. सायालोइमाओ सान्लाचि छेन्टाकि ह्युनिओ याइलादा छाप्ताने :

सेवा, सोम, सायोक, बड्ढे-बड्ढे, सोम ।

क) टोप्पाड मनाचिओ निकि पाकिटन्ओ सान्ला-

ख) यावा-यावाचिओ निकि पाकिटन्ओ सान्ला-

ग) चुप्पाइचिओ निकि पाकिटन्ओ सान्ला-

तुप्मायु कि चेप्मायु

१. ढानिओ छाप्लाहान छाप्ला मान्लोन्पाड खिप्ताने । मो डेड होसोइदा यायोक मुवाने ।

२. छाप्लाहान्ओ बोबोब्वा :

बुसि (लेन, युइसिवा, सायालोइमा) ।

राभाक (यामओ छोइदा सेन्सा हाउसो छोइदा छाप्मा) ।

लुक्चिन (छाप्लाहान टोक्कावानिन छाप्कावाओ सान्वेत दि छुक ? छाप्माकि नड छाप्मालि) ।

३. ह्युनि सेनाओ खासेनचिओ नुवाक याङ्लादा ✓ उस्को सिन्मेत पाक्टाने :

क) ओको छाप्लाहान खाडाङ्का हान्टाओ ?

अ) हङ्कङ

आ) कोरिया

इ) भारता

उ) बेलायता

ख) ओको छाप्लाहान साङ्गा हान्टुओ ?

अ) रामकुमार बस्नेत

आ) सिरिधर खनाल

इ) साम्बुहाङ लिम्बु

उ) मनाहाङ राइ

ग) मनाहाङओ पापाओ नङ दिसुम्पा याङा ?

अ) रत्नविर राइ

आ) ल्होसुर राइ

इ) मानदेव राइ

उ) लालविर राइ

घ) छाप्लाहान टोक्काबाओ नङ दिसुम्पा ?

अ) सिम्मा राइ

आ) ताया राइ

इ) सुम्दिमा राइ

उ) साङ्गेन्मा राइ

४. ह्युनिओ सेनाओ खासेनचिओ यङ लासाने :

क) मनाहाङ राइ खाउ पल्टनाओ ?

ख) मनाहाङओ पापा खाडाओ म्हुदा सवा ?

ग) मनाहाङ्गा देना फान्टाचि पल्टना खात्मा नुनिन युङा ?

घ) टेनओ फान्टाचि देना भोर्ति खात्मा नुनिन ?

५. नुकोड्ला सावानामछाप खिप्माकि ह्युनि सेनाओ खासेन्चिओ यड लासाने :

ओ तायाखिमओ तायामि सिरि नुहाड राइआ टेन्टुवाआ युड्साओ छाम मुमा छोमासिदा बुदाउ लिसाओदा आम्नो साया थाक्ने, साया पोन्ने यड्माओ नुकोड्ला सावानाम ।

धिसान्दिवा कि
चुक्टेन ताया खिम्पाड,
भोजपुरा

क) ढानिओ नुकोड्ला सावानाम साड्आ साड पवाओ ?

ख) खाउ छोमासिदा नुहाड्आ सिरिफा तात्तुओ ?

ग) तायाखिमआ देना नुकोड्ला सावानाम पवाओ ?

६. आम्नो खिमदा ताओ तावाड्चि खाइसाकिया सानुवा मेत्तुम्चम ?

७. ढानिओ ढिखिप यावाचिनिन फान मुसा एन्नुलो खिप्ताने ।

यड रोड कि सान्लाबोपहा

१. ह्युनि छाप्ताओ कात्मान्ड सान्मादा रुड्कोप सिन्मेत कि नड सान्मादा सान्माओ ह्युनिड्का रुड सिन्मेत पाक्टाने :

माकु छाप्चु, चुप्पाड कुतिया, मोको खान्नु, ओको केन, बड्ढे छोड्वाचि, चुप्पाड छा, टोप्पाड नाना, माकु वापा, नड्वा तित ।

२. ह्युनिओ कात्मान्ड सान्लाचिओ याड्ला मुवाने :

ओम्लो, उखाम, माकु, मोको, बड्ढे, मेचेइ, टोप्पाड, चुप्पाड ।

३. ह्युनि छाप्ताओ रिसाम्चि अवाक याआड नुवाक मुसा छाप्ताने :
कुतीया, कूड, सूम, सीरिफा, नुड, लूड्बा, भूरु, सीन्मा, चिबूड
४. ढानिओ छाप्लाहानओ यड लासा अक्टा छाप्लाहान छाप्ताने :

एन्मायु कि चेप्मायु

१. खिप ४ एनानेकि सिन्टाने :

टेनओ नडचि	बोब्विओ नडचि
क) दिल्या	दिवाहाड बाखा
ख) बासिखोरा	रोहोम बाखा
ग) कटुन्जे, धोत्लेखानि	याड्कोप्मा बाखा
घ) छिनामखु	तुलुड बाखा
ड) जरायोटारा	धाम्बुड बाखा ।

२. खिप ४ एनानेकि ह्युनि सेनाओ खासेनचिओ दोछोप यड लासाने :

- क) साडाआ किरावाहोन हासुओ ?
- ख) वोल्लो किरातादा खाउ-खाउ धिटेन छुक ?
- ग) माभ्र किरातादा खाउ-खाउ धिटेन छुक ?
- घ) पल्लो किरातादा खाउ-खाउ धिटेन छुक ?

३. खिप ४ एनानेकि ह्युनि छाप्ताओ सान्माचिओ टोङ्ओ जोङ यङाने :

जरायोटारा

रोहोम बाखा

दिल्पा

तुलुङ बाखा

छिनामखु

धाम्बुङ बाखा

बासिखोरा

दिवाहाङ बाखा

नङ्वापुङ/काचिकाप्खा

आन दिवापा दिवामाओ बेनदा खास्को याङा मारा ? मिन्छाम मुसा अक चिरि छाप्ताने ।

ह्युनिओ लावाछाप खाइसा होसोइदा यायोक मुवाने :

नारदमुनि थुलुड

अरुना लामा

रामप्रसाद राइ

रत्नकुमार बान्तावा

भि.सि. अगमसिङ राइ

ओखलढुङ्गा धिटेनओ चिसाइखु गढि टेनदा सन १९२० दोङ्दा अगमसिङ राइ पुक्तुओ याडा । अपापा किर्तिमान राइ कि मामा आसारिखि राइओ वुसुछा याडा । छायाङ्दाइका डे अगमसिङ राइ साप्सामि याडा । चोम्पि-चोम्पि मोको पोन्सा खाराकिया फान्टा लिसा । सन १९४० दोङ्दा सोलु धिटेन दोदिरिदु युङ्काबा कुविरलछि राइनिन सायाकाम्मु लिसा ।

फान्टा मना टेनदा युङ्माकिया दे चमा ? खिप्माछापमा छाड मो बेन्दा तायाखिम मान्नुडा । मुसा डे आन बेन देना केमा माका भर्ति खात्मा डे खान्नु मिनाकिया सन १९४१ दोङ्दा अगमसिङ राइ भर्ति खारा । मो बेन अगमसिङ राइ २१ दोड बात्तुओ याडा । मो बेन भर्ति लिमावो खाम भारताओ देहेरादुनादा याडा । आइमिओ उस्को ब्रिटिसा मान्नुडा । भारा नेपालि फान्टाचि भारतादा डे भर्ति लिसा ताडा । अगमसिङ राइ छाड ६ जि.आर.दा भर्ति लिसाकि तालिमा चिउओ डेड २ रेजिमेन्ट बटालियनदा खारा ।

अगमसिङ राइ देम साप्सामि याडा ? मुन्तिका डे मुयुमि, सोन्सोन्वामि कि काकाङ्मि छाड याडा । मुसाकिया डे भर्ति लिसाओ मेचेइ बेन्दा डे दर्जा पोन्सा खारा । भर्ति लिसाओ हवादोङ्दा डे नायका लिसा । सेक्सन कमान्डरा लिसा । सेक्सन कमान्डरा लिसाकिया बर्माओ चिनहिल्स यापाक्दा जापानिचिनिन धिवाड म्हु मुवाओ याडा । सन १९४४ दोङ्दा खोसोओ बटालियनआ बिसेनपुरादा डेन्पाचिनिन धिवाड म्हु मुवाओ याडा । मो म्हुदा डे अगमसिङ राइओ यावा नेत्रबहादुर सवा । मुन्हिदा छाड मोसाआ साप्पासोन मान्चोदो । आन फउजाचि नुलोक-नुलोक अडरा पसा सासाप्सा म्हु मुवा । मो म्हुदा डे अगमसिङ राइआ भि.सि. (भिक्टोरिया क्रस) टोक्टु । मो ओम्पे लेन याडा २६ जुन १९४४ दोड ।

अगमसिङ राइ अनररि क्याप्टेना दर्जादा सन १९७१ दोड्दा पेन्सना लोन्टा । ३० दोडतारि निलुङ्बाओ सेवा मुकि टेन लासाकिया छाड भि.सि. अगमसिङ राइ मुन्तिका मान्युङ । खोसाआ टेनदा अक्टा तायाखिम मेत्तु प । मो तायाखिमओ नड रक्तकालि तायाखिम युक्त्तु ।

दोड २०४४ चुङ्धि १४ दा अतायामा कुवेरलछि राइआ सुम्कापाड मेछाछा कि हवापाड दुवाछाचि छिरुकि साम्खादाब्बेदा खारा । अगमसिङ राइ हाङ्पा लिसा । मिन्नाकआ बड्ढे डे चामा पुङ्सु । सुस्पले-सुस्पले अगमसिङ राइ क्यान्सराआ धिरु । मो बेनदा खान्तुवो नुमाखिम नेपालादा मान्तुङा । अछाचिआ नुवानुमाओ निकि खाउ-खाउ नुमाखिम मान्ताला ? मेन निनाम्माआ छाप्तुओ मुन खान्तुवो मना अगमसिङ राइआ बि.एन.बि. नुमाखिम ललितपुरादा दोड २०५७ गोता १४ ओ लेन बारादाहोप्दामा लिसा । खोसोओ सपोक अछाचिआ सुन्सरि धिटेनओ इटहरि चक साप्टेनटुवा तरहरादा एप्पा मुवाङ्साचि । उन ओन माआड, मोडा लाम्तुप्खाओ नड छाड भि.सि. चोकआ रङ्गुङ्साओ याआड ।

सान्लाभुङ

१. ह्युनि छाप्ताओ सान्लाचि खाउ सान्लानिन जोड टोङ्साने :

अगमसिङ राइ	बि.एन.बि.
सन १९४१	पेन्सना
खिप्पा-छाप्पा	सन १९४४
नुमाखिम	भर्ति
भि.सि.	ओखलढुङ्गा
सन २०७१	तायाखिम

तुप्पायु कि चेप्पायु

१. ढानिओ खिप दुङ्दा यावाचिनिन फान्मुसा अक-अक थुइत्तुङ एन्लो खिप्ताने ।

२. ह्युनिओ सान्लाचि नुवाक यडसिवा मुसा छाप्लाखादा छाप्टाने :
चोम्पि-चोम्पि, देहरादुन, चिसाइखु, ब्रिटिसा, बटालियनदा, डेन्पाचिनिन,
साप्पासोन, सासाप्सा, जापानिचिनिन, चिनहिल्स, म्हु मुवा, हेन्खामा ।

३. अगमसिड राइ देम्खा-देम्खा दि-दि लिसा इखिप्सा छाप्टाने :

क)

ख)

ग)

घ)

४. सेनाओ खासेन्चिओ दोछोप यड लासाने :

क) भि.सि. अगमसिड राइ खाडा पुक्तुओ याडा ?

ख) अगमसिड राइओ तायामाओ नड दि याडा ?

ग) अगमसिड राइ खाउ दोड्दा भर्ति लिसा ?

घ) भर्ति लिसाहिदा अगमसिड राइ देम दोड बात्तुओ याडा ?

ङ) अगमसिड राइओ खाडा बारादाहेप्दामा लिसा ?

५. खिप ५ छाम्ला मान्लोन्पाड खिप्टाने कि फेक कि छुक छाप्ला कि होसोड्दा यायोक मुवाने :

यड रोड कि सान्लाबोपहा

१. छाप्लायु सिन्मेत पाक्माओ निकि अड्कानिन्चिआ सिन्मालिओ सिन्मेत्चि बुसि खिप्टाने :

क) नान्मानान (।) याड्लाचिनहिदा पमाओ सिन्मेत ।

- ख) दाक्नान (,) अकिन उस्को बड्ठे सान्माचि छाप्तुमहिदा पमाओ सिन्मेत ।
- ग) खासेन सिन्मेत (?) साङ्नि छाड सेनुमहिदा पमाओ सिन्मेत ।
- घ) सुइःया सिन्मेत (!) कमा, आगुइ, नुइन्तुमाचि लोकिटनहिदा पमाओ सिन्मेत ।

२. ह्युनिओ याङ्लाचि खिप्तानेकिया खाडा-खाडा खास्को-खास्को सिन्मेत पाक्मालि पाक्टाने :

नेपालाओ चासुमचिदा साम्पिचा छाड अक्टा युइयाड ओचासुम किरावा टेनदा आराड डे दिवापा दिवामाचिदाङ्का लितामा पङ्साओ माडमिचि चामायु पमा लिहिदा ओसोओ बड्ठे डे आका याआड ओ खिवाचा बाखालुम्चा सुम्दिमाचा छाड लोम्का खानानिन्चिआ ओ नङ्चि एनाओ याआड टेनदा लितायाङ्ओ साम्पिचा साम-साम याक खाङ्लि धिचा सेरेमा नडरेमा भेम्सिमा ओचि भारा डे साम्पिचा । साम्पिचाओ चाखाड चानुलि मेन आइमिओ मनाचिआ चाखाड चामा छाड लेनिन ओसोओ उम्माक कि हेइमावा चानुलि बड्ठे होइमावा दुडिन्लो सेरिन्का सेराओ मनाचि छोसाओ याक हे निनाम्मा देम्खा छाड सेराओ मनाचि आन मकआ खाङ्मा टोक्मा लिनिन्ने ।

एन्मायु कि चेप्मायु

१. खाननिन्चिआ खिप ५ एनाओ उइसा सेनाओ खासेनचिओ दोछोप यङ लासाने :

- क) लइनसिड बाङ्देल खाडा पुक्तुओ याडा ?
- ख) खोको खास्को मना याडा ?
- ग) खोसाआ छाप्तुओ छाप्लायाक्ओ नङ दि-दि याआड ?
- घ) हाड महेन्द्रआ बाङ्देल देम्खा बुत्तु ?
- ङ) नाछिरिड राइ खाइसाकि बाङ्देल लिसा ?

२. ह्युनिओ सान्माचि एनाकिया जोड टोड्सा यडाने खाउ टोड :

छुकचोड्लामि	पुक्तु
दाखामा	सायाकाम्मु
१९८१ चुड्धि	साइड्सामि
दार्जिलिड	२०५९
अपाआ	बाड्देल

नड्वापुड/काचिकाप्खा

खानानिन्चिओ पापामामाओ छोड्दा अक्टा हाड्पोकछाप छाप्ताने ।

ह्युनाउ सेपओ नङ्दा दुङ्दा यायोक म्वानुम :

किरावा दक्खाचि

आराड किरावा छाचिदा राइ, लिम्बु, सुनुवार कि धिमालाचि दक्खाव्वा मयुडाडा । बुया खोचि टेम्मारियुत्ति मयुवाडा । आप्तरुड मुसा केन्मान्चिन लिसाडा । आय ओदा नालो माङ्कोलेन खादा मतालाडा । आप्तरुड मुखा धिसङ्लादा मतालादेड खाना ओदात्ति वाडा, खाना ओदात्ति खारा निकि महासान्यान्चिन । अवायड **लोनानाम**दा धिसङ्लाहुत्ता मवाडा कि **लुनानाम**दा मलासा डा ।

धिसङ्लाहुत्ता वाङ्मा बुया लामादुमओ निपाड या योक्मा लिसाडा । साड लासा हे माआड निकि सिन्मा निपाड **बुन** मयुङ्सादा डा । म्वाको बुनचिदा डाक्सिटाड कि बोहोरिताड **छोन्मा** युवाडा । मोचि छोन्मा लिसा नालो मलासाचिआ निकि सिन्मा लिसाडा । देङ्दा कालोन्पाआ **याङ्युप** तङ्सा, लाम्सा खात्मा दोराडा । मान्छोन्माड नालो मान्खात मयुक रछ नि सिन्मा कि हुङ्मा युवाडा । मतुआकि आप्तरुडओ दुम मुसा लाम अकप्ताडा ।

अधुन्वा डे अक्लेन बेनदा डा आप्तरुड मुसि ब्वा-निछा मलोन्ता । ओ लेन्ता खोचि दाहोनलिप्पा आप्तरुड मुसि मलोन्ता । धिसङ्लादा मतालाकि यायोक् कि बुन युङ्सा आ-आप्पिओ लाम आप्तरुड मुसि मवाडा । आप्तरुड मुसा-मुसा लेन अखान्सा । ब्वा खालाकचि चक्कि डे मलासा । अचो निछा धिमाला देम अहुडा छे मान्लोन । मोदाङ्का या योक्सा डाक्सिताड कि बोहारिताड कप्सा थाङ्मा मवाडा ।

बङ्ठे इदेड अचो निछा लासा । खो लासाओ बेन्ता डाक्सिताड कि बोहोरि धेत्मायड युवाडा । हसुखो ता डाक्सिताड **अकरोड लिमा** खाराड कि बोहोरिताड नालो **माकाचक्वा** लिसाखाराओ खाचि । मो खाङ्सा मिनाभुङसा- ‘आहा, लउ अड ब्वाचिना आत्थु डे लाम मवाडा रछ । हान अङ्का धित्मा अरनङ्चङ्ओ रछ’ नि मिना फुत्ता । मोनदेड खो ह्युत्ति डे लासा खाराकि युङ्मा पुङ्सु । मो सुन्तुमछाचि आइमित धिमाला कि मेचे नि सिन्मा लि ।

सुम्कापाड ब्वाचि नालो ठाड्मा आप्तुरड मुसा-मुसा म्खारा । थावा सोम्सा काखात लिम्बु, याड्वा सोम्सा काखात याक्खा, युन्वा सोम्सा काखात राइ कि डाकु सोम्सा काखात सुनुवार मलिसा । खादा मतालाकि अछड युड्मा अपुड्सा मो खाम अचो नडदाड्का युड्मा सिन्मा लिसा । लिम्बु युड्खा खाम लिम्बुवान, याक्खा युड्खा खाम याक्खावान, राइ युड्खा खाम कायुड खम्बुवान, धिमाला युड्खा खाम कोचिला कि सुनुवार युड्खा खाम कोइँचवान निकि सिन्मा लि । ओको खामचिदाड्का डे सोत्तान्चिन्सा म्खाराकि आइमित खादा-खादा मतालाओ सिन्मा लि । वात्ति किरावाहुत्ता राइ, लिम्बु, याक्खा कि धिमाला निकि सिन्मा लि ।

सान्त्ताफान

दक्छा	:	अक सुन्तुम दिवाआ छाचि
टेम्टेम्मा	:	देइसुहोनदाउ अतेम्मा टेन
आप्तुरड	:	साक्सि लाम्मासेत्मा काचिला
धिसड्ला	:	अठिवाड खोक्लि
लोन्तानाम	:	अवायड बेन लोन्याडओ नाम
लुन्तानाम	:	अनाम्पक लुन्माबेनओ नाम
बुन	:	दि-दि सिन्मा निपाड युड्मायड सिन्वा
छोन्मा	:	कप्पा
याड्युप	:	लाड छापा
थावा	:	तमोर धिहोड्कु
याड्वा	:	अरुना धिहोड्कु
युन्वा	:	दुधकोसि
डाकु	:	सुनकोसि

सान्नाभुड

१. पमायडओ पदावलि कि अतुवाकोड खोम काम्सानुम्चुम :

आप्तुरड मुसा	खोदा डे युड्मा अपुड्सा कि
ओदात्ति खारा	कि लाम मवाडा नि
थावा सोम्मा	केन्मान्चिन लिसाडा
यायोक ममुवा	काखातचि सोलु मताला
खादा मताला	नि यड्सा महासान्यानचि
	डाक्सि हिला ट्या

२. पमायडओ सान्नाओ सान्नाफान खिप्सा याड्लादा याडानुम :

क) खट्मा : टाड खत्मा	ख) मुमा : काचि मुमा
खट्मा : माड बक्मा	म्हुमा : लाप्पा मेत्मा
ग) रमा : फेक्वा रमा	घ) छोन्मा : च्वाट्ट फुत्मा
रमा : टड्मा	छोन्मा : नाक फुत्मा
ड) काट्मा : छुकआ धित्मा	च) छेन्मा : अभुडदाङ्का छेन्मा
काट्मा : अखाङ्मा	छेन्मा : छेपा लोन्मा
छ) ल्होत्मा : चक्कि कोन्मा	ज) छेम्मा : चामाकि सिन्मा
लोत्मा : ह्युनाङ्का धाना थाक्मा	छेम्मा : नाम लामा

तुप्मायु कि चेप्मायु

१. 'किरावा दक्छा' दोदुम एन्मा लिह्वा खिष्टानुम ।

२. पमायडओ सान्ला खान्नुलो बुत्मा लिने :

किरावा, धिसड्ला, डाक्सिटाड, बोहोरिमा, ब्वाखालाक, थाड्मा, सुन्तुम, युड्खा, खाम

३. सेन्मायुओ अक याड्लादा दोयड लासानुम :

क) किरावा दक्छाचिदा साड-साड मछुक्याड ?

ख) किरावा दक्छाचिआ दि-दि बुन युड्मा लिसा ?

ग) धिसड्लादाड्का बुदा साड्चि मलासा ?

घ) आप्तरडदाड्का साड देड्दा लासा ?

ड) किरावा छाचिओ सुन्तुम बाखाच्यो अचो नड दि-दि युड्याड ?

४. खिपओ देड थुइत्भुड खिप्सा ह्वातेत खासेन म्वानुम । मो खासेन यावा निपाड सेनानुम । यावाआ खासेनाड खासेनओ खानानिनआ छे दोयड प्वानुम :

५. खिपओ भेनयुड्दा दुन दोयड छाप्तानुम :

क) बुया किरावाछाचि खादा मयुवाडा ?

ख) किरावाछाचि द्या चसा मुयुवाडा ?

ग) ओक्को पाला खाउ लिप्पा आप्तरड मुसि मलोन्ता ?

घ) खोच्या बुन देकि युड्मा लिसाउ ?

ड) देकि धिमाला ह्युत्ति डे लासा खारा ?

च) किरावाछाचि महासान्विनदेड दि सोम्सा मखारा ?

६. आमनो टेनदा खालाकओ रिमिचि, यड काहानचि कि साम्योक, रिदुमपादुम कायाड मनाचि मयुड । खोचि देत्ति साप्टेन सायाचोड्मा रमा लि ? छाप्तानुम :

यङ रोड कि सान्नाबोपहा

१. खाङ्लि खाङ्सा ह्युनाओ धातुदाङ्का काम्युङवेला बने म्वानुम :

चा : चामा, चा चायाङ, अचा, अचायाङ

खाङ :

खात :

तोक :

२. ह्युनाओ काम्युङवेलादाङ्का धातु छेन्सा छाप्तानुम :

चामा, खात्मा, कोन्मा, खाङ्मा, बान्मा, तान्मा, खन्मा, खुन्मा

३. ह्युनाओ धातुदाङ्का काम्युङवेला बनेमुसा याङ्ला याङानुम :

चाम, एन, पम, खन, मुन, कोन

४. पमायङओ सान्ना खिप्तानुम कि मोचिओ याङ्मा सिन्तानुम :

‘अ’ याङ्मा लिसाओ सान्ना

अक, ओ, ओचि, ओक्को, ओसा, ओन्डा, ओदा, ओह्वात्ति, ओम्पि, आत्थु, अखान्तुमा

‘ए’ याङ्मा लिसाओ सान्ना

एन्मा, एप्मा, एक्मा, एक्ठोक, एन्कावा, एन्चेप्ला, एन्छाप, एवाक

५. थुइत्भुङ खिप्तानुम कि ‘व’ ‘ए’ याङ्मायङ सान्ना कुआनुम :

माआङ आन्केन किरावा लिसिन कि आन यङ, रिदुमपादुम अमुनमिन नालो देकि किरावा नि लोमान्चिन्ओ । खोन्ओसा बुदा आन्केनआ आन रिदुमपादुमचि रात्मादुम मुमाएदा वाङ्मादोत । वात्ति अचन्मिन नालो आन सिन्मावाचि चोम्पि-चोम्पि माखात्सा मखात । मायङ आन छाच्यो पालादा ममाखात्कि दित्छे मात्तङ लिसिन । खोन्ओसा आन्केन छे रिदुमपादुम याङ्सा, युङ्सा छाचि चिन्सा खात्माचि मदोत ।

एन्मायु कि चेप्मायु

१. एन्मा खिप ६ ओ भेनयुङ्दा मान्भेन खाम्दा भेम्सा यङ्गानिन :

- क) लालध्वज देउसा राइओ पुक्खा सिक्किमओ .....दा युवाङा ।
- ख) अको सुन्तुम टेन खोटाङ धितेनओ .....युवाङा ।
- ग) खोसाओ लामतित्मादा भारा यङ्खान्मि धितायाखिम .....एम्मा लिसा ।
- घ) अको दिवा अगमसिं राइआ भाराक बुया किरावा छाप्लाभुङ .....न्यो लोन्मा लिसा ।

२. एन्मा खिप ६ एन्सा मोहुत्दाओ काचिमनाचिओ नङ यङ्गानिन :

- क) आसलछि सिक्छ्या कालोन मना
- ख) चन्द्रध्वज राइन्यो मना
- ग) अको लामतित्मादा तिरभुवन धितायाखिमदा भारा यङ्खान्मि ताया एम्मा लिसाओ मना

३. एन्मा खिप ६ एन्सा दोयङ लासानुम :

- क) लालध्वज देउसा खाउ खामदा पुक्मा लिसा ?
- ख) लालध्वजओ दिवा द्या चसा दार्जिलिङ ताला ?
- ग) लालध्वजओ दिवाआ दिसो नङ छाप्लाभुङ छाप्मा लिसा ?
- घ) किरावा यङ्गदा भारा बुया लोन्ताओ छाप्लाभुङओ नङ दि युङ्याङ ?
- ङ) अको लाम तित्मादा तिरभुवन धितायाखिमदा देम्खा यङ्खान भुङ एम्मा लिसा ?

४. आम टेन/रिमिदा मलिसाओ खाक्को अक चाअत्मा दुङ्गदा एनमेत्सा कि यावादाङ्का मोक्को अचाअत्मा चुप्मा निपाङ खायङ लोआनुम ।

नङ्वापुड/काचिकाप्खा

१. ह्युना पमायडओ सेप चोप्सा अक्तेत दोदुम छाष्टानुम :

२. भुङ्दा युङ्सा भाराकसा आप्पि नङ्ग नोमा लियाडओ दोदुम एन्मेत्मा लिने । भुङ्दा एन्मेत्मायड भाराकदाङ्का बङ्ढे खान्नुवो साङ्को लिसा ? भुङ्गा डे चेप्मा लिने । भुङ्दा चलोक खान्नुवो अछड लिसाओ दोदुम दुङ्दा एन मेत्मा लिने ।

ह्युनिओ सेपदा यावाचिनेन यायोक् मुवाने :

लोमालो

ओ तायाखिमदा देम्खानि छाड रुवालेन तायामिचिओ चमाथाड्मालि । आइ रुवालेन । तायामिचिओ चमाथाड्मा लियाड । आइ काचिपेनओ हान्कावा दुड ६ दा खिप्याड्ओ तायामि कोड्बुड याआड । खोसाआ काचिपेन पुड्सु-

सायालोड्सान सान्दिवा, सान्दिमा कि भारा यावाचिदाओ कोड्बुडओ सेवा, सेवान्ने । एखप-एखपदा आन तायाखिमदा लिसा तायाड्ओ चमाथाड्मा काचिपेन आइओ छोड याआड, 'तायाखिमदा बान्तावा यड खिप मेत्मा नु हे नुनिन ?'

काचिपेन बसि पोन्माको निकि ओ तायाखिमओ धिसान्दिवा दिवाहाड राइ निपाड रुमुहाडओ खामदा युड्मा छुकुसेवा मुडाडा । उइसाकिया डे बेन खाड्माओ निकि सोनाहाड राइ युड्सुड ।

हान अड्का ओ काचिपेन लोमालोओ नुयड्लाओ छोड्दा यड्डा-

१. साङ्नि छाड चेप्कावाआ छाप्ताओ छाप्ताखाचि खाड्मा नुनिन ।
२. साङ्कोनि छाड यड, साम्योक, रिदुमपादुमओ अवाक छोड्दा चेप्मा नुनिन ।
३. चेप्कावाओ निकि ५ मिनेटा बेन युड्साओ याआड ।
४. पारिमिचिओ यडसिवा कष्टमहिदा नुवाक सान्मा पाक्सा चेप्मालि ।

हान अड्का लिप्पामिदाड्का चेप्कावा बुत्तुड, कोड्छि राइ ।

कोड्छि राइ

सायालोड्सान रुमुहाड,
तायाखिमओ भारा अड यावाचिदा सेवा, सेवान्ने !

अङ्का चेप्पा मुन बड्ढे लेनुड नि छाड चेप्पा डे लिसा । अङ्कानिन्चि किरावा । किरावाचि छाड बड्ढे साम्ओ याक । खाङ्लि : कुलुड, थुलुड, चाम्लिड, कोयु भारा-भारा । उइसाकिया डे अङ्कानिन्चि बान्तावा । ओ भाराओ डे आप्पि-आप्पिओ यड आयाड । यड कि रिदुमपादुमआ डे मनाचि सिन्मायु पुन । ओचि मान्तुम केसुम नालो आन्को सिन्मायु छाड माखात । आन यड, आन रिदुमपादुम मासाखात नालो अङ्कानिन्चि साड ? उइसाकिया आन तायाखिमदा बान्तावा यड खिप्पालि, आलाङ्ने ।

काचिपेन हान्काबा

आइओ लोमालो काचिपेनओ लिप्पामिदाङ्का चेवाओ कोङ्छि राइ, बड्ढे-बड्ढे आलाङ्ने । हान पारिमिदाङ्का बुत्तुड, चेवाहाड राइ ।

सायालोङ्सान रुमुहाड,

भारा अड यावाचिदा सेवा, सेवान्ने !

अङ्का पारिमिलाम्पा चेप्पाडा । बुसिओ अड यावाआ तायाखिमदा बान्तावा यड खिप्पालि माका यडाकि खारा । आइमिओ बेन आन यड खिप्पा माआड । आन यड खिप्पाकि दि चमा ? ओम्पे यड खिप्तिन नालो निलुङ्बा खात्मा टोक्तिन, जागिरा टोक्तिन ? बान्तावा यड खिप्तिन्का खाडा जागिरा टोक ? बान्तावा यड्आ दि पुन ? आन रिदुमपादुम, आन यड्आ खाइसाकिया सिन्मायु पुन ? बान्तावा यड लेकाबा सिन्कावाचि टेनदा बड्ढे खोम्पा खोम्माचि युङ्गाड मोलो खोचिओ सिन्मायु खाडा याआड मोलो ? हान बान्तावा यड सुड माआड ओम्पे यड खिप्पालि । आलाङ्ने भाराचिदा ।

साङ्केला साड

काचिपेन हान्काबा

बड्ढे-बड्ढे आलाङ्ने चेवाहाड राइ । आन लिप्पामिदाङ्का बान्याड, मिमाड राइ ।

सायालोङ्सान रुमुहाड,

भारा अड यावाचिदा सेवा, सेवान्ने । पारिमिलाम्पादाङ्का चेवाओ यावाओ दुम एनुङ्किया अड इमा कारा । दिकाइना जागिरा चामा ओम्पे यड खिप्पानि माड । साड मनाआ इङलिसा खिप, मोसाआ दिच्छाड लेनिन । आन मामा यड, आन रिदुमपादुम कि आन

साम्थोक दिसुम्पा ? ओ भारा मान्तुकेसु । ओचि मान्मामाओ आन रावा, साम दिवादिमा, पापामामा आन सान्मुलेन्खा, आन सुन्तुम ताया मान्मा उस्कोलि । ओचि भारा मासाखात्लो अडकानिन्चि खाइसाकिया बान्तावा लिसिन ? आन यड आन रिदुमपादुमआ डे आन कोडकुमा वात्ताम उस्को फेसाखात्तु । यावाचेउ ! निरावाचिओ यड चिन्मा, चिन्लुमा अवाक माआड मेन आन यड मान्तुकेसुकिया सिप्सु लिमा नुनिन । उसाकिया अडकानिन्चिआ आन सान्मुलेखा चोमोलुड्मा उइसा युड्माओ निकि तायाखिमदा आन यड खिप्मा डे लि । आलाङ्ने एन्काबाचिदा ।

साङ्केला राइ

काचिपेन हान्काबा

बड्ढे-बड्ढे आलाङ्ने मिमाड राइ । हान पारिमिलाम्पादाङ्का बान्याड सेन्मि राइ ।

सायालोड्सान रुमुहाड,

भारादा अड सेवा !

अङ्का आठुदाङ्का एनुड्सुड । बुसिओ चेप्काबाचिआ यडिन्थान बान्तावा आन यड खिप्मालि-खिप्मालि । अङ्का सेनुड देना खिप्मा बान्तावा यड ? बान्तावा यड खिप्तिन्का आइमिओ बेनदा दि टोकिटन ? निलुड्बादा ओ यड्ओ दि ओक याआड ? आन हाङ्पोक्दा चाखा लिवो यड खिप्मालि । खाङ्लि- ओम्पे यड, जापानिजा, कोरियना यड खिप्तिन्लो आन मायुड खान्तुवोलि । मोचिओ लुड्बाचिदा खारिन्का ओका टोकिटन । बड्ढे फेक दुमा रन । मुसाकिया अडकानिन्चिआ सोज्जेदा बान्तावा यड खिप्मा नुनिन । हान्डे उन्ना डे होउ ।

काचिपेन हान्काबा

आइओ आन चमाथाङ्मा काचिपेन उन्डे । काचिपेनओ लुक्चिनदा रुमुहाड आलाङ्ने पमाओ निकि बुत्तुड ।

रुमुहाड

ओ काचिपेनओ भारा तायामिचि ! आइओ काचिपेन खान्तु लिसा । अडकानिन्चिआ उइसाका डे आन चेप्मासिकि पोइसा खात्मालि । आइओ छोड याडा तायाखिमदा बान्तावा यड खिप्मेत्मा नु हे नुनिन ? ओ छोड्दा चेप्काबाचिआ आप्पि-आप्पिओ दुम युड्साचि । ओको लो अक्टा चमाथाङ्माओ छोड ओन याडा । अडकानिन्चि भाराआ डे आन यड, आन साम्थोक कि आन रिदुमपादुमओ सोम मुमालि । ओचि रात्सा खात्मालि । पोइसा

खात्मालि । दिकाइन ओचि डे किरावाचिओ साक्मा । ओ मुमाओ पाङ्खुन आइओ फान्टा कामेछाचिओ डे लि । ओसोओ निकि तायाखिमदा बान्तावा यङ खिप्मा नु, खिप मेत्मा नु । भाराचिदा आलाइने ।

सान्नाभुड

१. ह्युनि छाप्ताओ सान्माचिओ ओक्वानिन नङ टोइसाने :

फेक	चामा
बान्तावा यङ	खात्मा
रिदुमपादुम	दुमा
जागिरा	खिप्मा
निलुइबा	रात्मा

२. ह्युनि छाप्छाओ बङ्ढे तुप्यङ लिओ सान्माचि खिप्तानेकि टोइओ तुप्यङ्गिन जोङ टोइसाने :

खाप्मा	नाम
छोङ	खाङ्मा
टोक्मा	रावा
साम	खिम

तुप्मायु कि चेप्मायु

१. ढानिओ खिप खिप्माकि ह्युनि छाप्ताओ सान्माचिओ नुलो यङ्गिवा मुवाने :

काचिपेन, रिदुमपादुम, चमाथाङ्मा, रुमुहाङ, मासाखात्लो, सायालोङ्सान, चेप्कावाचि, ओम्पे यङ, कोरियाना, मान्तुम्केसुम नालो, सान्मुलेखा, एनुङ्सुङ, लिप्पामि, पाङ्खुन ।

२. खिपदा छाप्ताओ उइसा मेचेइ यङ लासाने :

क) काचिपेनओ रुमुहाङ साङ लिसाओ याडा ?

ख) काचिपेन हान्कावाओ नङ दिसुम्पा ?

- ग) काचिपेनदा रुमुहाड लिसाओ सान्दिवाओ नड दि याडा ?
घ) काचिपेनदा साडा एन्काबाचि आलाङ्ने मान्पदो ?
३. ढानि लोमालो काचिपेनदा साड-साड चेप्काबाचिआ दि-दि चेवाचि ? छाप्ताने :
४. ह्युनि छाप्ताओ थुइत्भुड छाम्ला मान्लोन्पाड खिप्ताने कि मेचेइदा चित्छाप (सारांस) छाप्ताने :

पाड दोरिनकिया टोक्किमिन । आन पाड टोक्का मुन नुवाक मान्नुड । यङ्मा लो नुवाक उस्को चुयाड । मेन मुमा छोयाड । मो यङ मुमा बिसि खाइसाकियाए पुङ्मा ? खाउ-खाउ यङ चेप्मा ? साड-साङ्निन चेप्मा ? उस्को यङ्चिओ बिसि डे टोङ्माचिलि । मुसा मान्मुपा निचिओ यङ्चि पुङ्सुम लो आन्को यङ माखात । खुइसा लिलो आन यङ्चि सिङ्वाङ्दा युङ्काबाचिआ होलुखात्तु । मुस्को लिलो किरावा-किरावाचिदा खिसिन, हुसिन । अङ्कानिन्चिआ टोक्का मुइयानओ यङ्चि छाड निचिओनिन होन्खात । अङ्कानिन्चिआ लेसुम्किया हे लेसिमिन्किया देम्खा-देम्खा बाम्नाचिओ डेङ्सि-डेङ्सि लाम दुमा तान्लान । मुसा चुन्लो आन्को अक पोकओ लो नुलोक डे लि मारा । मेन भारा आन हुद्दाओ लो साया पेप ।

५. खानानिन्चिओ दुङ्दा छाड ह्युनि छाप्ताओ सायानङ्दा लोमालो काचिपेन युङ्साने :

क) साकेवादा देना लाक्लुमा ?

ख) आन साम्योक दिसुम्पा ?

यङ रोड कि सान्लाबोपहा

२. ढानिओ सान्माचि याङ्ला मुमहिदा अक्चेपओ निकि उइसाकि छाप्मालि :

ओलेन

- क) सिम्माआ खिप्याड ।
ख) होङ्छेनआ सेन ।
ग) आइ खानाआ दे च ?
घ) मिबुडआ वा सेत ।
ङ) खोक्पा मनाआ छाड खाटोक ।

खात्लेन

- सिम्माआ खिप्तु ।
होङ्छेनआ सेनु ।
आइ खानाआ दे चवा ?
मिबुडआ वा सेरु ।
खोक्पा मनाआ छाड खाटोक्तु ।

२. ओक्चाओ सान्मादाङ्का बेन तुप्पेतओ सान्मा डे ओलेन यङिन । बान्तावा यङ्दा सान्माचि टोइसुमओ **आधारादा** खात्लेन कि ओलेन हवा बेन टोक्किन । मुइसाका डे खात्लेनओ सुम्कालिम अकचेप्लि :

खाङ्लि : मोक- मोकटा

ओलेन	खात्लेन
छाप	छाप्ता
चेप	चेवा
खिप	खिप्ता
यङ	यङा
सेत	सेरा
टोक	टोकटा

एन्मायु कि चेप्मायु

१. खिप ७ एनानेकि ह्युनिओ याङ्लाचि साङ्आ चेवाओ यङाने :

- क) लाक लुमा यि मामा ।
- ख) साङ्आ चिन्तु प ?
- ग) देना सोहोन सेङ्मा ? देना दाव्वे दाप्मा ?
- घ) नाक्छोङ्आ दाव्वे दोप्खिदा दे यङ मामा ?
- ङ) आन टेनदा सारिमा मान्वाङ्दे, चासुमचि नुलोक सिने, बङ्ढे-बङ्ढे सिने, यङ्सा नाक्छोङ्आ साकुदिमा साकुदिवानिन राङ दोत, साप्सा दोत, कि सायोक दोत ।

नङ्वापुङ/काचिकाप्खा

ह्युनि छाप्ताओ छोङ्दा लोमालो मुवाने :

- क) कारुप टोप्पाङ हे सोना ।
- ख) मना हे खाम्लिखा ।

ह्युनिओ लावाछाप खाडसा यावाचिनेन यायोक मुवानिन् ।

सायाओ मिन्छाम लाम

उङ्का साया राइ । उङ्का दुङ ६ दा खिण्डाडा । उङ्का तेनदा युङ्डा । आन्काउ तेन नुछ्या डा खान्तुलो खाड । वकदा कोकोलोक्मा, साम्पिचा तुमा दिसाओ कि कायाखादा कायाचि मतुमा दिसाओ खाङ्माआ उड सोम असनिन्कि डे वक्खादा कामा मुडाडा हिदा कि काया लितावेन खान्तुलो मदात्ओ मित्तुड । नाम्माड छाड वालि डा चालिमचि मतुम । मोलि मतुम्कि खान्तुलो मदात्ओचि छाप्लाखादा **लावाछाप** लोन्सुङ्चड ।

आन्काउ तेनदा छा कोक पमा, ताड खोमा, छा **तित पमा**, सायाकाम्मा, साकेन्वाचि वाको थात्तुम **रिदुम**, **चानुचा**चि ममु । उड निछाओ अताड खोमा कि निछामाओ तित पमा काचि मान्मुयुक । मिन्डा, ओचिओ ताड खोयाङ्ओ कि तित पयाङ्ओ मित्तुड । मो योक्दा आन्काउ रुमिपाङ्मि, दक्छाबुआ, छुछावा, मेन्लङ्वा, दाम्मिछाचि भारा तुप्मा लि । मो योक्दा खान्तुओ महुम, मचा । लाक छाम मलुओ, नाम्लोक ममुओ मित्तुङ्कि मोचिओ लावाछापचि छाप्तुड लोङ्सुङ्चड । तायाखिमओ छाड लावाछाप कि भिडियो मोक्मा उड छेमा कात ।

आनेम्नङ्ओ दोड ओक्चादा आन्काउ हुप युङ्ला, यङ्पादा छुयुम लिसा । उङ्का मिन्डा- 'नाम्माड ना आन्कान्का बुदाउ लिमाकि सिरिफा तात्तिन्काओ लावाछाप मोक्मा दोत्याड । ओको निम्पाड आन्कान्का आइदोङ्दाङ्का डे नुलोक सावा पाक्तुम्योम्का । आनेम्नड ना लोत्मादा सुम्काउ लिसाड कि सिरिफा तोक्तुडओ लावाछाप युङ्याड ।

आनेम्नड लङ्वाखादा दुप्खावा खारा । ह्युखिम्युओ दिवा तुआडा हिदा होक्मादा अखुयाकि नुखालाखिम अखात्ताओ कि खिङ्गलादाओ मनाचि मखिया ममुह्वाडाओ खाङ्कि उड कोङ चाअत्सा । मो छाड छाप्लाखादा लावाछाप लोन्सुड युङ्सुड । उड मिन्छाम रङ्गडा लङ्वाखादा दुप्खावा कोङ्मा लुङ दात्तुम्काओ । आन्काओ तेन चक्दा डा नुखालाखिम एम्सुम्काओ कि मो काखि कामुचि रात्खामिचिआ मछेक्कुचिओचि छाड लावाछाप लोन्सुङ्चङ्ओ मयुङ्याड ।

आन्काउ वक चोम्या खोक्लिदा साम्होक्वा, कुइवा, कुक्कु, लाक्वा वाको असाम असामओ छोइवाचि एन्नुलो छाम मलु, मपात । उइका मोचिनेन अक्नि नाम्छरदु पेन्याइसा अनइवा-अनइवा नुखाइखाचि चोप्सा भिडियो लावाछापचि मोक्मा खाइदे नि मिन्डा । खोन नुछाड उइका जावलाखेल साक्सिखिमतारि खात्मा मान्तोक युक्तुड । आइ तायाखिमदा सान्दिवाआ नसेनिन्का, 'खानानिन खात्मा ततोक्तुम नालो खादा खात्मा तसन्येन कि मोदा दे तचन ?' आन्कान्का अक अक्पाडआ खा लुमा दोत्याड ।

मोन्डा उइका **मिन्छाम**दा माडाखाट्ठा । उइका खोगरि **साक्सि**खिमदा एण्डाडा । अड छुकदा अक्तात चित्को केमरा युइयाड । भारादाइका बुदा उइका पान्डा खाड । मोसाआ अखाइकि मुयुक्नि अइत्ताड । उइका मोसोओ लावाछाप मोक्तुड । मोहात्ति डा छेक्खाहुत्या किवा होइरोइनि पात्याड । चित्तो उड कमा कारा । खोन नुछाड लावाछाप मोक्मा अलेत्तड । भोम्सा तादिकि अदेइदु वाडाइकि उड छुक डाइसुड । मिनाड, 'उइका डा साप्सा कोन्कावा ।'

उइका अफ्रिकादा ओन्डा तोक्तिनओ वाचुप्साओ लावाछाप मोक्मा छाड अछित्तड । ह्वातेत तोप्पो तोप्पो सुतुमुर्गचि खाइमा डे दोत । उइका भिडिओ छाड खिचे मुड । मोदा हेलावाचि मफिन्ताडा । खस्साचि मलोराडा कि छोइवाचि छाम मलुवाडा ।

उइका मिनाइकि तायाखिमदा डा लासाड । दुइहोनदा भारा यावाचि मयुइयाड । उइका मिन्मादा कोन्याइसा छाप्लाखादा फेक, छुक कातेत लावाछापचि छाप्लाखादा छाप्तुइचड । ओचि भारा बोर्डदु खेप्तुइचड कि भारा लोइचड, 'उइकाना जावलाखेल साक्सिखिम खाट्ठाकि मोदा बद्धे खान्नुओ लावाछापचि मोक्का । खाखानुम ! उइका मिन्छाम्दा मोक्तुइचडओ लावाछापचि । ओ पान्डा इयाडाओ, ओको उइका भोम्सादुइदा वाडाइकि अड छुक डाइसुइयोड । ओको हेलावा छुक्याड, खस्सा लोत्याड, कि ओको छोइवाचि छाम मलुयाड । खा खानुम, ओको लावाछाप पाण्डाआ अचोआइकि मोक्ताओ वाको ओ । ओको तेत किवा 'हाच्छियुँ ! मेत्तु हिदा मोक्मायड लावाछाप ओ !'

भारा छुक खोम्सा मइ ।

सान्दिवा मुयुक्नि इयाइसा मयडा, 'साया, खाना बद्धे डा **सिकिमि** तयुइयाड ।'

उड्का यड्डा 'मायड लावाछापमि लिमा मिन्छाप युड्याड । ओ हेन्खामादा खान्नुओ लावाछापचि मोक्सा खाड मुमा मिचिनड युड्याड ।'

ताया : मिन्छामआ आन्कान तोक्मायु धित्मा मफा । आन मिन्मा लेन्तिन लो हेन्खामा छाड लेन ।

सान्लाफान

साप्सा	बद्धे असावा याक्याडओ, छोसाप्पा, छोयाडओ
साक्सिखिम	मनाचिआ खाड्मा निकि साक्सिचि रात्मा निम्पाड छेक्माकि युड्मायड खिम
मिन्छाम	सेन्मि रड्दा मिन्मादाड्का खामओ झारा मिन्मासि
लावाछाप	देत्ति दात मोहात्ति डा छाप्मालोन्मा, खेप्मा लोन्मा यड
सिकिमि	बामा, छाक्मा, छाप्मा लेओ मना, ताया फोड्साओ
हेन्खामा	लुड, बाखा, चाक्वा, खोक्लिमाक्लि, सोनवा युन्वा, नियामा झारा युड्याडओ
लुड्दाक	बाखा कोड्मा, खिम मुमा निकि एम्मायड लुड बाखाओ अदाड
तित पमा	तित हुप्मा, किरावाछाचि सुम्कादोड बात्तुचिदाड्का धात्ति अधुवाआ वात्मावाको तित हुप्खा रिदुम
ताड खोमा	दुवाछा तित पमाओ रिदुम, सुम्कादोडदाड्का धात्तिओ दुवाछाचिओ अचो ताडमुवा खोमा
चानुचा	चानुओ चामा, नड्वातित हुम्माकि नड्नुमा लोक्तामा मुमा लेन
रिदुम	आराडयुड्का दिवाडुड्दाड्का युडाताओ, मुवाताराओ थात्तुम ।

सान्लाभुड

१. ह्युनि मछाप्ताओ सान्लाचिओ तुप्यड छाप्तानुम :

साक्सि   मिन्छाम   लावाछापि
साप्सा   सिकिमि

२. ह्युनिओ सान्लाचिदाङ्का याङ्ला मुवानुम :

मुयुक्नि   लावाछाप   खाङ्मेत्मा   होङ्गोङ्नि   सेन्मि

३. ह्युनिओ सान्लाचिओ अनुवाक यङ्सिवा हान्तानुम :

लावाछापि   साक्सिखिम   सिकिमि   मिन्छोड   मुयुप्नि

तुप्पायु कि चेप्पायु

१. एन्लो खिप्तानुम :

क) अक-अक्पाड तायामिचिआ अक-अक थुङ्गुड एन्लो खिप्तानुम ।

ख) यङ्सिवा खिप्पादा कोड पाक्तानुम ।

२. धानिओ दोदुम खिप्तानुम्कि ह्युनिओ खासेन्चिओ दोछोत यङ लासानुम :

क) साया मिन्छामदा खादा खारा ?

ख) सायाआ मिन्छामदा दि दि खाचि ?

ग) साया मायङ दि लिमा नि मिन्याङ ? .

३. वाइवेत धानिओ इखिप खिप्तानुमकि छुक कातात सान्लाचि छाप्तानुम कि मछाप्ताओ सान्लाचिओ तुप्यड यावाचि एन मेत्तानुम्चुम ।

४. ह्युनिओ नुवाक याइलादा (✓) सिन्मेत कि अवाक्दा (×) सिन्मेत पाक्तानुम :

- क) साया दुड ६ दा खिप ।
- ख) सायाआ साक्सिखिमदा भोम्सा धिरु ।
- ग) साया सान्दिमा लिमा मिन्याड ।
- घ) सायाआ भिडियोनेन लावाछाप ह्वातात डे मोक्तुचि ।
- ड) भारा अयावाचिआ साया छुक अखोम्सा पुवा ।

५. ह्युनिओ खासेनचिओ यड लासानुम :

- क) साया खाउ दुड्दा खिप्याड ?
- ख) साया खादा खात्मा मिन्याड ?
- ग) साया साक्सिखिमदा दि-दि च ?
- घ) साया मायड दि लिमा मिन्याड ?
- ड) सान्दिवाआ साया दि अलोवा ?

६. ह्युनिओ खासेनओ छोड्दा यायोक् मुवानिन :

- क) खाना खादा देकि खात्मा तसयाड ?
- ख) खाना सायाओ खाम्दा तयुड्याड नालो दे तचुवाओ ओन्दे ?
- ग) खाना मायड दे लिमा तमिन्याड ?
- घ) लावाछाप मोक्मा अतुक्वादा खाना देत्ति तयड ?

७. आमनो हाइपोकओ छोड्दा अक्तात फेछाप छाप्तानुम ।

यड रोड कि सान्लाबोपहा

- थुइत्भुड खिप्तानुमकि समस्त (काम सान्ला) चिदा अभेन्यु खन्य (रेखा) पाक्तानुम । कि मो काम सान्ला सान्लाचिओ सान्लाखोम लामसुद्धा खाड मुसानुम ।

उड तेनदाओ कि नितेनदाओ खोक्लिमाक्लिचि कोन्मा हुमा उड नडा नु । तेनदाओ दक्खाबुआ, नानानिछा कि यावाकुवाचिनेन तोडाकि वाको थोड्चिदा खात्मा छेमा कात । चामादुइमायुचि छाड खात्माकि मोदाओ सिकिवा-नारोक्वा, छिमालिमचि खड्मा कि बाखाओक्तो लाम्सा नड्नुमा मुयाड्सा लावाछाप कि भिडियो मोक्मा उड नडा नु ।

- सायाओ मिन्छाम लाम इखिपदाड्का पउ कातेत काम सान्लाचि कुआनुम्वुम ।

- ह्युना तालिकादा मयाक्याडओ काम्युडवेन (क्रिया) सान्लादा कोम्सानुम :

क	ख	ग
छोड्वाचि मपाराडा ।	छोड्वाचि मपात्याड ।	माड्कोलेन छाड छोड्वाचि मपात्याडओ युड ।
रड्बिचि मलोराडा ।	रड्बिचि मलोत्याड ।	रड्बिचि मलोत्याडओ युड ।

धानिओ काम्युडवेन सान्लाआ खाक्को कामा लियाडओ तुप्मा लियाड्कि डे ओचि अपुर्न पक्छेदाओ काम्युडवेनचि ।

- मुखाम ३ ओ तालिकादा मयाक्याडओ काम्युडवेन सान्लाचि ह्युनाओ तालिकादा तोड्लो भेम्सानुम :

खात्लेन मान्चिन्ओ	पुछुलेन मान्चिन्ओ	पुयाड्लेन मान्चिन्ओ

५. ह्युना खाड मेत्तिन रड्दा याड्लाचि भेम्सानुम्चुम :

क) निछामा चा	कुक् - (खात्लेन - मान्चिनओ)
ख) निछा गोला	मेत् - (पुछुलेन - मान्चिनओ)
ग) खो खान्नुलो	खिप् - (पुयाड लेन - मान्चिनओ)
घ) यावा बद्धे वक	धोक् - (खात्लेन - मान्चिनओ)
ङ) साड्वा चाबाक	चा - (पुछुलेन - मान्चिनओ)

खाड्लि :

माड्कोलेन खो खान्नुलो पियाड्ओ युड ।

एन्मायु कि चेप्मायु

१. ह्युनिओ याड्लाचि खिप्तानुमकि छाप्टानुमकि काम्युडवेनचिओ अभेन्यु कि मोचि खात्लेन कि पुयालेनदा फान्तानुम :

- क) साया साक्सिखिम खात ।
- ख) मोको माक्सा खाकिना लावाछाप मोक्तु ।
- ग) मोको लावाछाप अयावाचि खाड मेत्तुचि ।
- घ) सान्दिवा मुयुक्नि इ ।
- ङ) साया लावाछाप्लि लिमा मिन ।

२. ह्युनिओ याड्लाचि नुवाक नालो (✓), अतोड्निन नालो (×) वाको सिन्मेत पुवानुम :

- क) हलेसि माड्खिम यलाखोमदा छुक ।
- ख) बान्तावा यड निओ किरावा यड निकि सिन्तुम ।

- ग) किरावाचिओ रिदुमदा मुन्दुम साम्योक छाप्लायाक निकि लोमादोत ।
- घ) हलेसि माङ्खिम किरावा होलेसुडओ सिङ्वादा छुक ।
- ङ) हलेसि बुक्ताङ खाम्लिखाआ होन्तुओ ।

३. ह्युनिओ खासेनचिओ दोछोप यङ लासानुम :

- क) हलेसि माङ्खिम खादा छुक ?
- ख) किरावाचिओ साम्योक दि ?
- ग) मुन्दुम निओ दि सुम्पाङ ?
- घ) हलेसि माङ्खिम किरावाचिओ देकि आन्कोनि मयङ ?
- ङ) बान्तावा यङ खाक्को रिवाचि मचेप ?

नङ्वापुङ/काचिकाप्खा

- क) आम्नो हाङ्पोकदा दि लिमा निकि मिचिनङ तयुङ्सुमयोम ? अछाप्लाछोङ युङ्सानुमकि सान्लाओ फेछाप छाप्तानुम्कि भारा यावाचि एन मेत्तानुम्चम ।
- ख) खिमदा पापा मामा, दिवा दिमाचिनिन सेनानुम्चम्कि अढिवाङ अचो नङ रङाओ मनाचिओ अतुक्वादा ह्तात फेछाप छाप्तानुम ।

ह्युनिओ सेप्चिदा यावाचिनेन यायोक् मुवाने :

आन्को रिमाचोड

– रविकुमार राइ

टेन-टेनचि चोक्सा सायाबुड उइसा, एप्याइओ रिमाचोड
मक्सिन्मि लिसा ठिन्टाने हाङ्छा, युङ्याड यि रिमाचोड ।

दिवाहाड बाखा बोक्छोइदा युङ्सा, खोटेहाड डेइदा लो
पान्धारे कि मुन्दुम ट्रेल भेम्सा, खा खाङ्याड ओको लो ।

लुक्बुड कि डेरेड टाङ्डुमा हुम्सा, साम्बुक्ला रिम्सानिन
ओक्टोचि बङ्ढे राप्सानिन युङ्याड, हिच्चिहोन खाङ्सानिन ।

छाम मुयाड ओडा सिचियाचि छाड, साप्याचा नुड नुयाड
थेम्चि छाड भारा कोङ्हाक्लो उइसा, ओडा डे बुड बाइयाड ।

माइसुड माआड भाराओ युङ्मालि सेङ्लो आन्को कोड
नुपुन्मि भारा यङ्याड यि ओडा आन्काओ रिमाचोड ।

सान्लाभुड

१. ह्युनि छाप्ताओ सान्माचिओ जोड टोड्साने :

रिमाचोड	माआड
छाम मुयाड	देरेड
बुड	एप्याडओ
माइसुमि	सिचियाचि
लुक्बुड	बाइयाड
	सेड्लो

२. सेम्कोप्दा खाड्मेत्ताओ उइसा खा-पाक्टाने किया लिओ छुक सान्लाचि छाप्ताने :

खाड्लि : खा-एन्मा ।

क)

ख)

ग)

घ)

ङ)

३. ह्युनि छाप्ताओ सान्लाचिओ याड्ला मुवाने :

रिमाचोड, एप्याड, बोक्छोड, सिचिया, लोक्बुड

तुप्पायु कि चेप्पायु

१. ढानिओ सालाम रुड्पु टोड्सा खिप्ताने ।

२. **ह्युनि छाप्ताओ सान्लाचिओ नुलो यड्सिवा मुसा खिप्ताने :**

टाड्डुमा, बोक्छोडदा, मुन्दुम ट्रेल, साम्बुक्ला, ओख्टोचि, राप्सानिन,
हिच्चिहोन, कोड्हाक्लो, नुड नुयाड, खाड्सानिन, माइसुमि, छाम मुयाड ।

३. **ढानिओ खिप खिप्ताकि ह्युनि छाप्ताओ अहुपखामदा खाउ सान्ला टोड छाप्ताने :**

दिवाहाड बाखा ..... बोक्छोडदा युड्सा ..... डेड्दा लो
.....कि ..... भेम्सा ..... ओको लो ।

लुक्बुड कि ..... टाड्डुमा ..... साम्बुक्ला .....
ओक्ठोचि बड्ठे ..... युड्याड ..... खाड्सानिन ।

४. **ह्युनिओ छापमारिचि पेन्मादा छाप्ताने :**

खाड्लि:- सायाबुड लिसाकि भारा टेन्चि चोक्सा
एप्याड्ओ रिमाचोड ।

क) दिवाहाड बाखा बोक्छोडदा युड्सा, खोटेहाड डेड्दा लो ।

ख) लुक्बुड कि डेरेड टाड्डुमा हुम्सा, साम्बुक्ला रिम्सानिन ।

ग) छाम मुया ओडा सिचियाचि छाड, साप्याचा नुड नुयाड ।

५. **ह्युनि सेनाओ खासेनचिओ यडा लासाने :**

क) रिमाचोड खाइसा चसा एप्याड ?

ख) सिचियाचि यडाओ दिसुम्पा ?

ग) रिमाचोड दि-दिआ रिम्ताचवाओ याआड ?

घ) आन्को कोड खाइसाकिया सेड्लो युड्मालि ?

६. ह्युनि छाप्ताओ सालामओ अक थुइत्भुइदा तुप्यड छाप्ताने :

लुक्बुड कि डेरेड टाड्डुमा हुम्सा, साम्बुक्ला रिम्सानिन
ओक्टोचि बड्ढे राप्सानिन युड्याड, हिच्चिहोन खाड्सानिन ।

७. ह्युनिओ सालामदा सान्माचि मान्टोड्युक टोइसा छाप्ताने :

क) भारा थेमचि उइसा छाड कोइहाक्लो बाइयाड बुड ओडा डे ।
ख) माआड माइसुड भाराओ युड्मा लि कोड आन्को सोड्लो ।
ग) मुन्दुम ट्रेल भेम्सा कि पान्धारे ओको लो खा-खाड्याड ।

यड रोड कि सान्लाबोपहा

१. सेम्कोप खाडानुमकिया ओ सान्माचि ह्वाड्मुसा छाप्ताने :

खाडलि : खाम-खाम ।

क)

ख)

ग)

२. ह्युनिओ सान्लाचिओ याड्ला मुवाने :

लोकबुड, ओख्टो, खा-खाड्मा, सिचिया, टाड्डुमा, बाखा ।

३. ह्युनि छाप्ताओ थुइत्भुइओ एन्छाप मुवाने :

मनाचिआ आखोमाड्ओ लेनदाड्का डे आन यामचि, आन खिमचि सेड्सा
मुन्तारिन्ओ । आन याम, आन खिम सेड्सिमिनहिदा सारिमाआ लाविन, सारिमा
पुक्तिन । खाडा युडिन, खाडा खारिननि छाड आन याम सेड्मा याक्मालि । नाम्पक,
खाखुत, खोलेन लाड छुकचि नुलो वासुमालि । खोलेन कोलिन लुक्तिनहिदा हाक्नुवा

लोत्तिन्किया डायिवाचि छाड वासुमालि । नाम्पक चामा हाकिटनओ रड्दा आन छुक नुलो वासुमालि । खाखुत कोक चाकिया इम्सि खात्माहिदा आन कड्चि पुन्मालि । कड मान्सेड्पाड इम्सिमिन । मान्सेड्मा कड्दा खाखुत नाम्मा पड्सुकिया पिचाकड्चि पुक्तु । कड्दा पुक्तुओ पिचाकड्चि आन मकआ टोकिटमिन्नि छाड बड्ढे चाअत्लो टुक ।

४. ह्युनिओ अहुप खामदा नुवाक बारानड छाप्ताने :

- क) ..... कोक चासि खाट्ठा ।
- ख) ..... खिम लेड्साने ।
- ग) ..... तायाखिम खाराचे ।

५. ह्युनिओ बारानडदा खाउ ओक्चा टोड छेन्टाकि अहुपखामदा छाप्ताने :

- क) खानाआ ..... छाप्तु/छाप्ता ।
- ख) अड्काआ ..... चाड/चोड ।
- ग) मोचि ..... खात/खात्वि ।

एन्मायु कि चेप्मायु

१. खिप ९ ओ सालाम नुलो एनानेकि सेनाओ खासेनचिओ दोछोप यड लासाने :

- क) ओको लुड्बा आम्ओ डे यडाओ दिसुम्पा ?
- ख) दाक्बुड खाडा-खाडा बात्मालि ?
- ग) खाडा-खाडा लुड्बा इमालि ?
- घ) खानानिन्चिआ एनाओ देम बुड्वाओ नडचि याआड ? फान्मुसा यडाने ।

नड्वापुड/काचिकाप्खा

खानानिन्चिओ तायाखिमओ छोड्दा मेचेइ सालाम छाप्ताने ।

ह्युनिओ सेप खानुम्कि यावाचिनेन यायोक मुवानिन् :

सोम्सेतओ यादेन

- कृष्ण बान्तवा

सोम्सेत दुड ६ दा खिप । अधुन रङ्गदा आइ छाड तायाखिप खारा । बसित खिप वेनदा खिप्सुड काचिनड काचिन्या विजय सान्दिवा दुङ्होनदा मवाडा कि 'भाराक्साआ आमनो **खिमकाचि** अक अक्छाआ बोर्डदा छाप्सा खाड मुसानुम' नि मयडा । खिमकाचि काचिन तायामि छाचिआ अक-अक पाड मुयाङ्सा बोर्डदा अचो छाप्लाखादा अछाप्ताओ चा खिप्ला अछाप्ता । सोम्सेतओ छाप्सि खात्मा अनड तायाड । अदुक्दुखुन पोन्याड ।

माधव देङ्गदा सोम्सेतओ नड तायाड । हान अलाङ्चि छे चितलोदा धुन्मा पुङ्सु । खोन नुछाड ओहा-मोहा अमिन्मा छसुकि बोर्डतारि खात । सान्दिवाआ 'रेक खिप दुडओ चाखिप्ला खाड मुसु' नि अलुवा । खोसाआ ७ खिप्दुडओ चा खिप्ला बोर्डदा छाप्तु । सान्दिवाआ 'खानानिन यडा खानिन, ओको चा खिप्ला तोडा ?' सोम्सेतओ अयावाचि 'मान्तोड सान्दिवो' नि मयडा । सान्दिवाआ 'खादा देति मान्तोड ? यडा खानिन' नि मयडा । तायामि छाचिआ 'ओको चा खिप्लादा + कि - दा - युङ्मा दोराडाओ + नि मुवाओ साआ मान्तोड' नि मयडा । सान्दिवाआ सोम्सेत लो, 'ततुप्तु ! खाड तेपदा फेन्मा लिसा ? खोन नुछाड ह्युना चा खिप्तुपचि, तोडालो तयुङ्सु युङ्सु । छाप्लाभुडदाङ्का चा खिप्तुपय तखन्तु तारुकि तयुङ्सुओ ? वात्ति चमानिओना खाना मपचावा तलिसा ओ ए मलक । चाम्माखाङ्मादा ना चा खिप्तुपचि खाङ्मा ततोक्तुन, खोन्कि मान्खोप्वा तलि । हानदाङ्का वात्ति अचन्मिन मान्चदानिन ओनेइ !' सान्दिवाआ सोम्सेत लो, 'सोम्सेत ! खाना चाखिप्लादा बद्धे मान्कादा तमुयाड । चिन्नानिनओ योक्दा दि आम नाबाक तधोक्तुकि तयुड ? ओन ना दुड सुमदाओ छाचिआ छाड अले ।' सान्दिवाओ अदुम अएनाकि छा मुक्लाचि लाक्लाक्लाक्वा मइया । अयावाचिआ अइत्ताओ खाकि सोम्सेतओ अचरपा कारा । खोन नुछाड दे चमा कि, छाप्लाभुडदाङ्का तारुकि सान्दिवा मपओ दुम मित्तान्चिन । मोन डा बसित खिप्वेन चिआ ।

हुवाउ खिप्वेनदा पानिवाड यड काचि नडओ विकास सान्दिवा मतादिसा । आखोमाडओ खिमकाचिओ छाप्लाखाचि भारा तायामिचि सान्दिवाआ हात्तुपचि । सान्दिवाआ भारा तायामिचि मलोचि ‘ओदाङ्का छाड बद्धे खान्तुलो मुमादोत ओनेइ खानानिनआ !’ सोम्सेत निम्पाड ‘ओ ना दिओ देकि वालि सोम्सेत ? आम खिमकाचि ना ‘हेलावा मिरिप लाकोक ना ठाकोक लिसा मलक !’ छाप्लाखातेत भेप्तायुड्सा दो लामातेत मान्तोड मलक ! ना दुनयड ना, मेल्यड डा तोडायुड्सा ! सोम्सेआ छाड ‘तोडालो तोडा मान्तोडलो होडा’ नि मिन्सा छाप्लाखा भेम्सु खाइसुओ दुम मित्तु ।

हान सेकाउ खिप्वेनदा ओम्पेयड काचिनड युड्याड । सान्दिवा दुडहोन खोन नुछाड चाम्सुचिओ खिमकाचि छाप्लाचि तायामिचि हात्तुपचि । सान्दिवाआ दोलामा मान्तोड्चिओ तायामिचि देतिन तोड्मा निकि खा एत्सा खारा । देङ्सि वेन्चिदा सोम्सेतओ अचक्का सान्दिवा तादिसाकि सोम्सेत लो, ‘सोम्सेत ! आम्को ओम्पेयड छाप्लाबोप डा सेड्लो मात्तड । छाप्ताओ छाड अतुत्तिमिन । खाना ना ‘ओम्पे यड माक्वा छाप्लाबोप ना साड्वा पोक रड्दा डा’ लिसा माआड ? ओन अएना हिदा अयावाचि इयाड्सा ‘अनुछ्या ! सोम्सेत साड्वा आम नडा नु ? सित्वा पाक्तु पए !’ नि यड्सा चुत्मा अपुड्सा । ‘यन्पादा सोन्पा नि रड्दा अचुताक्वा अचुरा ।

तायाखिम खोप्ता किना सोम्सेत अनिछाचि तित्तुचिकि खिम ताला । अमाआ चा चासि भारा बुत्तुचि, खोन नुछाड सोम्सेत तेत बुक्लुड्दा बाकोलोड मेत्तायाक्ता । अमाआ अछाओ अडायुवा मानफोडओ खा कि दिच्छे मान्तोदो । अखाखुत् लिसा कोक मचाचिआ, सोम्सेत अनिछाचिआ खिमकाचि अमुवाचु, खोन्नुछाड खोसाआ मान्तुदो । अखाखुत पड साडा छे भारा इम्सि मखारा ।

सोम्सेत इम्खादा लिम्नानचिन्सा मिना । सु-सुम्कातात खिप बेन्दा सान्दिवाचिआ अरेन्ताओ कि अयावाचिआ अचुराओ दुमचि मित्तुयुड्सु । बद्धे मेल्लो अमिन्मा हुसुकि अक्तात दुम अछड मु । ‘माङ्कोलेनदाङ्का तायाखिम डा अखात्तड । मोन्दाङ्का सान्दिवाओ रेन्खावा एन्मा छाड अदोत्तिन । यावाचिओ दोछुन एन्मा छाड अदोत्तिन । ओदाङ्का अनुवाक ना पापा मामाचि फासुड्चड्ओ नु ।’ अमिम्मादा दुम हु ‘कामा मुमाना नेक ओन्दे, खोन नुछाड ओसोओ अफान्दा दि चमाकि ?’ नि मिनाकि नितेत मिनाधान्ता ‘माङ्कोलेनदाङ्का तायाखिम अखात्तड ।’ मोन्कि इम्मादामा लाम ।

अमाङ्कोलेन अवायड अधुन रड्दा लेन्चा मचाकि खिम चक्दाओ वकदा अचो पा बोक्मा पुड्सु । छाचि बोक्मायड्खादा बाखाभोप मधुप । अवायडओ ८.३० साड छे निछाचि कोक चाचि, तित हुम्साचिकि तायाखिम खात्चि । सोम्सेत तेत वक्दा बाखाभोप डा धुप्याड । अमा खात्कि सोम्सेत सेनु 'खाना देकि तायाखिम तखात्तानान ?' 'आइदाङ्का कामा ओन्डा मुडा, तायाखिम अखात्तनड' नि सोम्सेत यडा । अपाआ सोम्सेत तायाखिम खान्मा निकि सोन्तु, खोन नुछाड सोम्सेत फक्नि डा छुन्ता ।

वक बोक्माआ होत्तुओ अपाना खादाउ खादा अचरपा काराकि 'तायाखिम तखात्तान्ओ पर आइदाङ्का कोक चामा ततोक्तुन ! 'चिन्मा योक्दा फिन्मा !' खिप्मा योक्दा कामा तमुकि नुओ ? ओको तायाखिम अखात्तिनओ पर कोक मान्पदानुम ।' खोत्ति सोम्सेतओ अमा लो । अमा अपाचिआ योचेक्नि तायाखिम खात्मा दुम अलुवाचुओ अनडा छिरा ।

सोम्सेत वक चोम्या युडाओ छाड बद्धेका बेन लिसा । अपाआ ११ साडा हिदा बोउडोचिओ अबोयोड्चि हरुचिकि कोक चासि खिम कोड्या वाडा । सोम्सेत सा समा पुड्सु । वादुम्सि लामाचा, ओगि फोलाचाकि असाक सेम्तु । खिमदाओ मनाचि कोक मचाकि भारा अचो काचि मुसि मखात । मो योक्दा अमाआ कोक चासि बुत्तु । खोन नुछाड मान्एनसुलाम चकि चासि अखात्तिन ।

सोम्सेत ओगरि भारादाङ्का रड्दिपाड मित्तानान्चिन । अवायडओ चा चादाङ्का ओयात्ति **वादुम्सि**, ओगिदाङ्का दिछे चामा मान्तोक युक्तु । 'तायाखिम खात हिदा छाड सान्दिवाचिओ रेन्खावा चामा, यावाछाचिओ नड्छिन दुम एन्मा, तायाखिम मान खात्माड चामा छाड नपनड्णड । खिम छित्मादामाकि छाड खादा खात्मा ? खिमदा वात्ति चामा दुड्मा अतोक्तिमिन' निकि अमिन्मा फोड्मा घुक्सक्नि खाप्मा सयाड ।

'अयावाचि देत्तिकि छाप्माखिप्मा मलेसाओ ओन्दे ? तायाखिमदा ना भारा अक पारादा डा मना मचिन्ताओ, खिमकाचि छाड नचिन्तिन्काओ डे ! उड्का ओन्डा देकि खिप्मा मान्लेडाओ ओन्दे ?' निकि मड्क्वालड्लड लि ।

वादुम ताड्डु वाड । मोत्ति चुवाडा हिदा अनाम्पक लिसा । सड्सिचि छाड मचिआ । अमाआ अपा लो, 'मोसाआना आइओ लेनभेप्लो दित्छाड मान्चायुक । खात्ति छे मान्खात्युक । तेन कोत्सि छाड मान्खात । कोक छाड मान्चा ।' ओ दुम एनुकि अपा मिन, 'ओको दिना

दिदा छड्तादिसा युड्सा ओन्दे !' नि मिनाकि अमालो 'ओ छा बुत्तु तारु !' सोम्सेतओ अमाआ खो बुत्तुतारुकि चामा प । बद्धे सासुवा दिसाओसा कोक चा । चा चिआकि अपाआ सेन्मा पुड्सु, 'खाना देकि तायाखिम मान्खात तदाओ ?' सोम्सेतआ छे भारा अमिन्मादाओ दुमचि अचित तेप्याड्सा खा लुसु । 'सान्दिवाचिआ नढाट्ठा' नि यडा नुछाड अनुछ्यादा अधात्ताओ अयुड्निन । अमा अपाचिआ बद्धे मेल्लो अएनाचिआचुकि यडाचि, 'तलेसिमिन निकि काचिन्पा सान्दिवाचिआ अचिचित देम्खा-देम्खा मधात्कि दे लि मलक ? खोन नुछाड खिप्पा ना दोरा डे ।'

सोम्सेतआ तायाखिम नछुत्तुनड ने निकि 'उड्काना यावाचि रड्दा छाप्पा खिप्पा अलेनड । सान्दिवाचिआ छाड देम्खा नुछाड या नसान्डा, यावाचिआ नइट्ठा ।' ओ दुम अएनाचुकि पापा मामाचिआ सोम नतुक्का नि मिनाडाओ ताना अपा अमाचिआ छाड अइत्ताचु । अपाअमा इयाचिओ खाकि सोम्सेत दोम्तुदो । अमा अपाचिआ सोम्सेत अलुवाचु, 'खाना नचिन्याड हिदा नुलोक मिन्मा तपाक्तुन्योन ओन्दे ! हे दुड्होनदाड्का बुड्खाह्यात्ति तलोन्खात, हे ततुप्पानओ दुमचि सान्दिवा तसेनुन ?' 'ताया निओ खिप्पादोत, चासुम कोप्पा चोप्पादोत । खाना देत्ति मुमादोत्तुओ मुमा डा दोत, कि लेमा डे दोत ओनेइ !' आन्काचिआ निदुम अलेचिन्का, खाना तायाखिम खात्मा डा दोत । मोन्किना पुयाड दोड्दा दे तचओ खाना डे सिन्ता ।'

इम्खादा ओलिप छाड सोम्सेतआ अमिन्मा हुसु । 'खात्ति छाड फुड्मा मान्तोक । तायाखिम खात्मा डा दोत्त्याड । खोन नुछाड देत्तिकिए लेमा ओन्दे ?' तायाखिमदा सान्दिवाचिआ ओन्तिकाओ दुम ना दुड सुमदाओ छाचिआ छे अले' नि मयडाओ दुम मित्तु । सुम दुड्ओ छाप्पा भुड ए खाड्मादोत हे ?' निओ दुम अमिन्मादा ता ।

'अक्लिप सारिमाआ अलाआडओ योक्दा मछिरादाओ इखिप्चि, चाखिप्पा ओम्पेयड कि तायाभुड्दाओ इखिपचि बद्धे मनेक्ताओ याआडा । वात्ति डा उड तायाखिप देत्ति नुलोक मान्नि ?' नि मिन्याड्सा इम्सादा । माड्कोलेन खो तायाखिम खात्कि लेन्चा चामाबेन अनुछ्या डा दुड सुमओ खिप्युड छाप्पाभुड चोउचि । खिप सुमदाओ चिचित्को चा खिप्पाचि चिन्नान्चिन । आइमित अधुन डे लेन्चा चामाबेन्दा दुड सुम, फेक्नेन दुड छुक्दाओ खिप्सुड, ओम्पेयड, तायाभुड छाप्पाभुड खिप । खोन्ओसा आइमित दुड तुक्ओ

खिप्सुड अचित नोत्लो लियाड । खाउ-खाउ बेनदा सान्दिवाचिनेन कि अधिवाड दुड्दाओ बब नानाचिनेन छाड खासेन । आइमित सोम्सेत बद्धे मेल्लो खिप्पा अछेमा कात्मा पुड्सु ।

आइमित सान्दिवाचिओ रेन्खावा छाड चामा अदोत्तिन । यावाचिआ छाड नइत्तुन । दोडओ चिन्माखाड्मादा सोम्सेत सेकाउ लिसा । आइमित सोम्सेत बद्धे नड्नुमा मुयाड । सान्दिवाचिआ 'ओन्लेका डा नुलोक तखिप नालो सोम्सेत खाना बुदाउ हुवाउ डा तलि' नि लोमा अपुड्सा युड्सा । खाउ-खाउ बेन तायाखिम खात्मा अकानिन्ओ लेनओ इखिपचि यावाचि कि सान्दिवानेन चक्कि डा चिन्नान्चिन्कि अदोदा तायाड्लो मु धान्तु । आइमित सोम्सेतआ अनिछाचि कि यावाछाचि छाड चिन्तुचि ।

सान्लाफान

खिमकाचि	खिमदा मुमायु काचि
रेन्खावा	रेन्मा पातमा
वादुम्सि	सित्चा ताड, अधिवो बाक्वा याकओ सड्ताड
ओम्पेयड	इङ्गिलिस यड

सान्लाभुड

१. ह्युत्तिओ फाम्मावा सान्ला कि काम्युडवेनओ अकाप्पा ह्वादा तोड्सानुम्चुम :

घुक्सक्नि	धुन्मा
हेकरिप्परिप्नि	धाम्मा
थुरुरुवा	खाप्पा
लेपाक्नि	सा समा
योचेक्नि	यड्मा

२. ह्युनिओ टुक्काचिनेन सान्लाचिओ तुप्य अक्तात डे लि । मोचि तोड्सानुम्चुम :

मिन्मा तुक्मा	माइसुड कात्मा
चरप्पा कात्मा	सोम तुक्मा
नावाकदा आक्वा पाक्मा	दोम्मा दामा
मड्क्वालड्लड	साक्मा पोन्मा
चोवा पोन्मा	इनड मान्पाकदामा

३. धानिओ टुक्काचिओ अतुक्वा फोड वात्ति याड्लाचि छाप्तानुम ।

४. ह्युनाओ दोयड्लाचिओ अतुक्वा तोड्लो अखोम तोड्सानुम्चुम :

क) हेलावा मिरि लाकोक ना ठाकोक	अयन्पादा डा लेड्सिन्खारिन, सोलिन खारिन
ख) चिन्मा योक्दा फिन्मा	अनुवाक लिनालो नु, अत्लो लिनु छाड माड्का नु ।
ग) यन्पादा सोन्पा	दिदा छाड याड्मा अलिनिन
घ) तोडालो तोडा मान्तोन्लो होडा	खिप्पा छाप्पा मान्लेकादा
ड) माक्वा छाप्पाबोप साड्वा पोक	मना चिन्मा योक्दा, देड्सा लाम्पा चमा

तुप्पायु कि चेप्पायु

१. धानि याक्याडओ दोदुम ह्युना युड्याड रड्दा खिप्तानुम :

- क) मिन्मादा खिप्तानुम कि मान्तुप्चिओ सान्ला माड्लो सान्नुवा छाप्तानुम :
मिन्मादा खिप्पा चिन्कि मान्तुप्चिओ दुमचि सान्दिवा सेनानुम्कि तुप्तानुम ।
- ख) सान्दिवाआ खाड मेत्तिन रड्दाओ थुइत्भुड अक-अक पाड्आ दो लेन्लो खिप्तानुम ।

२. ह्युना मपुवाओ याङ्लाचि इखिपदा मयाक्याङओ वात्ति डा याङ्लाचि अपेलेम १, २, ३, ... निकि अस-अस तोङ्सानुम्चुम :

- ( ) विकास सान्दिवाआ सोम्सेतओ खिमकाचि हेलावा मिरि वाको याङ्मादा अतानिनओ नि मयडा ।
- ( ) सोम्सेत आइमित खिप्मा अछेमा कात्मा पुङ्सुयुङ्सु ।
- ( ) माङ्कोलेनदाङ्का नुछ्याडा सोम्सेतआ दुङ सुमओ खिप्सुङ छाप्लाभुङ्दाङ्का +, - चि चिन्तान्चिन ।
- ( ) सोम्सेत भारादाङ्का रङ्गिपाङ नि मित्तान्चिन ।
- ( ) सोम्सेत आइमित दुङ ३, ४, ५ कि ६ ओ छाप्लाभुङ्चि लेन्चा चामा योक्दा खिप्सा युङ ।
- ( ) खिम छित्मादामाकि खात्मा छाङ नुलोक चामा, दुङ्मा युङ्मा अतोक्नङ हे नि मिन ।
- ( ) विक्रम सान्दिवाआ सोम्सेतओ ओम्पेयङ सान्लाबोप माक्वा सान्लाबोप साङ्वा पोक ओहात्ति डा नि यङ ।
- ( ) सोम्सेतआ चा खिप्लाओ चाखिप तुप्यसि छाप्लाभुङ्दाङ्का खेङ्सु तारु ?

३. इखिपदा मयाक्याङओ मनापाङ्चिओ तुक्वादा दोछोप डे यङ पेन्सानुम :

- क) सोम्सेत
- ख) मामा
- ग) पापा
- घ) विजय सान्दिवा
- ङ) विकास सान्दिवा
- च) विक्रम सान्दिवा

४. इखिपदा खिप्ताओ वात्ति दो लासानुम :

- क) सोम्सेतआ अखिमकाचि बोर्डदु छाप्मा योक्दा देकि अलाङ्चि थुरुवा धुन्तु ?
- ख) सोम्सेतआ खिप्सुङ्ओ चा खिप तुयसि मप्तु युङ्सुओ दुम सान्दिवा विजयआ देत्तिकि सिन्तुधिरु ?
- ग) सोम्सेतओ अयावाचिआ देकि सोम्सेत अलुवा 'खाना साङ्वा आम नडा नुयाङ, सित्वा पाक्तु' निकि अचुरा ?
- घ) सोम्सेतआ देकि माङ्कोलेनदाङ्का तायाखिम मान्खातदामा निकि यङ्छङ मुवा ?
- ङ) सोम्सेतआ खाक्को-खाक्को छाप्लाभुङ्चि खिप्तुचिकि लेसालोन्ता ?

५. ह्युनिओ याङ्लाचिओ छोङ्दा यङपेन मुवानुम :

- क) यन्पादा सोन्पा
- ख) चोम्पि-चोम्पि मुसा खात्तुम नालो नेक्याङओ काचि छाङ नोत्लो लि ।

६. धानिओ दोदुम खिप्तानुमकि अक्तेत थुङ्त्भुङ्दा दोदुम यङ्छोङ छाप्तानुम ।

७. ह्युनाओ लावाछाप खानुम्कि यायोक् मुवानिन :

८. थुइत्भुड खिप्तानुम्कि अक्छोड सुम्काधाडदा चित दुम छाप्तानुम :

आराड मनाचि खोक्लिवा वात्ति मयुडाडा । खोक्लिदा तोक्तिनओ बुड्वा पात्पुड,
सवासि, चाचड्चा कि सिकिवा नारावाचि मसेराचाकि महडाडा । आइमित
तोक्तिनओ छिमाचा, चासुम चा ताड जत्योकोचि खोक्लिदा डे मसिया मतुमाडा ।
मोत्ति डे बाखादा मधा मकुवा मलित्ता डा । मनाचि खोक्लिदाड्का डे चामायुचि
मलामा तारा, मखोम्सा ताराकि मचाडा । मो योक्दाओ मनाचिआ वाताप्लुड,
तिम, होड्कु केमदात्ति मसियाओ कायाचाचि मतारुचिकि चायड ममेत्ता चाडा ।

बेन फान्याड्सा खात्याड हिदा मनामुक्ला छाड पोन्त्याड्सा खारा । वाताप्लुड,
तिम, होड्कुचिदा चिचितदा मलिमा मलित्ताओ चालिम मचिआ । मनाचि थात्मा
छिरुचि । चायड्ओ अदुत्मा कि बुक भेम्मा निकि छाड काया चायड लाम्मा, खोम्मा
अपुड्सा । मात्तड ओदा डे लाम्मा सावा ता नि रड्दा, मनाचिआ वाताप्लुड, तिम,
वालुखाचिदात्ति चाक्वा अकोड्ताकि कायाचा लिम्मा अपुड्सा । चाक्वा सोन,
होड्कुचिदाड्का चाक्वा मताराकि चा खाचि वा महोम्सुचि । ओहात्तिकि काया
बद्धे असिसा लोन्सा । वात्तिकि मनाचिआ अचो चामायुचि थामा अपुड्सा ।
आइमित मनाचि ओ हेन्खामाओ साप्तिहोनदा खादा नुछाड अपारा-अपारादा अमुकि
काया सिमा अपुड्सायुड्सा । ओ हेन्खामाकोपदा तोक्तिनओ हक्वानाम ओहाडा
चायड्ओ अदुत्मा छाड अफान-अफान तोक्तिन । आइमित खोक्लि कायाओ अतुक्वादा
तायामिहाड्चि लाम्मातुप ममुयाड ।

९. ह्युनि मछाप्ताओ पेलेमचिदा दुन्को अक्तात दो दुम छाप्तानुम :

अक्तात वातामदा बद्धे भोरोपचि मयुडाडा ।

मो भोरोपचि चाक्वाओ बुड्खादा लोन्सा मयुडाडा ।

अक्लेन भारा भोरोपचि यायोक्क ममुवा ।

यायोक्दा निनामहाडनेन अक्तात हाड दोत्मा निकि अछड अमुवा ।

निनामहाडआ छे 'लउ नु' नि यडाकि अक्पोक सड्धक हान्तुचि ।

अक्लेन ह्वालेना सङ्धकदुड्दा मयुडाकि पोरोक-पोरोक मपाराचा ।

मोत्ति पात्माआ छाड मोचिओ अचो ना धावा कि निनामहाड अलुवा-

‘ओको सङ्धक हाड ना तुड्मा डा अतुङ्गनिन । अक्तेत तुड्याडओ हाड छोकनि’
नि मयडा ।

निनामहाडा अक्तेत ओम्पचक्पा ओम्सुवा हान्तु छोक्तुचि ।

ओम्सुवाआ झारा भोरोपचि कुउचोचि ।

१०. हुप कोप्सानुम । झारा हुपदाङ्का ‘सोम्सेतओ यादेन’ दोदुमदाङ्का अक्सि ह्वासि
यङ्छोत तायाङ्लो ह्वा-ह्वातेत सेन्दुम छाप्तानुम कि हुपचिआ अछोत्ताओ सेन्दुम
एनानुम, एन मेत्तानुम ।

११. मिनाखानिन- आमनो यावा देङ्सि लिसा । मोत्ति लिसाओ साआ अभिन्मा बद्धे तुआ ।
ओगरि मो यावा देत्ति लोसा सावा तपम ? दुङ्होन्दा यावाचि एन मेत्तानुम्चुम ।

यड रोड कि सान्लाबोपहा

१. याङ्लादा खाक्कोसाआ कामा मु मोको कर्ताकारक लि । ओह्वात्ति ‘मुनिमा’ कि
‘छोडवा’ कर्ता कारक लिसा । ओदा ‘चत्त्य’, ‘काया’ कर्मकारक लिसा । मोहात्ति
डा ह्युनाओ सान्लाचिदाङ्का छाड कर्ताकारक कि कर्मकारक छेन्ता लोइसानुम ।

क) मुनिमाआ चत्त्य चो ।

ख) छोडवाआ काया चो ।

ग) निछा खिङ्ग्लादाङ्का तित खिरा ।

घ) सुम्दिमा मनाचि निम्पाड चा कुक ।

ङ) खोचिआ छे खिङ्ग्लादाङ्का चा मखिरा ।

च) खो मिरिपोप निम्पाड चाबाक बात ।

छ) नुमाआ साङ्वा धात्तु ।

२. धानि मयाक्याडओ सान्लाचिदाङ्का विभक्तिचि छेन्ता लोन्सानुम्चुम ।

खाङ्लि :

क) मुनिमाआ चत्त्य चो ।

ख) निछाआ खिइन्लादाङ्का तित खिरा ।

ग) कविताआ मनाचि निम्पाड चा कुक ।

ओदा मुनिमाओ अदेइदा खेप्ताताओ 'आ', खिइन्लाओ अदेइदाओ 'दाङ्का' कि 'निम्पाड' सान्लाचि वाको विभक्ति नि लोम ।

एन्मायु कि चेप्मायु

१. खिप १० एनानुम्कि ह्युना मयाक्याडओ सेन्मायुचिदा दुन्यड छोत्तानुम :

क) नुमाओ तायाखिम खात्मा बेन लिसा निकि देत्तिकि सिन्तु ?

ख) धिलामदा नुलोक कोन्मा लेमाओ निम्पाड साङ्वा खाड ममेत ?

ग) हान तोक्पो वा तामा मुयाड निकि देत्तिकि सिन्तुम ?

घ) नुमाओ अबेखादा दि साङ्याड ?

ङ) नुमाओ चमाथाङ्मा देत्ति मुयाड ?

च) वापा देत्ति ओक ?

छ) ट्राफिक रात्कामिओ असुइपा देत्ति साड ?

ज) नाम्छर देत्ति मुक्तुडो ?

झ) नुमा देत्ति बाखादा युडा दिसा ?

नङ्वापुङ/काचिकाप्खा

- क) खाउ-खाउबेन साङ-साङ मनाचिआ दुमनेन अचो चमाथाङ्माआ आम्नो माइसुङ कारायुङ्सा ? मिन्मा तुआ युङ्सा नालो खानानिन मुवाको कोङ तुक्मा दुम देत्ति तफोत्तिन । अक्तेत थुइत्भुङ्दा यङ पोन्सानुम ।
- ख) आम्नो थुप्सङ्पानेन सेनानुम्कि १० कातात दोयङ्ला कि मोचिओ तुप्यङ छाप्तानुम । तछाप्तुमओ दोयङ्लाचि दुङ्होनदा एन मेत्तानुम्चुम ।

ह्युनिओ लावाछापचि खाड्सा यायोक मुवानिन :

टिकटा

छाप्लाहानओ सेप

छाप्लाहान खिम

ढिसान्दिवादा पावाध्वाप

लेन : २०८२।०२।२१

सायामि ढिसान्दिवा,
सिरि सान्ति निकेतन तायाखिम,
हतुवागढि टेन्टुवा २, लुङ्गिन, भोजपुरा ।

छोडः सेन्मायु लामायुदा भागा लाम्पाओ दुमदा ।

सान्दिवा,

आन्को हतुवागढि टेन्टुवा भेप्लोदाओ तायाखिमचिओ दुङ ६ ओ सेन्मायु लामायु छोमासि
लियाङ्ओ यङ्खान एन्मा तोक्मा लिसा । टेन्टुवाआ बुत्तुओ मो छोमासिदा आन्काउ
तायाखिमआ छाङ भागा लाम्पा लि । भागा लाइन नालो वङ्ढे चिन्मान्चिन दुम तोक्तुम ।
मो छोमासिदा सेन्मायुओ झारा लामायु यङ्मा रन नालो आन्कान्का छाङ छोसिन्का ।
खोन्ओसा मो छोमासिदा आन्कान्का छाङ भागा लाम्पा निम्पाङ ओ **याङ्माछाप** छाप्पा
लिसाओ युङ्याङ ।

आम्नो **तायामि** :

नुलाम्मा बान्तावा

छान- ६

रोल नं.- १

सान्लाफान

हतुवागढि	भोजपुर ढिटैनदाओ अक्तेत टेन्टुवा
टेन्टुवा	टेनदाओ हाङ्कोप
सेन्मायु लामायु	सेन्मायु कि मोसोओ लामायु
पावाछाप	छाप्लायु छाप्ला
याङ्माछाप	भागा लाम्पा निम्पाङ छाप्लायु छाप्लाहान
तायामि	खिप्कावा
छान	दुङ

सान्लाभुङ

१. धानाओ पावाछाप पालोपिलि ढिवाङ साक्माआ खिप्टानुम ।

२. ह्युनाओ खिप खिप्टानुम :

तायाखिमदा सान्दिवा कि तायामिचि मयुङ । तायाखिमओ टोप्पाङ मना अक्छा ढिसान्दिवा मयुङ । तायामिचि अचु छान-छानदा मयुङ्कि मखिप । मोदाओ टोप्पाङ दुम खिप्मा काचि युङ । खोचिआ अचु दुङ ओन्सामि खिप्लाभुङ्कि मखिप्टुचि । खिप्माकाचिदा सान्दिवाचिआ मचिन्तुचि । तायामिचिआ नलेसुन नालो सान्दिवाचि मसेनुचि ।

तायाखिमदा तायामिचिआ खालाक्ओ मेत्मायु छाङ ममेत । कोइ गोला ममेत । कोइ टेबुल टेनिस नालो कोइ कबर्डि ममेत । तायाखिमदा खालाक-खालाक्ओ मेत्मायुचिओ छोमासि लि । कोइ छाम मलु, कोइ मथोम । कोइ सालाम कि दोदुम मछाप ।

तायाखिमदा तायामिचिओ छोसामि लियुङ । कोइ बेन मेत्मायुओ छोसामि लि । कोइ बेन सालाम लुमाओ लि । मोहा डा, कोइ बेन सेन्मायु लामायु छाङ लि ।

क) धानाओ छाप्ला वाइवेत खिप्टानुम ।

ख) आम्नो तायाखिमदा दि-दि काचि तमुन ? यायोक मुवानिन कि आ-आप्पि छाप्तानुम ।

३. ह्युनाओ सान्लाचिओ लाङ्काबोम्का सान्ला छाप्तानुम ।

खाइलि : कुम्ड्वा- केड्मड्वा

टोप्पाड	लेमा	इम्मा	खाखुत	सेन्मायु
हड्मा	सुन	काड्मा	खाड्मा	होड्मा

४. ह्युनाओ सान्लाचिदा नतोङ्निन्ओ रङ्कोप (गोलो) पाक्तानुम ।

क) ढिवाड	टोप्पाड	कड
ख) छाप्ला	छाप्लावा	एन्चेप्ला
ग) कम्प्युटरा	ल्यापटप	तायाखिम

तुप्मायु कि चेप्मायु

१. धानिओ पावाछाप खिप्टानुम्कि ह्युना तोडओदा (✓) मान्तोङ्ओदा (X) पाक्तानुम :

क) धानाओ पावाछाप मेत्मायु दोत्मायुदा युड्याड । ( )

ख) पावाछाप तायामिआ ढिसान्दिवा छाप्तुओ याआड । ( )

ग) तायामिओ नड नुलाम्मा बान्तावा युड्याड । ( )

घ) तायाखिम धनकुटादाओ युड्याड । ( )

२. खिप ओन्सामि ह्युनाओ सेन्मायुओ लामायु छाप्तानुम :

क) पावाछाप साङ्आ छाप्तुओ याआड ?

ख) पावाछाप देम्खा छाप्ताओ याआड ?

ग) पावाछाप टोक्कावा साड मयुड्याड ?

घ) मो पावाछापओ छोड दि याक्याड ?

ड) मो पावाछाप देकि छाप्ला लिसाओ युड्याड ?

३. पावाछाप खाउपारा छाप्ला ?

पावाछाप छाप्ला ह्युनाओ दुम्चि सिन्माचि मदोत :

१) बुया चिरिओ अछोड बुसितदा लेन छाप्लादोत ।

खाइलि :

लेन : २०८२।०२।२१

२) साङ्को नङ्दा छाप्लाओ ? खोसोओ अनङ, खोसोओ युड्खा कि खोसोओ काचिखिम, माआङ्लो छाप्लाहान खान्खा ठोड ।

खाइलि :

सायामि ढिसान्दिवा,

सिरि सान्ति निकेतन तायाखिम,

हतुवागढि टेन्टुवा २, लुङ्गिन, भोजपुर ।

३) पावाछापओ छोड छाप्लादोत ।

खाइलि :

छोड: सेन्मायु लामायुदा भागा लाम्पाओ दुमदा ।

४) पावाछाप छोक्कुम्योमओ मना बुत्मा ।

खाइलि :

सान्दिवा,

५) दिसो सानङ्वादा पावाछाप छाप्लाओ, मो दुमदा भाराक दुम तुत्तुम्लो छाप्ला लि ।

६) इदेङ्दा पावाछाप काछाप मनाओ नङ कि खोसोओ युड्खा ठोड छाप्ला लि ।

७) छाप्लाहानदा काछोक्को वेङ्वा कि कातोक्को बुयालाम्पा अचु नङ कि थोड छाप्लादोत ।

ओन छाप्लुमदेड छाप्लाहानलाम्पा मो पावाछाप कातोक्को मनाओ युड्खाठोडदा छोक्मादोत ।

- क) पावाछापओ अछोड बुसितदा दि छाप्मा लि ?
ख) पावाछापओ छोडदा दि छाप्मादोत ?
ग) पावाछापओ अछोड दुम खादा छाप्मादोत ?

४. ह्युनाओ पावाछाप खिष्टानुम ।

लेन: २०८२।३।४

सायामि दुवाटाड
फालेलुड टेन्टुवा, पाँचथरा ।

छोड: दुङ्मा चाक्वाओ दुमदा ।

सान्दिवा,

आन्काउ टेन छिरुवादा दुङ्मा चाक्वा खाम मात्तुड । खोन्ओसा खिम्पाङ्दा दुङ्मा चाक्वा अतोक्तिमिन्का । टेनदा दुङ्मा चाक्वा पाइपदाङ्का तात्मा निकि टेन्टुवाआ छेन्वि फामा लिने निकि ओ पावाछाप छाप्मा लिसाओ युङ्ग्याड ।

आम्नो टेन्टुवाओ टुप्खालादा ओसोओ यायोक् मुवानिन्कि दुङ्मा चाक्वा तात्माओ निम्पाङ काचि लिने निकि ओ छाप्मायु लिसाओ युङ्ग्याड ।

छाप्कावा-

यावाहाड राइ

फालेलुड ६, छिरुवा, पाँचथरा

५. खिमदा काचिआ तायाखिम खात्मा अरन्मिन्ओ योक्दा तायामिआ ढिसान्दिवा छाप्लाहान छाप्तानुम ।

यड रोड कि सान्लाबोपहा

१. ह्युनाओ क्रियायोगिदाङ्का छेन्टानुम कि भेम्सानुम ।

खाङ्लि :

चकिन्- पापा चकिन् मतादिसा ।

क) खाना ..... बाना । (ओया, धाना)

ख) नुलाम्मा ..... खारा । (माङ्कोलेन, बड्ढे)

ग) अङ्का ..... युङ्डा । (ओदा, चक)

घ) मोको छा ..... ता । (इयाङ्सा, मोनतारि)

ङ) खो ..... ला । (चकिन्, आच्छ)

२. ह्युनाओ नामयोगि सान्लाचिदाङ्का याङ्ला बने मुवानुम ।

खाङ्लि :

नेन- अङ्का मामानेन चेवाङ ।

क) लाम्पा .....

ख) सुद्दा .....

ग) चक .....

घ) छोङ्दु .....

ङ) बुया .....

एन्मायु कि चेप्मायु

१. खिप ११ ओ चेप्मायुदाङ्का लामायु यङानिन :

क) धाना साङ-साङ चेप्चिङ्चि ?

ख) निछाओ खिम खादा याआङ ?

ग) निछाओ तायाखिमओ नङ दि युङ्याङ ?

नङ्वापुङ/काचिकाप्खा

१. खानानिन तुक्माखेनआ नलाइन । तायाखिम खात्मा मान्तुदान । हान सान्दिवा निपाङ अक्तेत पावाछाप छाप्तानुम ।

२. आम्नो टेनदा लाम तुमा छेन्बि फामा निकि टेन्टुवा ढुवाटाङ/साप्टेनटुवा मेयर निपाङ पावाछाप छाप्तानुम ।

ह्युनाउ हाङ्छामिचि सिन्मा लि, यायोक् मुसा अचो काचिओ नङ्दा यङानिन ।

इमानसिड चेम्जोड

इन्द्रबहादुर राइ

वइरागि काइँला

पारिजात

लछ्मिप्रसाद देवकोटा

घल राइ

घल राइओ पुक्खालेन दोड १९९९ हाक्युड १४ लेनदा लिसाओ युडाडा । खोसो पुक्खाखाम भोजपुराओ हतुवागढि टेन्टुवा ३, सिन्द्राडओ याङ्खलादा इ । पापाओ नड मानबहादुर राइ कि मामाओ नड हासिमाया राइ युवाडा । खोच्यो छाचि सुम्कापाड दुवाछाचिदा घल राइ चुप्पे युवाडा ।

मामापापाचि चासुमि युवाडाचि । चक्कि डे मामा धाखारा ओसा घल राइ हेत्छाकुवा वा लिसा । अपापा फेरवाला छे मुवाडा । घल राइ छे पापा तड्सा कोलाडा ।

मोनहिदा तायाखिम मात्इयाड । खिप्मा दोरा नालो खिम छित्मादामा कि खादा-खादा खात्मा दोराडा । मोसो निपाड छे छेन्वि चाहा लि । छेन्वि मात्इयाडओसा खिप्सि खात्मा मान्ऱ्याड्चि । टेनदा काचिन मयुवाडा नालो खोसो खिमदा खिप्सि खात्मा युवाडा । ओबेन मिचइक्याक, बुत्थरकलुडआ पाटिदा छाप्मा युवाडा । सिबित्ओ छाप्वादा वालुम्सा छाप्मा छे युवाडा । घल राइ छे वात्ति डे चिन्तान्चिन ।

दोड २०१९ दा घल राइआ भोजपुरादुओ घरेलु हाङ्काचि खिमदा तित वामा खेड्मा काचि टोक्नु । मुदु युड्सा सिरि आदर्स रात्ति तायाखिमदा अनाम्पक खिप्मा पुड्सु । ओदा अखोलेन काचि कामुचि खिप्मा लिसाडा । खो अवायड ९:४५ बेन काचिदा लोन्ताडा । अनाम्पक सरड ५ बेनदा खिम लामायु लिसा छे खिप्सि लोराडा । ओदा अनाम्पक सरड ५:४५ बेनदाङ्का अखाखुत ९:३० बेनतारि खिप्माकाचि लिसाडा ।

घल राइ अखाखुतओ १२ बेनतारि खिप्ताडा । खोन्ओसा बड्ढे लेसाडा नालो मोह्वात्ति डे छाप्लाबोप छे अखान्नुमा छाप्ताडा । भोजपुरादाङ्का खिम यमा-थाङ्मा च्वाडाहिदा

ओम्पे यङ्ओ ह्वातेत **फेछाप**चि अबोप-अबोप ताडालो मुडोचि । दोड २०२१ दा हुवाउ दुड बुदाउ लिसा चिउ । बुया दोडओ दुड चिउ छे घरेलुदा डे मुखिया लिसा । दोड २०२२ दोडदा एस.एल.सि. खान्तुलो फुत्तुकि भोजपुरा ढितायाखिमदा खिप्मा पुङ्सु । ओ बेन्ता डे भोजपुरा छिनामखुदाओ सुखदा राइनेन सायाकाम्मु लिसा । थुम्सडहाड राइ कि रडाबुड राइ अचो छाचि मलिसा ।

दोड २०२५ दा भोजपुरादाउ **बाखानुमा** हाङ्काचि खिमदा खरदार लिसा । खिप्मा मिचिन्डदा असोम मान्सओसा दोड २०२६ दा अकाचि छिरुकि यलाखोम वाडा । ओदा बानाकि चाक्वापिलेक खिमदा **छेन्बिहाड** सुब्बादा अनड लोइसुकि काचि मुमा पुङ्सु । ओ योक्दा डे प्राइभेट छेन्मासि प्याङ्सा आइ.ए. फुत्तु । इदेड प्राइभेटदाङ्का डे बि.ए. छे फुत्तु ।

अकाचिखिमदा डे नेपाला हाङ्होनभेप्लो धिछेन्बिहाङ्पा (वडा लेखापाल) पदओ छाप्मा खाछेन्मिदा छे अनड २ खिपदा लोइसु । हान्माचेप्माओ खाछेन्मिदा नालो भकभके मना छेन्सा घल राइ निपाड सोन्माखान्मा लिसा । मो दुमदा असोम मान्सकि हाड विरेन्द्रएदा पावाछाप प नुछे दिच्छे मान्नि । इदेड **छितछाप्ला** पकि **छेन्बिताया** खिप्मा पुङ्सु नुछे दि मान्टोड कि लेरुखाइसु ।

चाक्वापिलेक काचिखिमदाउ काचि छिरुकि हडकडओ इन्खित मुमा पुङ्सु । दोड २०३६ दा **हाङ्छामिहाड** हे पन्चायतन्यो नडदा **हाङ्छामिचिन्ड** छेन्माकाचि लिसा । ओ छेन्माकाचिदा पन्चायत छोसा । मो बेन्ता डे घल राइआ 'कोङ्पि' न्यो खायड छाप्लावा दोड २०३७ दोडदाङ्का लोन्मा पुङ्सु । मोनहिदा खायड छाप्लावाचि पानिवाड यडदाउ ओन लोन्मा लिसाडा । मामायड नड्दाओ खायड छाप्लावा मात्तड्याड । खोसाआ हाङ्मा अइस्वर्यओ पुक्खालेनओ नुकोङ्ला सावानाम पमा नड्दा 'कोङ्पि' नडओ खायड छाप्लावा लोन्सु ।

ओ खायड छाप्लावादा मामायडदा सालाम, छाम, रिदुमचि कि **बाखाहाङ्छा**चिओ **हाचाका** दि-दि दुमचि छाप्सा लोन्मा लिसा । मोनहिदा पन्चायत हाङ्काचि युवाडा । ओ हाङ्काचिओ बेन वाको काचि मुमा निओ आन पोक डे छित्मा दुम युवाडा । मोनओन माआड, मान्कमाड 'हलचल', 'युगध्वनि' न्यो अक लेन्कोप्लेन खायड छाप्लावाचि छे लोन्मा पुङ्सुचि । ओ खायड छाप्लाभुङ्चिदा छे बाखाहाङ्छाचिओ यड, रिदुमपादुम, मुन्दुम

दि-दिओ दि-दि हाचाका रात्मा दुमदाओ छाप्लाचि लोन्मा लिसाडा । अखिमहाड्मा सुखदा राइआ छे खान्तुलो फामा लिसा ।

भोजपुर ढिटैनओ अहुवाटाइदा एप्सा हाड्काचिदा वाडा । हाड्होन पन्चायतओ सालुम्सडदा प्वालोन्ता नुछे हारा लिसा । मोनदेड नालो कोड्पि खायड छाप्लावा लोन्मा छिरु कि हडकडओ इन्खित मुमा पुड्सु । मो इन्खित म्वाडा हिदा डे जापान अफेक्वा रसि ताला । मोयाड्का डे क्यानडा छे ताला । इदेड नेपाला लासाताकि इन्खित मुमा पुड्सु ।

दोड २०६३ दा **हाड्छाहाड** तामा बुदा छे बाखाहाड्छाचिओ रिदुम, मुन्दुम कि हाचाका रात्मा निकि २०६१ दोडदा 'मुन्धुम' सोन खायड छाप्लावा टोड्कामि लिसा काचिमुमा पुड्सु । वात्ति काचि मुसा युवाडाहिदा डे दोड २०६७ वालिम २७ लेन्टा ६७ कादोड बात्तुडु योक्दा मधाखारा । बाखाहाड्छाचिओ हाकाचा दुमओ निपाड अचेरुम्पा अक्तेत मना लुक्ता खारा ।

सान्त्ताफान

हेत्छाकुवा	:	पापामामा मात्तडओ छा
फेछाप	:	अक्टेट नडदा भाराक छाप्मा काचि
बाखानुछा	:	वक बेड्सि काचोप हाड्खिम
छेन्विहाड	:	हाड्खिमदाउ छेन्वि काखाड मना
छितछाप्ला	:	काचि छित्मा छाप्ला
हाड्छामिहाड	:	हाड्छाचिआ टुड्मायड हाड्काचि
छेन्विताया	:	छेन्विदुम खिप्मा ताया
बाखाहाड्छा	:	बाखाछाचि

१. ह्युनाओ सान्ना कि सान्नाफानचि काम्सानुम्बुम :

टोङ्कामि	हाङ्छा लिसिन कि देत्ति किछे टोक्मा लिओ दुमचि
नङ्चाइत्मा	ओन्का दोङ्दाओ काचि चिन्मा निकि पुङ्मायङ काचि ।
फेछाप	छाप्लावा छाप्मायङ दुम टोडा हे मान्टोड निकि काचोप मना
हेत्छाकुवा	पापा मामा मात्तङओ छा
हाङ्छाहाड	अक्तेत नङ्दा भाराक छाप्मायङ छाप
हाकाचा	हाङ्छामिच्या याङ्मा, तुङ्मा लियाङओ हाङकाचि काचिकोप्खा

२. खिप्तानुम कि कापाक्पा कि कावाङ्पा (समावेस र समावेस्य) यङ्बोपच्यो मान्तोङ्मायु खाड मुसानुम :

साक्सि	सङ्सिवाचि
चुङ्पित, हेलावा, साक्सा, छेङ्गारा, सामुवा, साङ्वा	छोक्वासि, वासि, बारासि, बाखा बारासि, डाक्सि, लट्टम

साक्सि यङ्बोपहुत्ता चुङ्पित, हेलावा, साक्सा, छेङ्गारा साङ्वा दिदि मवाड । मोहावा डे सङ्सिवाचिदा छोक्वासि, वासि, बारासि, बाखाबारासि, डाक्सि, लट्टम मवाड । वात्ति यङ्बोपदा नि यङ्बोपचि वाङ्मा लि, मो कापाक्पा नि लोमा लि । धानाउ साक्सि कि सङ्सिवा कावाङ्पा यङ्बोप नि लोमा लि । कापाक्पा यङ्बोपहुत्ता कावाड यङ्बोपचि नालो कावाङ्पा यङ्बोपचि मारा । धानाओ चुङ्पित, हेलावा, साक्सा, छेङ्गारा, साङ्वा दि-दिचि साक्सि ओ कावाङ्पा यङ्बोपचि मारा नालो छोक्वासि, वासि, बारासि, बाखाबारासि, डाक्सि, लट्टमचि सङ्सिवाओ कावाङ्पा यङ्बोपचि मारा ।

३. ह्युनाओ कापाक्पा यडबोपसुत्ता मटोड्याडओ फेक काटेट कावाड यडबोपचि छाप्तानुम :

चामायु, बुड्वा, छोड्वा, तित, केन, वात्खायु, होड्कु, खेड

४. ह्युना कावाड यडबोपचि कापाक्पा यडबोप छाप्तानुम :

क) दावि, कोम्बि, वान्तु

ख) चक्खान, वात्तुड, खुक्सि

ग) खुवालुड, सिलिचुड, तुवाचुड

घ) आपा, छोक्छा, दिमा

तुप्पायु कि चेप्पायु

१. धानाओ हाड्पोक दुडओ भाराक्सा पालो मुसा अक अक थुइत्तुड एनुम लो खिप्तानुम ।

२. पमायड सान्लाचि खान्तुलो बुत्सा छाप्लाखादा छाप्तानुम :

सिन्द्राड, फेछाप, वाखाछाचि, चाक्वापिलेक, हाचाका, हाड्छामिचि नड, हाड्छाहाड

३. घल राइसुत्ता काम्याडओ ह्युना मयाक्याडओ दुमचि १.२.३. पेलेलेवा तोड्सानुम :

( ) घल राइओ टेनदा बुत्मायड नड घलराम

( ) पापाओ नड मानबहादुर राइ कि मामाओ नड हाँसिमाया राइ

( ) घरेलुदा तित बामा काचि खेड्मा काचि तोक्तु कि भोजपुरा खात्मा लिसा

( ) मोनदेड खोसा खिप्पा तोक्तु

( ) खिप्पादा छे मान्लेका डे लेसाडा नालो मोह्वात्ति डे छाप्लाबोप छे खान्तुवाडा

( ) ह्वा खिप्पा चिउदेड मोदा डे काचि मु मना

( ) इदेड बाखानुमा हाड्काचि खिमदा छे काचि

( ) वात्ति अखाला-अखालाओ काचि मुसा कोड्पि लोन्मा

४. दोसिवा दोयड लासानुम :

- क) घल राइ पुक्खा लिसाओ टेनओ नड दि ?
- ख) घल राइआ घरेलु देइदा खादा काचि मुमा लिसा ?
- ग) भोजपुरादाइका खिम यमा-ठाइमा लिसाडा हिडा डिसो खिप भाराक तालो खिप्मा लिसाडा ?
- घ) खोसा देमतारि खिप्मा लिसा ?
- ड) खोसा बुया लोइसुओ खायड छाप्लावाओ नड दि युइयाड ?

५. दुन दोयड लासानुम :

- क) घल राइओ अछाहिप देत्ति खारा ?
- ख) घल राइआ तायाखिम देत्ति तोक्मा लिसा ?
- ग) तायाछाचिदा घल राइ देत्ति सिन्मा लिसाडा ?
- घ) घल राइआ लोइसुचिओ खायड छाप्लावाचिदा बाखाहाइछाचिओ दि-दि याआडा ?
- ड) घल राइओ हाइपोक तायादाइका दि खेइमा तोक्मा लि ?

६. खिपओ भेनयुइलाम भान्को दोयड छाप्तानुम :

- क) घल राइआ बाखाहाइछाचिओ निपाड पमा लिसाओ तायाचि दि-दि मयुइयाड ?
- ख) घल राइओ हाइपोक तायादाइका दि तुप्मा, खेइमा लि ? छाप्तानुम ।

७. ह्युनाउ थुइभुड कोइकोइदा खिप्तानुम । मो थुइभुडदाइका छुकातेत छाप्दुनचि कुआनुम्चम :

बान्तावाचिदा काछाप मनादा प्रसाद राइ छे युइयाड । खोसो छाप्सइक नड नालो प्रसाद निकि सिन्मा लि । अको पुक्खाखाम भोजपुरा, हतुवागढि टेन्टुवा द, पित्वाखा

युड्याड । ओटेन किरावाचिओ युड्खाटेन । खो दोड २०१२ चुड्धि १७ कालेनदा लिसाउ । अको पापा मामाचिओ नड गोवर्द्धन राइ कि स्याममाया राइ मयुड्याड । चुक तायाखिम टेनदा डे खिप्ताकि खिप्सा खाराडाहिदा एस.एल.सि. मुयाड्सा धितायाखिम खिप्सि भोजपुरादु ताला ।

खिमदाउ चासुमछेन्वि खोन्लेका खान्नुवो माआड्ओसा खोसा खान्नुलो खिप्सा टोक्मा मान्लि । खोसा भोजपुरादुड्का आइ.ए. फुत्तुकि सान्दिवा मुमा पुड्सु । तायाखिमओ सान्दिवा मुसा डे बि.ए. कि बि.एल. छे फुत्तु । सान्दिवा म्वाडाहिदा डे ५८ कादोड बात्तुडु हिदा धाखारा छे । खो दोड २०७० वापुड २१ लेन धाखारा । खोसुत्ता डे अछाप्यायु काचि छे चिआ ।

प्रसाद राइआ बड्ढेकातेत दोदुम, छाप्अड्वा कि सालामचि छाप्या लिसा नुछे सुम्काटेट छाप्अड्वाचि ओन छापे लिमा लिसा । मो छाप्अड्वाचिदा बादल पारिमा, हरि कि आँधिभित्को जिन्दगि कि प्रेमको नउलो संसार मयुड्याड । अक हिप्पा ओ छाप्अड्वाचि फान्ता कामेल्छाचि अचो गोजिदा खुन्सा, खिप्सा, खाप्सा यावायोक् मुमा लिसाडा । वात्तिओसा ओ बेन प्रसाद राइ निपाड नेपालाओ प्रकास कोविद निकि सिन्मा छे लिसाडा ।

८. हाड्होनदाउ नड रडाओ खायड्छोक्मि आम्को तायाखिमदा तादिसा । खो खायड लाम्सि ताओ । मो योक्दा खाना काचिपेन तुड्मा लियाड नालो खाउपारा सेवा मेत्मा कि फामा लि ? ओ काचिपेनदा खाउपारि फामा लि ? यडानिन ।

यड रोड कि सान्लाबोपहा

१. ह्युना थुइत्भुड खिप्टानुमकि अछड छाप्या बुनचि युड्सा थुइत्भुड चिआनुम :

पापाआ कम्प्युटरा ना मना हान्ता खाउ कम्पनिओ रछ आम्मामा नि देत्ति याड् माउ खा डेल कम्पनिओ रछ देत्ति याड्मा रछउ

बुनछाप याङ्मायु सिन्मालाम

२. (।)(?)(,)(!)(-) बुनचि याङ्सा अक-अक याङ्ला बने म्वानुम ।
३. कोड खिपदाङ्का (ब) याक्याङओ पउतेत कि (व) याक्याङओ पउतेत यङ्बोप कुआनुम ।

एन्मायु कि चेप्मायु

१. खिप १२ एनानुम कि चोक्सा यङानिन :

क) खुवालुङ माङ्लुङ	किरावाछाचि हामान्चिन लिसा ।
ख) किरावाचि भाराक्सो	थावा, याङ्वा कि युवाचिओ कोङ्दा याक्याङ
ग) ओ सुम्कातेत धिहोङ्कु	सामुत्छे माङ युङ्याङ
घ) ओदाङ्का डा	मुन्दुमदा डे खुवालुङ टा

२. खिप १२ ओ लाम्पा दोयङ यङानिन :

- क) खुवालुङ न्यो दि ?
- ख) ओ खादा छुक्क्याङ ?
- (ग) किरावाचिओ दिसो काचिदा खुवालुङओ नङ बुत्मा लि ?
- (घ) देकि खुवालुङ किरावाचिआ मिन्मा लियाङ ?

३. रामप्रसाद राइओ सानङ्वादा खासेन्सा दुङ्दा पालो मुसा एन्मेत म्वानिन ।

४. दुइदाउ भाराक तायाछाचि तुकातेत भुइदा हासानुम्चुम । खोन्कि अतेत भुइचिदा छेन्माबोपदाइका ह्युनाओ साक्सिचिदा अक्तेत छेन्लोन्सा मोसो दुमदा चेप्टानुम ।

भोम्सा, हेलावा, धिनारा, खस्सा, प, डा

धानाओ चेप्मायुदा ह्युनाओ दुन्बोपचिसुत्ता मतोइयाडओ दुमचि पाआनुम्चुम ।

१. बुया भुइ

क) मो को दि

ख) खादा युइमा लि

ग) मो भुइदा दि दि मयाक

२. कोइ भुइ

क) खोचिआ दि-दि चामा लि

ख) आइमित देत्ति मयुइयाड

ग) ओचिदाइका आन्कान दि तोक्मा लि

३. चिन भुइ

क) ओचि रात्मा दोत हे माआड

ख) रात्मा दोरा नालो द्याको काचि मुमादोत

ग) रात्मा काचि निपाड देत्ति चुम्मान्चिन लि

नइवापुड/काचिकाप्खा

१. पमायडओ दुन्बोपओ युइदा उन्मेत्को हाइपोक्सि छाप्टानुम :

स्यामराज दुब्देडहाड

पाछानड : माकारा दुब्देडहाड

खेलानड : माक्वाहाड, हतुवालि

पापा मामाचिआ नड : हस्तबहादुर राइ कि पन्चमाया राइ

पुक्खालेन : २००९ नाइचुड ४ कालेन

पुक्खाखाम : हतुवागढि ३, सिन्द्राङ, भोजपुरा

ताया : आइ.ए.

अछाप्लाभुङचि : ओ रेडियो नेपाला (२०६२),

अकाचि : बुया अउलो उन्मुलन, वस्ति विकास कम्पनि कि यङ्खान
यङ्मि रेडियो नेपाल

धाखाराओ बेन : २०६८ नाइचुड १ लेनदा क्यान्सर सारिमाआ धामाखात्मा लिसा

२. आप्पिओ टेन, साप्तेनदा मयुङ्याङओ हाङ्होनओ निपाङ सायापोन काचि कामु
हाङ्छाओ उन्मेत्को हाङ्पोक हङ चुम्नानचिन्सा दुङ्दा खाङ एत्तानुम्चुम ।

१. ह्युनाओ सेपचिओ यायोक मुवानुम :

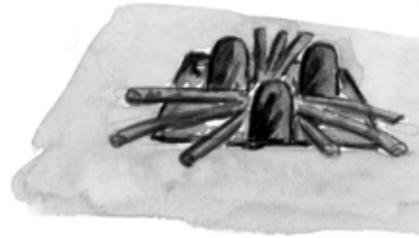
साकेन्वा

बेछुक

दोवा

हुल्लुड

२. आमनो खिमदा माड तमुन ? माड मुमा लियाड हेदा दि-दि खाम्माचि चामा मलि ? नड्चि छाष्टानुम्चुम ।

नलनलडुडल कल हेनुखलडल

आनुकलन डलड डुन नलनलडुडलओ
छुक फलडुसल सेवल डेतुतुड नलड
आनुकलन डलड डुन हेनुखलडलओ
ललड डुडुसल सेवल डेतुतुड डलखल ।

लेवल डुसल सुनुतुडुऑल डलतुतुडुऑुड
वेडलन डेछुक, सोलुनुवल ठुऑलतुन
डलडसुदुदल डलनुडलदलडुकल सलवल दुरलन
वल तलने नलकल डुकुललवल रेडुसलन ।

खोक्लि कि सड़टाड माड मेत्तुम
 मि कि **दुप्खावा**दाड्का खोक्लि रात्तुम
 बोन्वा कि चाक्वाओ माड मुन
 लुड, बाखा, हक भाराक्ओ माड मुन ।

वाहुप कि तुक्माखेन अबान्निन ने
 चासुम सिने, छेन्वि ताने यड्सा
साकेन्वादा सावा दोरिन
 हुत्तुड्दा ठिवाड माड मुन ।

सान्लाफान

निनाम्मा	नाम्चोक
हेन्खामा	बाखा
लेवा	सुन्तुम्चिओ माड
मक्लिवा	अचोड्वा चाक्वा टुम्पु बाक्वाआ रेम्मा
खोक्लि	सड़ला, सड़राड्चिओ ला
दुप्खावा	बाखा, लुड सोन्माखात्मा
वाहुप	होड्कुदा बड्ढे चाक्वा सोन्मायु

सान्लाभुड

१. याड्लादा छाप्तानुम :

साकेन्वा, सड़टाड, बेछुक, नाम, बाखा, दुप्खावा

२. ह्युनाओ सान्लाचि मान्तोड मयुक । लासा टोड्सानुम कि छाप्तानुम :

नेनाम्मा, हुन्खामा, बुछेक, लोवा, साकिन्वा, बखा, वाढुप, चासेम, खोक्ले, हुक, मोड

३. ह्युनाओ सान्लाओ भुड छेन्टानुम्कि भेम्सानुम :

(भुड, सिवा, ला, थुलि)

क) सड्टाड्ओ .....

ख) छोक्वासिओ .....

ग) मनाओ.....

घ) बाखाओ ....

तुप्मायु कि चेप्मायु

१. धानाओ खिपदाओ सालाम वात्ति डा भेम्सानुम :

..... कि ..... माड .....

..... कि ..... खोक्लि .....

बोन्वा ..... चाक्वाओ ..... मुन

....., बाखा, ... झाराक्ओ माड ..... ।

२. 'निनाम्मा कि हेन्खामा' सालाम आ-आप्पिआ लय पाक्सा खिप्तानुम ।

३. ह्युनाओ सेन्मायुओ लामायु छाप्तानुम :

क) आन्कान दि-दिचिओ सेवा मेत्तुम्चुम ?

ख) लेवा मुनहेदा साङ्चि मित्तुम्चुम ?

ग) आन्कान दि-दिचिओ माड मुन ?

घ) आन्कान खादा ढिवाड माड मुन ?

४. ह्युनाओ सालामओ यङ्सिवा पोइसानुम :

- क) लेवा मुसा सुन्तुम्चि मित्तुम्चुम
वेडिन बेछुक, सोलोन्वा ठोक्किन ।
- ख) खोक्लि कि सङ्गटाड माड मेत्तुम
मि कि दुप्खावादाङ्का खोक्लि रात्तुम ।

५. गच्चदा छाप्टानुम :

- खाङ्गलि : आन्कान माड मुन निनाम्माओ
आन्कान निनाम्माओ माड मुन ।
- क) आन्कान माड मुन हेन्खामाओ ।
- ख) लेवा मुसा सुन्तुम्चि मित्तुम्चुम ।
- ग) वेडिन बेछुक, सोलोन्वा ठोक्किन ।
- घ) माडसुद्दा मिन्मादाङ्का सावा दोरिन ।

६. ह्युनाओ सालाम खिप्टानुम :

अङ्का चुप्पाड मना, लिक्ताड युङ्साड सङ्छा
खिम रङ्गि वासड, याङ्सड कि साम्बाला
देम खान्नुयाड खोक्लि, चानुवो हक बान्नुयाड
बोन्वा लोन्टायुङ्सा, होङ्कुदा चाक्वा सोन्नुयाड ।

सेन्मायुचि:

- क) चुप्पाड मनाआ दि लिक्ता ?
- ख) रङ्गि दि-दि सङ्गटाङ्गि मयाक्याड ?
- ग) होङ्कुदा दि सोन्नुयाड ?

यड रोड कि सान्लाबोपहा

१. ह्युनाओ थुइत्भुड खिप्टानुम :

खोक्लिदा छोड्वाचि छाम मलुयाड । मोदा किवाचि छाड मयुड्याड । खस्सा छाड चान्याड । अड्का खोक्लिदा पित चान्सि खाट्ठा । आन्काचि सित्वा हेक्सि खाच्चिने । आन्कान सड खोप्सि खोक्लिदा खारिन्ने ।

खाना खिमदा कोक मुवा । खानाचि खिप्सि खाराचि । खानानिन ओ काचि मुवानिन । ओचि मेत मेत्विने । मोचि चासुम लिच्चिने ।

हालापाक सान्लाओ दुमदा

अ) बान्तावादा बड्हे निओदा 'चि' आ खाड मुसु । खाड्लि: छोड्वा+चि= छोड्वाचि । किवा+चि= किवाचि ।

आ) आप्पि नालो अड्का, हवाड नालो आन्काचि, बड्हे नालो खानानिन । मोसोओ ओन्सामि यड्वान कि लिम सङ्गति छा खाट्ठा, खाच्चिने, खारिन्ने लि ।

२. तोड्ओ सान्ला छेन्टानुम्कि भेम्सानुम :

क) अड्का चाक्वा ..... । (दुड्डा, दुडा)

ख) आन्काचि तायाखिम ..... । (खात्चि, खारिन)

ग) आन्कान कोक..... । (चान, चाचि)

घ) नुमा कि नुलाम्मा ..... । (खिप्चि, खिप्टिन)

ङ) मोकोचि टेनदा..... । (कोन, कोन्चि)

३. ह्युनाओ सङ्गति तोड्ओनेन लासा छाप्टानुम :

खाड्लि : अड्का खारा/खाराड ।

अड्का खाराड ।

- क) खानानिन कोक चा/चानिन ।
- ख) खाना खिम लासानिन/लासा ।
- ग) आन्कान टेन कोला/कोलिन ।
- घ) अङ्का तायाखिम खात/खाराड ।

४. तोड्लो यड्वान सङ्गतिनेन लासा छाप्टानुम :

- क) खोक्लिदा ..... मपात्याड । (किवा, किवाचि)
- ख) सङ्टाड्दा ..... छाम लु । (छोड्वा, छोड्वाचि)
- ग) छाचि ..... खिप्सि खाराचि । (खाना, खानाचि)

एन्मायु कि चेप्मायु

१. खिप १३ एनानुम्कि चोक्टानुम :

हुत्लुड	वेड्मा
यारि	सुप्तुलुड
चासुम	चाक्वाचोड्वा
मक्लिवा	चामायु

२. खिप १३ ओन्सामि लामायु लासानुम :

- क) माड साड ममु ?
- ख) बेछुक देकि चाहा लि ?
- ग) हुत्लुड्दा साङ्चि बुत्माचि मलि ?
- घ) माड मुनदेड दे चमा लि ?

नङ्वापुड/काचिकाप्खा

१. आम्नो खिमदा माड ममुओ योक्दा देत्ति चेप्पा लियाड ? छाप्पादा कुआनुम ।
२. आम्नो दुङ्दा सुम्का भुङ्दा हासानिन्चिन कि ह्युनाओ दुमदा दि-दि तोक्तिन ?
कुआनुम्चुम कि भाराकदा पालापिलि खाड मुसानुम ।
  - क) खोक्लिदा दि-दि तोक्तिन ?
  - ख) चाक्वाओ ताखा ठोङ्चि दि-दि मयुड ?
  - ग) आम्नो रङ्गि तोक्तिनओ सङ्टाङ्ओ नङ्चि कुआनुम ।

ह्युनाओ सेप्चि यावाचिनेन यायोक मुवानिन ।

एन्वेप्ला

ल्यापटप

कम्प्युटर

इन्टरनेट

एन्वेप्ला

खिमदा पापा, मामा कि मेछाछा नुलाम्मा मयुड्याड । नुलाम्मा दुड ६ दा खिप्याड । खो तायाखिम खात्मा बुया एन्वेप्ला चोप युड्याड । तायाखिमदाइका खिम ता कि छाड एन्वेप्लादा डा मेत युड्याड ।

पापा: नुलाम्मा !

नुलाम्मा: जिउ पापा ।

पापा: आय तायाखिमदा दि चिन्मान्चिन लिसा ?

नुलाम्मा: अँ..अँ..।

पापा: दि अँ..अँ..? दे तलियाड ?

नुलाम्मा: अक्दु ने पापा ।

(पापा युडाओ ठोडदाइका पुवालोन्टाकि नुलाम्मा चोउ । नुलाम्मा इम्खादा युडाकि एन्वेप्ला चोउडु ।)

पापा: नुलाम्मा (ढिवाड स्वराआ) !

नुलाम्मा: जिउ पापा (एन्वेप्ला युड्सुदिसुकि कमा कात्याइसा) ।

पापा: अड मेछा खिप्याड हे निता एन्वेप्लादा ए !

(नुलाम्माआ खिप्लाभुड बेखादाइका लोन्मा पुड्सु ।)

पापा: अक्दु खिप्लाभुड्चि मान्लात्तोचि । यायोक् मुन्ने । मामा छाड ओदा बानानिन ।

- मामा:** नुलाम्मा अङ्का डा खाङ्मा पङ्ओ पापा, मान्पात्दानुम नाड ।
- पापा:** मेछा बिगारा मुमा तलाप्तुङ् नुलाम्माकोमो !
- मामा:** छाचि कोइ बेन मेत्मा छाड पमाचि दोत पापा । अपेलेम खिप्पाओ खिप्पाआ अचु सावा तुक ।
- पापा:** मेत्माना मेत्मा, एन्चेप्ला डा खाङ्मा पमाचि दोत मोक ?
- मामा:** मोना माआड, मोदा दिओ दि तायुड रछ । मो खाङ्मा निपाड अङ् एन्चेप्ला मेछाआ खाङ्मा लाप्टुयुङ्सु ।
- पापा:** एन्चेप्ला खाङ्मायुङ्माआ मक तुक । आपिओ काचि मान्तुम खाइसुम ।
- मामा:** अक्दु हउ पापा । खानानिन छे एन्चेप्ला, माआङ्लो ल्यापटपदा दि-दि तचोइन युङ्सिन मोलोक !
- पापा:** अङ्को ना मो एन्चेप्ला कि ल्यापटपदा डा काचि मुमा दोत्याड । मान्चोप्माड अत्याङ्कि ए **चोप्मायुङ्मा** दोत्याड मामा ।
- मामा:** आन्कान एन्चेप्ला चोइन । छाचिआ छाड चोप्मा मलाम्याड । द्या मुम्कि !
- पापा:** छाचि चोप्मा मान्पदामाचि नि अङ्का यङ्डाडाओ माआड । इन्दादा ओन चोप्मा पमाचि मदोत । बङ्ढे मेल्लो माआड ।
- मामा:** खइ, मेछा एन्चेप्ला दोत्तुङ्योङ्ओ । 'अक्दु ने मामा' नि ओन यङ् ।
- पापा:** नुलाम्माआ एन्चेप्ला चोप्मा दोत नुछाड अक्दु ओन निकि पमादोत ।
(नुलाम्माआ पापा कि मामा चेवाडाच्यो एनुङ्चि । मामाआ नुलाम्मा छाड 'चक्दा बाना' निकि बुत्तु ।)
- मामा:** नुलाम्मा खाना एन्चेप्ला तचोप, अङ्का रेन्खावा चाडा ।
- नुलाम्मा:** पापा-मामा ! अङ्का एन्चेप्ला मोहाडा चोप्डाडाओ माआड द्या !

- पापा:** एन्चेप्लादा दि तचोउडु मोलोक नुलाम्मा ?
- नुलाम्मा :** तायाखिमदाओ खिमकाचि (होमवर्क) आइमित सान्दिवाचिआ ‘भाइबरा’ दाइका एन्चेप्लादा अबान्याड । मो खिमकाचि दि निकि एन्चेप्लादा डा चोप्मा दोत्याड ।
- मामा :** मोना अइका **आच्छ** डा सिन्टुडो ।
- पापा :** मो दुम अइका ना खा मान्लो तयुक्काचु मोलोक ।
(मामा कि नुलाम्मा चोप्काचोप मुचि ।)
- मामा :** एन्चेप्लादा खिमकाचि ओन माआड, नुलाम्मा बड्ढे मेत्मायु मेत्याड **कि** चोप्मायु छे चोप्याड मारा । मोसाआ खोसोओ ताया पो न निमाड ।
- नुलाम्मा :** बड्ढे ना माआड हउ मामा (इयाडसा) ।
- पापा :** नुलाम्मा, खाना एन्चेप्ला चोप्मा माआड । खिप्माकाचिदा सावा पाक्मादोत द्या ।
- मामा:** पापा, आइमित खिप्मायु काचि, चिन्मान्चिन काचि भाराक एन्चेप्लादा डा याक्याड । खिप्लाभुड डा खिप्मायुड्मा निओ बेन मात्तड । एन्चेप्लादाइका छाड छाचि चिन्मान्चिन मर ।
- नुलाम्मा:** आच्छ अक्छा सान्दिवाआ अक्तेत खिप्ओ निम्पाड एन्चेप्लादा चोआनुम कि तायाखिम तानिन नि नलोन्काओ युडाडा ।
- पापा:** मो खिप खिप्लाभुड्मा मात्तड ?
- नुलाम्मा:** याक्याड पापा । खोन नुछाड इन्टरनेटादा छाड याक्याड । मो चोआनुम्कि तानिन नि सान्दिवाआ नलोन्काओ युडाडा ।
- मामा:** दुम मोत्ति द्या पापा । आइमितओ अनड्वा दुम (प्रविधि) भाराक इन्टरनेटा मात्तड अनुनिनिन । खोन्ओसा भाराक काचि मुमा इन्चेप्ला,

ल्यापटपा, कम्प्युटरा डा चाहा दोत्याड । बड्ढे चक्कि एन्वेप्लादा
लियाड्ओसा भाराक्आ मो डा याड्याड ।

पापा: लउ लउ खोन्नालो ।

नुलाम्मा: पापा पापा ! कोरोना सारिमाओ बेन ना आन्कान्का एन्वेप्लालाम्पा डा
चिन्मान्चिन लिसाडा । तमान्तुम खाइसुम ? यावाचि छे भाराक एन्वेप्ला
मयाड ।

पापा : माआड, मो ना नुच्छे डे इ ।

मामा : खोन्ओसा आइमित्ओ बेन ओन्सामि चिलोक्दा छाचि एन्वेप्ला अचोप
नुछाड चोप्पा पमाचि दोत पापा । मोदा अत्मा दुम ओन चोप्पा पमाचि
अनुनिन ।

पापा : अड्का खिमदा खोन्लेका अयुङ्गड । मो दुम खाना डा सिन्मादोत मामा ।

नुलाम्मा : पापा-मामादा आलाङ्ने । अड्का एन्वेप्लादा खान्अत्ओ दुम अचोप्गड ।

सान्लाफान

मेछा	मेछाछा छा
एन्वेप्ला	मोबाइल
खिप्लाभुड	खिप्पायु छाप्लाभुड
चोप्पायुङ्मा	खाङ्मायुङ्मा
कि	ओन्कि
आच्छ	आस्सेन

सान्लाभुड

१. ओ ओम्पे यड्दाङ्का मताओ सान्लाचि खिप्टानुम्चुम :

कम्प्युटरा, ल्यापटपा, भाइबरा, एन्वेप्ला, इन्टरनेटा

२. ह्युनाओ सान्लाचि खाक्को बान्तावा यड माआड ?

खिप, छुक, टेलिफोना, ताड, साड, टेलिभिजना

३. छुक कातेत बान्तावा कि छुक कातेत नियड्दाङ्का बान्तावादा तात्मायड सान्लाचि छाप्टानुम्चुम :

बान्तावा सान्लाचि	नियड्दाङ्का बान्तावादा तात्मायड सान्लाचि
खाङ्लि: कोक	खाङ्लि: कम्प्युटरा
१.	१.
२.	२.
३.	३.
४.	४.
५.	५.

तुप्पायु कि चेप्पायु

१. ह्युनाओ सान्लाचि एनानुम कि सेङ्लो खिप्टानुम :

एन्वेप्ला, सान्दिवा, खिमकाचि, खिप्लाभुड, तायाखिम, बेखा

२. ह्युनाओ सान्लाचिदाङ्का याङ्ला बने मुवानुम :

चोप्पा, एन्वेप्ला, खिप्पा, मेत्मा, यावा, याङ्मा

३. खिप ओन्सामि चित्को लामायु यङानिन :

- क) नुलाम्मा दि चोआडा ?
- ख) मामाआ साङ एन्वेप्ला प ?
- ग) साङ रेन्खावा चा ?
- घ) साङ-छाङ एन्वेप्ला म्चोप ?
- ङ) एन्वेप्ला खाङ युङ्सिन्लो दि तुक ?

४. ओ साङ यङओ ? खिप ओन्सामि कायङओ नङ छाष्टानुम :

- क) दि अँ..अँ..? दे तलियाङ ? .....
- ख) मोना अङ्का आच्छ डा सिन्टुङओ । .....
- ग) पापा-मामा ! अङ्का एन्वेप्ला मोहाडा चोपडाङओ माआङ द्या ! .....
- घ) मो खिप खिप्लाभुङ्दा मात्तङ ?
- ङ) खङ, मेछा एन्वेप्ला दोत्तुङ्योङओ । 'अक्दु ने मामा' नि ओन यङ ।

५. ह्युनाओ सेन्मायुचिओ लामायु छाष्टानुम :

- क) पापाआ बुत्तु हेदा नुलाम्मा दे चुवाडा ?
- ख) नुलाम्मा एन्वेप्ला साङ्मा खाङ्मा पओ युङाङ ?
- ग) नुलाम्माआ एन्वेप्लादा दि-दि खाङुचि ?
- घ) कोरोना सारिमाओ योक्दा दि लाम्पा नुलाम्मा खिप्टाङ ?
- ङ) आङ्मित्तुओ योक्दा खिप्माकाचिदा खिप्लाभुङनेन दि-दि चाहा दोत्त्याङ ?

६. एन्वेप्ला चेप्मायुओ दुमदा साङ्को चेप्मायु नुलोक वा तलुन ? मो देकि ? छाष्टानुम ।

यड रोड कि सान्लाबोपहा

१. तोड्ओनेन काम्सानुम :

आन्काचि	खारानिन
खानानिन	खात्चि
ओको	इम्डा
अङ्का	तच्चा
खाना	खिप

२. कोम्सिनदा ओन्सामि याङ्ला फान्टानुम :

खाङ्लि:

अङ्का खात्डा । (हुअउयङ्वान)

आन्काचि खात्चि ।

क) एन्चेप्ला साडा । (बङ्ढेयङ्वान)

ख) नानाचि तायाखिम म्खारा । (अकयङ्वान)

ग) खाना कोक चा । (हुवाउ लिम, हुअउयङ्वान)

घ) मो याङ्खा बक । (सुम्काउ लिम, बङ्ढेयङ्वान)

३. सेङ्सानुम्कि लासा छाप्तानुम :

खीप्लाभुड, सान्दीवा, खीप्मा, आईमित, काची, नूलाम्मा, अक्दू, तायाखीम

४. करन लो अकरनदा, अकरन लो करनदा तोड्सानुम्कि छाप्तानुम :

खाङ्लि: निछा तायाखिम खात । (करन)

निछा तायाखिम खात्तिन । (अकरन)

क) खाना ओदा मान्युइदा ।

ख) अइका कोक चाडा ।

ग) मनाचि मकोन्नन ।

घ) खो इम ।

५. ह्युनाओ याइलादा तोइओ सान्ला छेन्टानुम्कि भेम्सानुम :

क) अइका चाडा ..... इम्डा । (कि, नुछाड)

ख) सुम्दि तायाखिम ..... खिम ता । (खात्कि, बान्कि)

ग) खोचि काचि ममुवा ..... कोक मान्वाचि । (नुछाड, माआइलो)

६. ह्युनाओ छाप्ला खिष्टानुम्कि ह्युनाओ सेन्मायुदा यायोक् मुसा काचि मुवानिन:

चामायु दुम

याइवा : खिमदा साड-साड तयुन्येन बुइवा ?

बुइवा : खिमदा पापा, मामा, अइका, नाना कि निछा युडिन्येन्का ।

याइवा : खानानिन खिमदा द्याको चामायु तचान ?

बुइवा : निछा **अनुनु** चानुओ चामा लाम । खो पापा-मामाच्या **नोप्नोप्नोप्वा** अमुचु । अइका **सेइकोड-सेइकोड**ओ चामायु चाडा । नाना **लेम्छोक्छोक्वा**ओ चामायु चामा लाम । पापा कि मामा **सुन्चक्चक्वा**ओ चामायु चामा लाम्चि ।

क) धानाओ **चामायु दुम** हवाड तायामिचिआ खिष्टाचु । नि तायामिचिआ एनानुम । ओ खिप्मा काचि पालोपिल नि तायामिचिआ छाड खिष्टानुम कि यावाचि एन मेत्तानुम्चुम ।

ख) ओ चक मपाकटाओ खेड्मायु सान्लाचि खिप्टानुम्चुम कि मुवाको नड्वा ५ कातेत सान्लाचि खोम्सानुम्चुम ।

अनुनु, नोप्नोप्नोप्वा, सेड्कोड-सेड्कोड, लेम्छोक्छोक्वा, सुन्चक्चक्वा

एन्मायु कि चेप्मायु

१. खिप १४ नुलोक एनानुम्कि ह्युनाओ तोडा हे मान्तोड ? यडानिन ।

क) लादिप्मा दुड ७ दा खिप । ( )

ख) पापा-मामाचिआ अलोओ अकाङ्गिनन । ( )

ग) खो छाम लुमा ले । ( )

घ) खिमदा निछा अचिन्तुन । ( )

२. खिप १४ एनानुम कि सेन्मायुचि लासानुम्चुम :

क) लादिप्मा द्याको युड्याड ?

ख) लादिप्मा दि-दि अचनिन ?

ग) लादिप्माआ अदोङ्कोन दि तोक्तुडु ?

घ) लादिप्मा दि-दि ले ?

ङ) लादिप्माआ खिमदा साड-साड फासुचि ?

नड्वापुड/काचिकाप्खा

१. आम्नो खिमदा साड-साडनेन एन्वेप्ला युड्याड ? नड छाप्टानुम ।

२. आम्को पापा कि मामाओ एन्वेप्ला नम्बरा सेनानुम्चुम कि मिन्मादा युड्सानुम ।

३. आम्नो टेनदा साड-साड्ओ एन्वेप्ला नम्बर युड्याड ? नड कि नम्बरा कुआनुम ।

નિહ્ણાચિઓ ઓકો સેપદા દિ દાત્યાહ ? ઓકો સેપઓ તુક્વાદા યાવાચિનેન્ યાયોક મુવાનિન્ ।

आन हाङ्होनदाओ थुप्सड

- नवीना राई

निछाचि खानानिन खाक्को साप्तेनदा तयुडिन ? साङ्चि इन्खालादा तयुडिन ओन्दे । खानानिनआ तसिन्तुम्योम ओन्दे । साप्तेनदा चाखान कुम्मा निम्पाड सङ्चि थुप्सडदाङ्का आन्कान तारिन । पित, साङ्वा, छेङ्गराचिओ निम्पाड सित्वा छे थुप्सडदाङ्का डे तारिन । खिङ्गलादा चाखान ग्यासदा मकुक् । मेन साप्तेन कि खिङ्गलादा खिमओ फिन्चिलाम, फलेकु, फर्निचराचि काम्मा निम्पाड सङ्चि थुप्सडदाङ्का डे तात्मादोत ।

थुप्सड निओ खाम्लिखाला लङ्खोप । खाम्लिखाला लङ्खोप निओ हेन्खामा आप्पि डे सिसुपुक्तुओ सुम्सिचि । हेन्खामा थुप्सड वात्ति डे चाक्वा, बाखा, नामसाम, खनिजाचि (सोना, हेरा, कारु, ताम्बि, पेट्रोल) छे खाम्लिखाला लङ्खोपचि युङ्ग्याड ।

आन हाङ्होनदा सेङ्केङ्लुड, थाङ्लुड कि नियामा वाको सुम्का दुनिहोनचि मयुङ्ग्याड । ओ दुनिहोनदा साम-सामओ हक्वाचि मयुङ्ग्याड कि हक्वा ओन्सा साम सामचिओ थुप्सङ्चि तोक्तिन । ओ थुप्सङ्गदा साम-सामओ छिमाचाचि कि साम-सामओ सिक्किवा-नारोक्वाचि मयुङ्ग्याड । आन हाङ्होनओ बेसाहोनदा सेङ्केङ्लुड दुनिहोन युङ्ग्याड । ओ तेपदा केङ्सा हक्वा युङ्ग्याङ्कि वाकुलेन, सिचा, माङ्भेम, साम-सामचिओ बाखाओक्तो यासाङ्गुम्बा, नारो, ताराक्माचि मयुङ्ग्याड । ओसोओ ह्युत्तिओ तेपदा साम-सामओ आङ्मा, साम-साम चकओ देरेड, डाक्बुड कि आम्लाबुचि मयुङ्ग्याड । ओ बुङ्वाचि मवातओ योक्दा खोक्लि अनु खान्तुलो दात ।

थुप्सडदाओ सिक्किवा- नारोक्वा खोक्लिओ लङ्खोप डे । ओदाओ थुप्सडदा सायासा, माक्सा, काङ्मुक, किवा वाको खोक्लिओ साप्याचाचि कि चलङ्वा, ताब्बा, तक्वा, साचावा, मुवा वाको सिचिवाचि तोक्तिन । नेपालदा ओन तोक्तिनओ हाला माक्सा (रेड पान्डा) ओको तेपदा डे तोक्तिन ।

थाङ्लुङ दुनिहोनदा हाक्ओ हक्वा तोक्तिन । मोन्किना ओदा चुङ्हिप दोङ्दा छिमाचाचिओ सुम्बाक्वाचि मधा । ओदाओ थुप्सङ्दा भोम्सि, धेन, वासङ, चकाक, बुङ्सङ, दाक्बुङ, खइसि, दिबुसि, चक्चङ्सि फिन्तुसि वाको धिओ सङ्ताङ्चि मयुङ्याङ । ओदा साम-सामचिओ बाहुचि लुक्मा, साम्बा, बोन्बा, दङ कि तयचि तोक्तिन । ओ बाहुदाङ्का लुत्मा, छोक्छेन, बेब्बक, आक्वाखोङ कि थाप्चुखेङचि वाको साम सामचिओ सुम्सिचि वामा मलि । ओदा चोङ्चिरेत्मा, सुन्चक, बिलिम्सि, खाक्चङ, खक्खान, पाखाम्बेत, फच्चेङ लिम्चिमबुङ, दुखुप्सि वाको बाखा ओक्तोचि तोक्तिन ।

ओदाओ खोक्लिदा चक्चङ्सि, खइसि, इसि, भोम्सि, चकाकसि, दिबुसि, सङ बारासि, बेलासि, वेइसि वाको दोङ्दङ्सिचि मसि । ओ तेप्दा किवा, माक्सा, साक्सङ्सा, खस्सा, साक्सा, याङ्भाक, लुङ्गोइ, टुङ्भ कि हेलावाचि खोक्लिओ साप्यचाचि मयुङ । खोन्कि तक्वा, टावा, गोङ्जिरा, कुइवा, लाक्वा, बुवा, खुक्वा सिचिवाचि मयुङ ।

नियामा दुनिहोनदा हाक्नाम हक्वा युङ्याङ कि ओदाओ खोक्लिओ छिमाचाचि धिवाङ कि याक्पङ्ला ममु । ओदा हाक्नाम हक्वा युङ्याङ ओन्सा छिमाचाचि छे तोतेप्नि मपोन । ओदा छुमा, फोम्मो, तुङ्गुङ सुफुङताङ, साक्सि गोयङ, चेप्लेवाचि आरा हेक्मा निम्पाङ नुवाक ममु । ओदा बारासि, आम्बा, डाक्सि, वोप्सि पाम्पोयोङ्सि, बोन्दाङ्सि वाको खोक्लिदाओ दोङ्सङ्सिचि मसि ।

ओदा खेक्सा, खस्सा, याङ्भाक, धिवाधुम, नाङ्खु, बाराक, लुङ्गोइ, खोक्लि पित, किवा, माक्सा, हेलावा, टुङ्भ, याङ्सा कि टावा, मुवा, ओम्सुवा, बेरावा, कुइवा, गोङ्जिरा, खुक्वा वाको सिक्किवा नारोक्वाचि तोक्तिन ।

निछाचिओ, खाम्बोव्विदा, साम सामचिओ थुप्सङ्चि मयुङ्याङ । मनाचिआ ओदाङ्का पारा पाराआ नुत्नु अतोक्याङ । थुप्सङ्का नेनाम्सेङ निपाङ छे रिक्कि पेन्सु युङ्सुचि । ओदा आन्कान आन हाङ्होनदाओ थुप्सङ्काङ्का तोक्तुमयोमओ नुत्नुओ अतुक्वादा ओन्डा सिन्तुम्ने ।

आन हाङ्होनदा बद्धे **हाङ्छाहुप**ओ बुलु इन्लाम चासुम्कोप युङ्याङ । ओक्को काचि ममुकि बद्धे डे मनाचिआ अचु दुङ अरेप्चा । चासुम्कोप्पिचिआ **मिरिपोप**चि मकेन्कि रखवा वक्सङ्दा मपाक कि बाखा नुवाङ्खा ममु । वक्सङ्काओ बाखा **नुवाङ्खा** लि नालो

चासुमचि छे बद्धे मसि कि नुत्तु अतोक । चासुमकोप्मिचिआ मिरिपोपचि बद्धे मकेन कि सा, ओम्फि कि छुवाइ मइन ।

मिरिपोपचिओ निपाड पमा चाबाक, थड्मा सोड्लोड कि वक्सड्दा पाक्मा चाक्वा झारा खोक्लिदाड्का डे अतोक । ओ वात्ति डा खोक्लिदाओ बाहुदाड्का सुम्सिचि बामा, खिम मुखा सड कि फर्निचर काम्माकि इन्मा झारा सड्चिआ याड्सुमयोम । आन हाड्होनआ निहाड्होनपेन्मि भारतादा साम-सामओ सड्चि इनुचिकि याड कोप्मातात्मा लियाड ।

आन हाड्होनदा निहाड्होनदाड्का तावाड्चि नड्नुखाओ पेलेलेवा दात्याडओ सेड्केड्लुड, सेमेमेवा सोन्याडओ धिहोड, भिम्लिक्लिक्वा लेत्याडओ वाताप्सुचिनेन, धेक्धेक्धेक्वाओ थुप्सड खोन्कि सिकिवा नारोक्वाचि चोप्सि मता । तावाड्चि मता नालो खोचि निम्पाड चामादुड्मा, युड्मा पमा काचिदाड्का युड्थड्चिआ याड कोप्मा अतोक ।

धात्तिओ दुमदाड्का थुप्सडलादाड्का मना कि सिकिवा-नारोक्वाचि बद्धे नुत्तु मेत्तुडोचिओ दुम सिन्तुम । खोनओसा ओन अनुवाक नुचवाड थुप्सड आन्कान रात्मा युड्मादोत । थुप्सड रात्तुम नालो नेनामसेड्वा नुलोक लि । नेनामसेड नुलोक लि नालो नुबेन्दा वाताकि थुप्सड्मि नुलोक थड्लोलि कि वालिमचि मलिम, धिहोड होड्कुचि नछोप्निन, दुप्खावा अखात्मिन मोहाकोदा सिकिवा-नारावा युड्मा अनुवाक लि । खोन ओसा थुप्सड्ला हड्मडनेन सिकिवा-नारोक्वाचिओ निम्पाड अनु नुलोक मुयाड । खोन्ओसा छिमाचाचि पोन्मा युड्मा निम्पाड छाड थुप्सड रात्मा पोन्मादोत ।

थुप्सड रात्मा निम्पाड नाकोक्सियोक् छिमाचाचि धेत्मा टेन्मा अनुनिन । बाखा ओक्तोचि ममाखात मसखात्तो लामा कप्मा अनुनिन । थुप्सड्लादा मि छोक्मा अनुनिन । नाकोक्सियोक् लाम तुमा कि लुड लात्मा अनुनिन । वाको काचिआ छिमाचाचि ममाखात, मसखात वात्ति लि नालो दुप्खावा खात ।

थुप्सड रात्मा निम्पाड छिमाचाचि मस्वाखाराओ खेरेक्लाचिदा अनड्वा लिम्छाचि लित्मादोत कि मपोन्याड्तरि रात्मादोत ।

सान्लाफान

थुप्सड	खोक्लि
नेनामसेड	हेन्खामा कोपओ तेप्दा तोक्तिनओ हकनाम
हाङ्छाहुप	खाम्खामिचिओ खिप्भुड
चासुमकोप्मि	चासुम चा काकोप मना
मिरिपोप	खिमदा केन्मा लियाङओ वा, भाक, पित, साङ्वा छेङ्गारा वाको साक्सिचि
नुवाङखा	छिमाचा, छिमालिम नुत्तुओ बाखा ।

सान्लाभुड

१. ह्युत्तिओ सान्लाचिओ तुप्पड अक्तात डे लि मोचि तोङ्सानुम्चम :

दुङ रेप्माचामा	हाले पोन्मा
तोतेपनि पोन्मा	बाखा भुङ्माखात्मा
रात्मा कुम्मा	मुमा चामा
दुप्खावा खात्मा	कुम्पाला मुमा

२. ह्युत्तिओ फाम्मावा सान्ला कि काम्युडवेनओ अकाप्मा ह्वादा तोङ्सानुम्चुम कि याङ्लादा याङानुम्चम :

क) सेमेमेवा	खालाम अदात्तिनओ
ख) पेलेलेवा	चाक्वा सोन्मा
ग) धेक्धेक्धेक्वा	बद्धे केङ्याङओ चुङ
घ) केङ्छुछुवा	छोङ्वाचिओ अचो हान्मा पात्मा
ङ) सेङ्केङ्केङ्वा	नुसेङ
च) चिरेक्चिरेक	अपेलेम काम्मा
छ) भोङ्लुक्नि	नामलोक मुमा, छाचि पात्मा, तान्मा, थोम्मा

३. ह्युनाओ टुक्कानेन मोचिओ तुप्यड अखोम मुसा काम्सानुम्चुम :

क) नडछिन खुन्मा	वान्मा चामा
ख) चोन्थि मुमा	अदुम काड्मा
ग) नाबु पेक्मा	काचि पोप्मा कि रेन्खावा चामा
घ) मोप्मा चामा	नडछिन लिमा
ङ) नारक मुमा	मान्ते मान्सिन लेकावा मुमा
च) मुमा चामा	काचि पोप्मा

४. धानिओ सुम्काउ खिपदा मयाक्याडओ टुक्काचिओ अतुक्वा फोड वात्ति याड्लाचि छाप्टानुम ।

तुप्पायु कि चेप्पायु

१. 'आन हाड्होनदाओ थुप्सड' फेछाप लेम्पा-लेम्पा एन्मा लिलो खिप्टानुम :

२. ह्युत्तिओ सान्लाचि नुलो खिप्याड्सा याड्लादा याडानुम :

क) थुप्सड	ख) खाम्लिखाला
ग) दुनिहोन	घ) नेनामसेड
ङ) याक्यड्ला	च) वक
छ) खोबोरु	ज) सेमेमेवा
झ) अनु खान्नु	

३. ह्युत्तिओ खासेन्चिओ चुक्यड दो छोटानुम :

- क) आन हाड्होनदा खाउ-खाउ खाम्लिखाला लड्खोप्चि मयुड्याड ?
- ख) आन हाड्होनदा खावाको थुप्सड्चि मयुड्याड ?
- ग) थुप्सडदाड्का मनाचिआ दि-दि नुत्तुचि अतोक्याड ?
- घ) नियामा दुनिहोनदाओ थुप्सड्दा खावाको छिमाचाचि तोक्तिन ?

४. ह्युत्तिओ खासेनचिओ मेत्को दो लासानुम :

- क) आन थुप्सडलादाङ्का मना, सिक्किवा नारोक्वा खोन्कि नेनामसेङ्दा दि-दि नुत्तु तोक्तुम ?
- ख) थुप्सड्ला देत्तिकि रात्मा रम ?

५. ह्युत्तिओ याङ्लाचिओ छोङ्दा यङ्पेन मुवानुम :

- क) आन हाङ्होनदा बद्धे हाङ्छाहुपओ बलु इन्त्लाम चासुम्कोप युङ्याड ।
- ख) खोन्ओसा अनुवाक-नुवाक थुप्सड निपाड आन्कान रात्मा युङ्मादोत ।

६. 'आन हाङ्होनदाओ थुप्सड' इखिपदाङ्का तलेसुमओ पउ कातात अचोम दुमचि अस-अस तोङ्सानुम्चुम कि छाप्तानुम्चुम ।

७. ह्युत्तिओ सेप खाङ्सा यङ्पेन छाप्तानुम :

८. ह्युत्तिओ थुङ्त्भुड मिन्मादा खिप्याङ्सा छुकातात खासेन्माचि मुवानुम :

थुप्सड्दा यखक्वा कि नोयोम सङ्ओ सङ्ताडचि कि साम-सामचिओ छिमाचाचि मयुड । ओदाङ्का मनाचि कि सिक्किवा नारोक्वा निम्पाड बद्धे नुत्तु लि । मनाचिआ थुप्सडदाङ्का चा कुक्मा, खिम मुमा, फर्निचर काम्मा कि निहाङ्होनदा इन्मा

सङ्घि अतोक । थुप्सडदाङ्का होङ्कुचि छे पुक्तुचि । होङ्कुचि मपेन नालो चासुम्कोप काचिओ वक्सडदा चाक्वा पाउम नालो काया लिता सिमा खोप । रखवा पुक्मा निम्पाङ खोक्लिदाङ्का सोङ्लोड सुप्मा तोक्तुन । मिरिपोपचि निम्पाङ चावाक सुम्सिचि छे तात्मा खोप । खान्नु-खान्नुओ खोक्लि कि सिक्किवा नारोक्वा चोप्सि तावाङ्चि मता नालो साप्तेनदाओ मनाचिआ छेन्वि कोप्मा अतोक ।

८. थुप्सड निओ मना, सिक्किवा नारोक्वा कि निनाम्सेड तोङ्मा युङ्मा निम्पाङ अनु नुवाकओ खाम्लिखाला लङ्खोप निकि सिन्तुम । खानानिन थुप्सङ्लाओ खाउपाराआ नुयाङ्ला मुमा लियाङ ? ओसोओ अतुकवादा आम्नो मिचिनङ युङ्सानुम ।

यङ रोड कि सान्लाबोपहा

१. सेम्पोक खाङ्सा ह्युत्तिओ याङ्लाचि कामुकादा नालो मान्मुकादा कि मान्मुकादा नालो कामुकादादा फान्तानुम :

क) उङ्का खिप्डा ।	उङ्का अखिप्नड ।
ख) खाना खिङ्गला मान्खात्ता ।	.....
ग) माङ्कोलेन नाम बान ओन्दे ।	.....
घ) मोचि खेला नमेत्तिन ।	.....
ङ) मो कोक चा ओन्दे ।	.....
च) खो वक धोक ।	.....

२. कोम्सिनहुत्ताओ लाम्सिन ओन्सा याङ्लादा फान्तानुम्चुम :

क) खो चाक्वा दुङ ।	(प्रथम पुरुस)
ख) मोचि छाम मलु ।	(द्वितीय पुरुस)
ग) खाना खोक्लि तखात ।	(तृतीय पुरुस)
घ) खोचि तेन मखारा ।	(प्रथम पुरुस)
ङ) आन्कान छाप्टिन ।	(द्वितीय पुरुस)

३. ह्युनिओ थुइत्भुडदा तोइसानुम्चि छाप्तानुम :

मनाचि निन सिकिवा नारोक्वा निम्पाडखोक्लि आ बद्धे डे नुत्नु पचि । खोन्नु च्छे आइमित मनाचि आ खोक्लिनिम्पाड नुलोक नयाडुन । मना चिआ अचुतक्वा ताक्वा खोक्लिदामि अपाक सड्ताड् मटेन खान्कि खोक्लि दा ओ लुडलात्याडसा अइन । वाखा ओक्तोचि ममा खात्लो मयाडु ची सड्ताड्चि मना आ अचुताक्वा ताक्वामटेइसुचि आ थाडलुड दा दुप्खावाखात ।

एन्मायु कि चेप्मायु

१. खिप १५ एनानुम्कि खाक्को दुम तोइयाड ? यडानिन :

- क) वारेम्खाओ अनड 'नागछाँगा' निकि देकि अवात्ताओ ?
अ) प युड्याड कि   आ) प वाको सेप युडाओसा
इ) प तुड्साडा कि   उ) धिवाड वारेम्खा युडाकि
- ख) नागछाँगादा देम्खा छे चाक्वा असिप्तुन :
अ) वारेम्खा युडाकि   आ) खोक्लि युडाकि
इ) चाक्वा केड्साकि   उ) राक्खा युडाकि
- ग) नागछाँगादा खाउ-खाउ बुड्वाचि मबारा युड्सा ?
अ) वासड्निन धेन्ताड   आ) वासिनिन बाहु
इ) भामानिन खइसि   उ) दागबुडनिन चकाक
- घ) नागछाँगादाओ हुतदा दि पियाकि वाडाओ निकि ओदाओ मनाचि मयड्याड ?
अ) आम्लाबुड   आ) ताड्चड बुड
इ) वाहिबुड   उ) डाक्बुड

२. खिप १५ एनानुम्कि तोइयाड नालो तोडा मान्तोड नालो मान्तोड नि यडानिन :
- क) नागछाँगा भोजपुर धिटेनओ कटुन्जे तेनदा युइयाड ।
- ख) नागछाँगा खारिनहिदा कोइयाइसा खात्मादोत ।
- ग) नागछाँगादा खोक्लि मात्तड ।
- घ) चक्चइसि हाक्युड सोनदा तुम ।
- ड) ओदाओ खोक्लिदा बेरावा, भावा छोइवाचि मयुड ।
३. खिप १५ ओन्सामि ह्युनिओ खासेनदा दो यडानिन :
- क) नागछाँगाओ अनड देकि नागछाँगा युइसाओ ?
- ख) ओ ठोइदा तोक्तिनओ तुक कातात छोइवाचिओ अचु नड यडानिन ।
- ग) नागछाँगाओ लुइदा प वाको सेप दा खाउ चक युइयाड ?
- घ) नागछाँगाओ खोक्लिदा खाउ नामसुसेडदा दाम्फाक्ले सइताडसप्लि तोक्तिन ?
४. खिप १५ तएनुमओ इखिप्दा याआडाओ दुमदा आमनो मिचिनड अक अक्पाडआ युइसानुम :
- क) नागछाँगा देकि मनाचि माड ममु ?
- ख) नागछाँगाओ चाक्वा देकि देम्खा छे असिप्तुन ?
- ग) मनाचि देकि खोक्लि कोइसि खात्मा अचु नडा नु ?

नइवापुड/काचिकाप्खा

१. थुप्सडओ अनुत्नु छोइदा अक्तात हान्वेप छाप्तानुम ।
२. आम चक्दाओ खोक्लिनिन वकसडदा खावाको सइताडचि मयुडयाड ? मोको सइचि खाउ-खाउ कामादा मयाडुचि ? खाम्खामि सेन्सा छाप्लापेन छाप्तानुम ।

ત્યુનિઓ લાવાછાપ્ચિઓ છોડ્દા યાયોક મુવાને :

साम्योक कि साङ्गेन

इलामाओ अक्टा टेनदा साङ्गेननिन
साम्योक यावा-यावा याडाचि । मोचि खिम्पेन्मि
याडाचि । साङ्गेनओ पापाओ नड खाबाहाड
राइ याडा । साम्योकओ पापा आनेम्नड
ढाखारा । खोसोओ नड सिरिदला राइ याडा ।
पापा ढादाङ्का साम्योक छुयुकुप्पा लिसा ।
अमा लोकमा राइ छोसावो याडाकि डे
खिम्पाड केन्तुयाड । मो हवा खिम्पाङ्चिओ
डे अक्टा-अक्टा छा याडा । मोचि बड्ढे टोङ्
चिचि । तायाखिम खात्मा अक्निन, लामा
अक्निन । हवापाड डे दुड ६ दा खिचि । साम्योक खान्तुवो पोक्वा छा याडा । खोसोओ
चुक्दा साङ्गेन यामखोले याडा । मुसाकिया यावाचिआ साङ्गेन चुत्सा लोचि- 'यामखोले
सिप्पा ।'

साम्योकओ खिम्पाड टोप्पाड याडा । कोपाकोमा, बाडाछना, मामा, बाडाछनाओ छाचि
भारा टोङ्सुमहिदा रेक्पाड मयुडाडा । छुयुकुप्पा मना चामा छाड मुन बड्ढे मान्नुडा ।
अमामाआ निमनाचिओ ओक मुकिया तारुओ फेक्आ चानुवो-चानुवो चामासुङ्सिचि खित्मा
लात्तिमिन । खोचि आप्पिओ ओक्खादा लित्ताओ लक्वासक्वा लिम्खान, दोलोप्वा, छोकु,
काक्बो, वादिन कि ल्वासिचिओ खाननिन कोक चाचि । चाखाड चाचि । खिचिरिकोक
चाचि । मेन साङ्गेनओ खिमदा देम्खानिन छाड सानिन कोक, चाखाड नोप्पिन । सा
खान मान्नुङ्लो साङ्गेन कोक चामा छुन । सा मान्नुङ्लो छुवाइ चाखालि । अ पापामामा
लो- 'खाडे साङ्गेन ! खाना देम्तिका डे सा छुवाइनिन कोक चा छे साम्योक उस्को
लिमा रनिन । देना खाना यामखोले लिसाओ सिन्तु ? हान्दाङ्का खाना छाड लक्वासक्वा

लिम्बान, दोलोप्वा खाननिन कोक चोए, चाखाड चोए । उस्कोदा बड्ढे भिटाभिना टोक्किन । मुसाकियाए साम्योक पोक्वा लिसाओ ।’

बेन खात्सा खारा । साङ्गेन तायाखिम मान्खातओ बड्ढे लेन लिसाओ याडा । अक्लेन साम्योकआ अमामा सेनु- ‘आइमि देना साङ्गेन तायाखिम खात्तिन मामा ?’

अ मामाआ यडा- ‘साङ्गेन लो अपापानिन नुमाखिम खाराङ्सा । अमक थेम्बेलेले लिसाकि नुलो टोक्मा छिरुनि माड ।’

मोसोओ छिमाङ्कोलेन साङ्गेन तावाना नुमाखिमदाङ्का । साङ्गेनआ मक्दा मक्वारि वाराङ्साओ याडा । साङ्गेन देम्खा-देम्खा ओन तायाखिम खात्मा पुङ्सु ।

आइ माङ्कोलेन लिसा बेन खारा । मुन्तिका डे साङ्गेनआ खिप्पा छिरु । साम्योक सोन्सोन्लावा खिप्सा खारा । आइमि साम्योक दुड पउदा खिप्याड । साङ्गेन मकसिप्पा लिसाकि अखिमदा डे युङ्याड नि माड ।

देनाकि साङ्गेनआ देम्खा नि छाड साम्योकओ उस्को खानचि मान्चोदो । वायाड नाम्पक डे सा कि छुवाइनिन कोक चो । उसाकिया अङ्कानिन्चिआ छाड साम्योकओ उस्को कोकखान चामालि ।

सान्लाभुड

१. ह्युनिओ सान्लाचिओ जोड टोङ्साने :

चाखाड	छोक्
पोक्वा	सिप्पा
छुइवा	साम्पिचा
लिम्बान	साङ्वा
यामखोले	साम्योक

२. ह्युनि छाप्ताओ थुइत्भुइदा खेइमायु सान्ला सिन्माकिया मोसाओ ह्युनिइका रुड पावाने :

बुररवा नाड ढायाड । बड्ढे चुड लियाड । उस्कोदा खाइसाकि तायाखिम खात्मा ? घोसोसोसोवा सोत्सा खात्मा लियाड । हान हक छाड हररवा बान्मा पुइसु । खिमओ खाप्पुचि भररवा पेन्सुखाइसु मारा ।

३. ह्युनिओ खेइमायु सान्लाचि टोइओ खाम्दा छाप्ताने :

टिलिलिया, किलिलिवा, बोरोरोवा, पेलेलेवा, तुरुरुवा

क) नाम नुयाड .....।

ख) किवाआ ..... खाडु ।

ग) मक्दाइका ..... मक्वा ढा ।

घ) नारावाचि ..... पेन ।

ङ) ..... वाखुड वापारा ।

४. ह्युनिओ खेइमायु सान्लाचिओ याइला मुवाने :

होत्तोतोवा, सेपेपेपे, लेक्लेक्लेक्वा, छोकछोकछोकवा, भिलिलिया ।

तुप्मायु कि चेप्मायु

१. साम्योकनिन साङ्गेनओ दोदुम फान्मुसा एन्लो खिप्ताने ।

२. ह्युनिओ सान्लाचि यइसिवा मुसा खिप्ताने :

नोप्नोप्नोप्वा, हककक्वा, बोरोरोवा, चिरिरिरिया, हुलुलुलुवा

३. ह्युनिओ थुइत्भुइद छाम्ला मान्लोन्पाड खिप्ताने कि सेनाओ खासेनचिओ यड लासाने :

होकुमा मुमा केक्पासि चाखालि । देम मुमावो मुन्ना डे हाक्माकिया अक नाम्पुक वाहोप्दामालि । मोसोओ माइकोलेन नुलो वापोक्टाओ केक्पासि लुपुक्नि लिलो

भाङ्मालि । मोको नुलो भाङ्किया मान्एम्पाड डे भुन्मालि । मो भुन्ताओ केक्पासि अंसाम मान्खात्पाड डे सुम्मालि । मोको भुन्ताओ केक्पासि होकुमा पुक्टुन । किया मान्एम्पाड डे नुलो सुम्माकेमालि । बायिखुड्दा सुम्बाकआ नुलो सेप्माकिया मिटाङ्चक्दा युङ्मालि ।

क) होकुमा मुमा दि चाखालि ?

ख) केक्पासि देमवेन भाङ्मालि ?

ग) होकुमा मुमहिदा मान्एम्पाडओ केक्पासि दि मुमालि ?

यड रोड कि सान्लाबोपहा

१. ह्युनि छाप्ताओ थुइत्भुड कोङ्पाक्सा खिप्ताने कि कात्मायडओ ह्युनिङ्का रुड पावाने :

अड साप्तेन खान्नु याआड । साप्तेनओ सायादु रोरोरोवाओ टेम्के भर याआड । ओसोओ मुन्दुमि नड रिमाचोड । देम खाडुम छाड कोड खानिन । मोडाङ्का हाया चोमोलुङ्मा चुप्पाड दात । भोजपुरा लो नेक्को डे छुक ।

२. ह्युनिओ याङ्लाआ खाउ तुप्यड तुप्मेत चक्यु हे लोमायु अहुप खामदा छाप्ताने :

क) अङ्काआ कोक चामा पुङ्सुड । .....

ख) खाना आइ तायाखिम माखाद्दे । .....

ग) खाना कोइसि खारे । .....

घ) साकेवादा अङ्काचि लाक लुसि खाराचा । .....

ड) खानाचि खिप्सि युडाचे । .....

३. ह्युनिओ याङ्लादा रमायु सान्ला (सम्भावनार्थ)ओ ओवाक्दा ✓ सिन्मेत पाक्टाने :

क) माङ्कोलेन अङ्का खिङ्न्ला खाट्ठा मारा ।

ख) साया आइ धरानादाङ्का तावान हे ।

ग) छिन्तोलेन खाना ढोक्सि खात मारा ।

घ) मो टुक्याड्ओ मना लो हड मारा ।

४. सान्माओ ह्युनिङ्का बोप (.) पाक्टाओ छुक सान्माचि छाप्ताने :

खाडलि: समा ।

क) .....

ख) .....

ग) .....

घ) .....

ङ) .....

एन्मायु कि चेप्मायु

१. खिप १६ दोदुम नुलो एनाने ।

२. खिप १६ दोदुम एनाकि नुवाक हे अवाक दोछोप यडाने :

क) सुम्बाखिलि खास्को छा याडा ?

ख) लिसा साड्ओ नाना याडा ?

ग) अमाआ सुम्बाखिलि दि यड्सा सोन्तु ?

घ) लिसा अखिम खात्मा योक्दा सुम्बाखिलि दि यडा ?

ङ) मो योक्दा सुम्बाखिलि खाइसाकिया युडा ?

३. ह्युनिओ सान्माचि एन्नुलो खिप्ताकि दोछोप याड्ला मुवाने :

खिम्पाड, सुम्बाखिलि, सायाकाम्मु, बोरोरोवा, मक्वा ।

नड्वापुड/काचिकाप्खा

खानानिन्चिआ एनाओ अक्टा दोदुम छाप्ताने ।

अनुसुचि

खिप १

पारु किरावा छा । खो तायाखिम खिप । सुम्दि छाड किरावा डे । खो छे तायामि डे ।
आन्कान भाराक किरावा । अड्का किरावा । खाना पानिवाड । खोचि लिम्बु । आन्कान
भाराक नेपालि । आन हाड्होन नेपाला । ढिटेन्ओ नड इलाम । मो ढिटेनदा चिया सि ।
मो चोप्सि तावाड्चि मता । खोचिआ छेन्वि अतात । आन्कान टोक्कावा लिसिन ।

खिप २

अक्लेन साड्केनआ तायाखिमदा अ सुप्खोप होड्सु । चकिन मो सुप्खोपदाड्का छाम्ला
लोन्टा । 'हान छाड साकि तभाड्सुओ ? हान छाड उड खेन्चु !'

साड्केन मुड्कुलुड्लुड लिसा । 'ओको साडा चेवाओ ?'

'उड्का आम लेन्चा सुप्खोप ! उड्का चानुवो चामा सडा ।'

साड्केन छुक्लुकुन्नि लिसा । 'लेन्चा सुप्खोप छाड चेप्ओ ?'

'लेनओ लेन सोज्जेओ लेन्चा बान । उड्का चेप्मा डे दोत । लेन्चा सुप्खोपओ अकोड टुवा ।

अमाड्कोलेन साड्केनआ लेन्चा सुप्खोपदा वाचिप्पा युड्सु । 'अचिलोक चानुओ लिसा ।
हान चकलेटा छाड युड्सु ।' लेन्चा सुप्खोपआ सुस्पाले-सुस्पाले चेवा । अयावा मिनाआ
बेखानेन साड्केन हान्ताडाओ खा किना सेनु- 'खाना नुवाक डे तमुयाड ?'

साड्केन यडा- 'उड बेखा चेप ।'

मिना इयाड्सा यडा- 'उड्कोना इम्चा ।'

पुलेन खोसाआ मःमः युड्सु । लेन्चा सुप्खोपओ बद्धे अनुडा नुवा । ‘आहा ! देम चानुवाओ !’ हाक्छुकुन् मो लेन्चा सुप्खोप घोसा ‘ढ्याउउउउ.... ।’ भारा तायामिचि चोप्मा अपुड्सा । हाक्छुकुन् साङ्केन पारा- ‘वाइवेत युडा !’ ‘खाम्लेन ना आइसक्रिम ता ओन्दे इ ।’ सुप्खोपआ अलेम भड्सु ।

ताया : आन लेन्चा सुप्खोप खान्नुलो खाड्सा मुमादोत । देम्खा चेप्मा पुड्सु असिन्तिमिन ।

खिप ३

किरावाचिओ रिदुमपादुम, मुन्दुम कि हान्माचेप्मा दुमदा काछाप मना खोन्लेका मात्तुड्याडचि । आइमित ना खोन्लेका मात्तुड । मोनहिदा वाको काछाप मना धित्मान्यो ना दिओ दि इ । वात्तिओ बेन्ता डे इमानसिड चेम्जोड किरावाचिओ बसुयड्जिर काछाप मना लोन्ता । खोसाआ किरात बसुयड्जरिन्यो छाप्लाभुड छाप्मा, लोन्मा लिसा । मोन्ओन माआड, खोसाआ किरात मुन्दुम छे खोम्मा, छाप्मा कि लोन्मा लिसा । मो लाम डे इदेड बइरागि काइलाआ छे टड्मा लिसा । बइरागि काइलाआ छे सालाम छाप्सा मुन्दुम छे छाप्मा लिसा । वात्ति मुन्दुम खोम्मा, छाप्मा कि लोन्मादुम चोम्पि लिसा खात्मा पुड्सा । ओ लाम टड्सा आइमित किरावाचि छे मुन्दुम छाप्मादा लाम तड्मा लियाड । बड्ढे कातेत मुन्दुमचि छाप्मा लिसा युड्सा ।

खिप ४

किरावाचि युड्खामओ बसुयड्जिर उखाम याआड । बसि-बसि किरावाहोनओ नड याडा वोल्लो किराता, माभ किराता कि पल्लो किराता । ओ नडचि हाड प्रिथिवि नारायन साहाआ युड्सु पओ याडा । वोल्लो किरातादा धिटेन रामेछापा, दोलखा, माभ किरातादा सोलुखुम्बु, ओखलहुङ्गा, उदयपुरा, खोटाङ कि भोजपुरा धिटेनचि याडा । मुसाकिया डे पल्लो किरातादा धनकुटा, सङ्खुवासभा धिटेन याडा । ओ धिटेनचिदा युड्काबा किरावा राइचिओ आप्पि-आप्पिओ टेनओ नड छाड याआड । खाङ्लि- दिल्या, छिनामखु, हतुवा, आमचोक, बास्तिम, दुडमा, खोकु, भारा-भारा ।

ओ टेनहुत्ता छाड बाखाओ नड याआड । मो बाखाओ नड बोब्बि लोम्का । ह्युनि खाउटेनओ बोब्बिओ नड दिसुम्पा ? छाप्ताओ याआड नुलो एनाने ।

खिप ५

लइनसिड बाइदेलओ लुङ्बाओ धिवाड साइड्सामि याडा । खुन ओन माआड, खोको धिवाड छुकचोइलामि छाड मयुडाडा । रङ्गलाल राइ कि चन्द्रप्रभा राइओ छा याडा लइनसिड बाइदेल । खोसाओ पुक्लेन दोड १९८१ चुङ्धि तुका लेनदा दार्जिलिङओ टक्बरादा लिसाओ आडा । लइनसिड बाइदेलओ दिवा दार्जिलिङ्दा नेपालाओ दिक्तेल धिटेनओ ढाउहोन बाइदेल टेनदाङ्का खाराओ याडा । मो टेनओ नङ्दाङ्का डे लइनसिडाआ बाइदेल छाप्मा पङ्सु । खोसोओ नुच्चुड रावा नाछिरिड राइ याडा ।

बाइदेलओ छेन्बियाम्मु मुन्वान्तो मान्नुडा । बाइदेल चुप्पाङ्हिदा डे अमा ढाखारा । मो डेड अपाआ हाउसो सायाकाम्मा मुवा । बाइदेलओ माचुक्माआ छाड खान्तुलो मेत्तु ।

बाइदेल चुप्पाङ्दाङ्का डे साइड्स कि छुकचोइलादा चालुम याडा । दोड २०१८ दा बाइदेल हाड महेन्द्रआ नेपाला वुत्तुकिया प्रग्या-प्रतिष्ठानाओ युङ्चिखा मेत्तु प ।

बाइदेलआ बड्हे छाप्लायाकचि छाप्तुओ याआड । मोचिदा **मुलुक बाहिर, माइति घर कि लङ्गडाको साथि** नङ रङ्साओ याआड ।

उस्को धिवाड साइड्सामि दोड २०५९ दा ढामाखात्मा लिसा ।

खिप ६

लालध्वज देउसा राइ किरावाचिदाउ अक्तेत अढिवाड यङ्खान्मि युङ्याड । अको पुक्खालेन सन् १९२३ जनवरि २६ तारिखओ लेन्टा गान्तोक, सिक्किमदा लिसा । अको मापाओ नङ चन्द्रध्वज राइ कि मामाओ नङ सोभालछ्मि युवाडा । अको सुन्तुम टेन खोटाड धिटेनओ रावाहोङ्कु रुबदा मारा । अको डिवा काचि लाम्सा खाराङ्गहिदा भारतओ आसाम ताला । आसामदाङ्का लासा कि दार्जिलिङ ताला । अको दिवा आराडओ काछापिमि अगमसिं देउसा युवाडा । खोसाआ डे किरावाचिदा भाराक बुया 'आसलछि सिक्छ्या' निओ छाप्लाभुङ लोन्मा लिसा ।

लालध्वज देउसा राइ निपाड छे दिवाओ थाप्सङ्गा धिरुकि काखिप, काछाप मना लिसा । खोसाआ यङ्खान्मि तायादा एम.ए. फुत्तु । अको लाम तित्मादा डे नेपालादाउ तिरभुवन

धितायाखिमदा भारा यङ्खान कि यङ्खान्मि भुङ् २०३३ दोडदा एम्मा लिसा । खोसाआ बङ्ढे छाप्लाभुङ्चि छे छाप्मा लिसा युङ्सा ।

खिप ७

इसा – मामा ! हान साकेवा बान्मा देम याआड ?

मामा – देना सेनुओ ?

इसा – लाक लुमा यि मामा ।

मामा – आ सोज्जे ! लेमाना फेमा.... ।

इसा – माआङ्दे मामा, अङ्का लेडा । आनेम्नङ्ओ साकेवादाङ्का लेसुडओ ।

मामा – साङ्गाआ चिन्तु प ?

इसा – ह्याउखिमओ नाना टोङ्माआ । नुच्चुड मामा साकेवा माओ दि ?

मामा – साकेवा डे मोलो राङ्चिओ धिसेवा । ओ सेवादा डे आन्काओ नाक्छोङ्आ सोहोन सेङ्, दाब्बे दोप कि साकेवा दोप । ओचि मान्दोप्तिन साकेवा दोप्मा नुनिन ।

इसा – मामा ! देना सोहोन सेङ्मा ? देना दाब्बे दोप्मा ?

मामा – इमा खाना लो कवा छा । चाक्वा डे मो ओ हेन्खामादा युङ्कावाचिओ साक्मा । भारा साक्साचि, ओ सङ्गाङ्चि कि मनाचि चाक्वा मान्नुड लो लेत्मा रनिन सखात । मुसाकिया खाम्लिखा दोप्मालि, हेन्खामा दोप्मालि ।

इसा – नाक्छोङ्आ दाब्बे दोप्खिदा दे यङ् मामा ?

मामा – आन टेनदा सारिमा मान्वाङ्दे, लिताओ चासुमचि नुलोक सिने, बङ्ढे-बङ्ढे सिने यङ्सा नाक्छोङ्आ साकुदिमा साकुदिवानिन राङ् दोत, साप्सा दोत कि सायोक दोत ।

खिप ८

हलेसि माङ्खिम खोटाङ् धितेनदा युङ्याड । नेपालओ बसिहोन ओको माङ्खिम हिन्दु खोन्कि बौद्ध साम्योक्मिचिओ ओन्डा माआड । ओकोना किरावा हाङ्छामिचिओ छाङ् रिदुम

सान्वेत याक्याड । देकि नालो ओको किरावा हाड होलेसुडओ सिङ्वादाडा छुक । ओको डे किरावाचिओ युङ्खा यापाक निकि सिन्तुम ।

किरावाचि खाम्लिखाओ सेवा ममु । खोक्लि माक्लि, खेरेक, लुङ्टाक, बुक्ताड, याङ्वाचि माङ्चोडचि नि ममित्तुचि । हलेसिदाओ धिवाड बुक्ताड खाम्लिखादाङ्का डे होन्तुओ बद्धे आराड रोक्युओ बुक्ताड युङ्याड । किरावाचि ओदा अचो सिन्मड दिवा साम्खाचि मयुङ्याडओ निकि ओको सेङ्लो चोङ्लो मुमा दोत निकि ममिन । किरावाचिओ साम्योक छाप्लायाक मुद्दुम वात्तिडा हलेसि वाको माङ्युङलाचि सायाचोड सावापोनओ लावाचि कि खाम्लिखाओ माङ्मिचि मयुङ निकि कोङ्मिन ममु । दोदुमचिदा छाड हलेसि कि तेक्वा, सुम्हाक थुङ— बा— कामा वाको नङ्चि एन्मालि । खोन्ओसा हलेसि माङ्खिम कि बुक्ताड किरावा रुमिपाङ्चिओ निम्पाड ओको साम्योक्ला ओन्डा माआड, ओकोना आन्को सिन्मासि थाप्सड, सुन्तुमचिओ मित्खालाम कि दक्छा रुमिपाङ्मिदा अभोम लिमाओ लाम निकि सिन्तुम । ओको रिमिसामओ अक्तात छुमासड वात्ति डे निकि मित्मादोत ।

खिप ९

नाङ्चोम इसाओ ओको लुङ्बा आम्को डे

दाक्बुड बाराओ ओको लुङ्बा आम्को डे ।

खाना खाडा-खाडा खात,

मोडा-मोडा डे दाक्बुड बात्मालि,

खानाआ खाडा-खाडा नेप्तु

मोडा-मोडा डे लुङ्बा इमालि ।

खिप १०

नुमाओ बुक्लुङदा वापाचि 'कोकोरि काँ !' नि मओक्ता । चिचित्दाओ खिम फरवाचि छाड चिरेक-चिरेक मपात्कि अरोड धान्याड । हान तायाखिम खात्मा बेन लियाड निकि नुमाआ सिन्तु । नुमा अनु खारुमा कि अनुवाक मुयाड । अछाप्लाभुड कि छाप्लाखाचि बेखादा आप्पि डा पाउचि कि तायाखिम खात्मा निकि चुम्नान्चिन ।

નુમા તાયાખિમ કોન્યાડ્સા ધારાહિદા અબેલાહુત્તાઓ બતલાદાઓ ચાક્વા ‘છક્લક-છક્લક’ રડાડાલો ડાડ્સાડા । ધિલામદા રડ્બિચિ મલોરાડા । લામ ટ્યાડલિપ્યા ટ્રાફિક રાત્કામિઓ આસુડ્પા ‘તિરિક-તિરિક’ નિ સાડા ।

અક્કુદા ડે નામ્છરદુ માક્મુન્વા રિપ્તુલોત્તુકિ કુલુડ્ધિપા સાપ્તુડોલો વાતામા પુડ્સુ । નુમા લેડ્ખાત્કિ બાયાયુ લેપાક્નિ યુડ્દિ । અયાવાચિ મતાકિ અલો ‘નુમા ધાના તનુયાડ ?’ ધો ડ્યાડ્સા પુક્લોન્કિ યડ- ‘આક્કા ! વાતાકિ લેભાક્નિ વા અહોમ્સાડ !’ ધારા અયાવાચિનેન ‘લાક્લાક્લાક્વા !’ ડ્યાડ્સા મતોડાકિ તાયાખિમ મધારા ।

ધિપ ૧૧

નાના કિ નિછા યાવા-યાવા યુડ્ધિચિ । ધોચિ ધેવાચિઓ ઓદા ધિપ્તાનુમ ।

નાના : ધાના સાડ ?

નિછા : ંડકા ધુપ્પાડ મના ।

નાના : આમ નડ દિ ?

નિછા : ંડ નડ તાયાહાડ ।

નાના : આમ ધિમ ધાદા ?

નિછા : ંડ ધિમ ધનકુટાઓ ધોકુ ।

નાના : દેમદા તધિપ્યાડ ?

નિછા : દુડ ૬ દા ।

નાના : તાયાધિમઓ નડ દિ ?

નિછા : સિરિ ઝિવન સુધાલય તાયાધિમ ।

નાના : નુલોક ધિપ્તા ।

નિછા : આલાડ્ને નાના ।

खिप १२

याइवा, युन्वा कि थावा तुपकोइदा खुवालुड माइलुड युइयाड । आराड किरावाचिओ सुन्तुमचि ओदाइका डे हामान्विन लिसाओ निमाड । मोन्ओन माआड, ओदाइका डे किरावा दोवाचि छे सावा दोत्सा, सावा एम्सा टेम्मरि कि चोम्चोरि चमा लि । ओ ह्वालाम्पादाइका चासुम, छेन्विओ खावा, सह दोत्मा तात्मा लि । वाको दुम लेवा मुमा योक्दा लोन । हान्ना वाको दुमचि छे मा खात्सा मखारा ।

खिप १३

माइताइपाआ माड ममु । खो बान्तावा यइदा वाहाप मलु । केन्छरवाचिआ अफा । सित्माड मलिसाओ सुन्तुम दिवा, दिमाचि बुत्तुचि । सेवा मेत्तुचि । सावा दोत । चासुम दोत । छेन्वि दोत ।

माड मुन हेदा बेछुक चाहा दोत । मोदा बिछुआ यारि वेइमा लि । मक्लिवाओ निम्पाड चाक्वाचोइवा छे चाहा लि । वाहिवाक तोक्तिन्लो देम खान्नु । सलवा छे याडिन । डाक्सि वाक फेमा दोत । चायड छे चाहा दोत । सोलोन्वा छे लक्मा दोत । दो डाम्मा इन्नि कायाकोकओ कोक्चोड छे भाइमा दोत । दुइमायु छे चाहा दोत ।

हुत्लुड चाहा लि । हुत्लुड सुप्तुलुड नि छाड लोम । किरावाचिओ ढिवाड माड हुत्लुड डा इ । हुत्लुडदा डा झाराक माड मुमा लि । माड चिन्देड झाराक चामायु मचा । माड ममुदेड अचु याम चानु । खिम्पाइदा नुलोक लि ।

खिप १४

लादिप्मा दुड ६ दा खिप । खो तायाखिमदा खिप्मा चेरुडुओ निकि झाराक यावाचिआ असिन । खो खिमदा खोन्लेका एन्चेप्ला अचोप्पिन । यावाचिनेन मेत छाड अमेत्तिन । पापा-मामाचिआ अलोओ काड । तायाखिमदा खिप्मा लेयाइओसा खोसाआ अदोइकोन सिरिफा तोक्तु । खो छाम लुमा, लाक लुमा कि थोम्मा ले ।

खोसाआ यावाचि छाड खिप्मा चिन्तुचि । खिमदा निछा चिन्तु । खिमदा खिप्मा चिनदेड पापा-मामाचि फासुचि ।

निछाच्यो तायाखिम खोप्ताओ लेन खानानिन दि तचन ? आइ उडका अक्तात खान्नुओ हुखा थोड नागछाँगाओ अतुक्वादा खालुडाने । आखोमाड आन्कान्का मोदात्ति यावाचिनेन हुसि खारिन्का ।

पानिवाड यड्दा 'प' निपाड 'नाग' कि 'वारेम्खा' निपाड 'छाँगा' नि अलो । ओको वारेम्खाओ राक्खादाड्का सेड्केड्केड्वाओ चाक्वा धा । ओको वारेम्खाओ लुड्दा माकाचक कि ओम्चकओ प वाको सेपचि मयुड्याड । वारेम्खादाड्का चाक्वा धायाड्हिदा प वाको सेपचि तुड्सिन्येन वात्ति नाकाकओ मदात्कि डे ओ वारेम्खा भाराकचिआ 'नागछाँगा' नि अलो ।

नागछाँगाओ राक्खाओ लुड्दा अक्तात हुत युड्याड । मोको हुतदा अक्पाड सुच्चा दिवाओ ताड्चड बुड पियाकि वाडाखाराओ दुम आइमित छे ओदाओ मनाचि मयड्कि डे ओ ठोड्दा माड्पा माड्माचि थोम्याड्सा साया मदोत । मनाचि आइमित छे ओदा खोक्लि कोत्सा माड्सेवा मुसि मता ।

नागछाँगा भोजपुर धितेनदाओ कटुन्जे तेनओ अचक्दा छुक । मोको ठोड्दा खात्मादोत नालो पाप्माखामतारि रड्बिदा खात्मादोत । खोदाड्का पछुक मिनेटदा कोन्सा कोन्सा वारेम्खादा तान्लान । वारेम्खाओ अभेन्दा अक्तात वाताम युड्याड । कोन्सा खारिन्हिदा महोत्ता कि हाक्लुवा ममेतओ बेन वारेम्खादाओ चाक्वा दुडुम नालो केड्केड्केड्वाओ मुकि अनु चानु । वारेम्खादाओ पाड्छेप माड्हेपदा खोन्तुओ खोक्लि युड्याड । ओ खाक्लि कोत्मा अनु आन नडा नुओ याक्याड । सड्भेन कि सोड्लोडआ निनाम्मादुड्का धाओ वा कोड्तु युड्सु कि डे ओदाओ चाक्वा देम्खा छे असिप्तुन । आइमित मो तेपदा दाक्बुड, चकाक कि साम-साम चकओ आम्लाबुडचि अनु खान्नुओ मबारा युड्सा । आइमित वायुप सोनदा वेइसि कि चक्चड्सि बद्धे मसिया, मतुमा युड्सा । चक्चड्सि कि वेइसिचि लोम्चोम्का हिदा चुरुरुवा लेमाडाओ दुत्तुम्का ।

ओ खोक्लिदा बुवा, लाक्वा, तक्वा, माक्वा, भेत्वा, लाप्रामा कि साम्होक्वा वाको साम-सामओ नाकोक्कोक्वा मकात्ओ छोड्वाचि मयुड्याड । मोचि मपात्याड हिदा अनु एन्नुलो रड । ओदा खस्साचि मचान्याडओ मकोन्याडओ खाम्चम । अनाम्पक सरड मेलेप्पा छोको कि दाम्फाक्ले सड्ताड्सुप्लि लायाड्सा खिम लासिन्का ।

दोइलादोड टेनदा अकटा खिम्पाड याडा । मो खिम्पाड्दा पापामामानिन हवापाड छाचि युइसा तायाइसा । लिसा नडओ मेछाछा टोप्पाड याडा । अचुप्पाड निछाओ नड सुम्बाखिलि याडा । मोको चुप्पाडदाइका डे चिचित्तलो चोन्दाले याडा । मुसाकिया डे मोको देम्बा नि छाड नारक चलक । मुनघरि अनानाआ पात । सुम्बाखिलि नानाआ लोओ काङ्गिन, खि ।

अक्लेन नाम्पक सुम्बाखिलि अनानानिन ख्या । मो योक्दा अमामाआ सुम्बाखिलि सोन्तु-
'नानानिन मुसाकिया खिमा नुनिन । आम नाना लो अक्लेन हवालेनओ तावाड ए मोलो । माङ्कोलेन छिन्तोलेन लो खाना छिरुकि खात्लेत ।'

नुच्चु डे अक्लेन लिसा दोत्सि सायाबुइचि ता । अपापामामाआ लिसा पोन्टा खाइसाचि । लिसाओ सायाकाम्मु छाड लिसा । लिसा अखिम खात्मा योक्दा निछा सुम्बाखिलि लो-
'निछा ! आइदाइका अइका खाना छिरुइकिया खाटडाडा । नुलो युइमा, साङ्गिनि छाड खिमा नुनिन, म्हुमा नुनिन । पापामामाआ लोओ दुम काङ्मा । मायुड ओ लुइवाओ टोप्पाड मन लिमालि होउ निछा ।' सुम्बाखिलि नानानिन चेप्पा मान्द्रो । मकदाइका बोरोरोवा मक्वा ओन ढा युइसा ।

